

Stari grad Čakovec - povijest gradnje, naručitelji, oprema

Vrbančić, Jelena

Master's thesis / Diplomski rad

2021

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:544618>

Rights / Prava: [In copyright / Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-25**

Repository / Repozitorij:

[ODRAZ - open repository of the University of Zagreb Faculty of Humanities and Social Sciences](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU

FILOZOFSKI FAKULTET

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski rad

STARI GRAD ČAKOVEC –
POVIJEST GRADNJE, NARUČITELJI, OPREMA

Jelena Vrbančić

Mentorica: dr. sc. Dubravka Botica, izvanredna profesorica

Zagreb, 2021.

Temeljna dokumentacijska kartica

Sveučilište u Zagrebu

Diplomski rad

Filozofski fakultet

Odsjek za povijest umjetnosti

Diplomski studij

STARI GRAD ČAKOVEC – POVIJEST GRADNJE, NARUČITELJI, OPREMA

Old town in Čakovec – construction history, commissioners, equipment

Jelena Vrbančić

SAŽETAK:

Stari grad Čakovec ističe se kao jedan od najznačajnijih primjera profane arhitekture sjeverozapadne Hrvatske. Smješten je u središtu Čakovca, a njegovu cjelinu čine fortifikacijski sustav (bastioni) unutar kojih se smjestila rezidencijalna palača. Stari je grad imao burnu prošlost tokom koje je promijenio brojne vlasnike – među kojima se kao najznačajnije ističu obitelji Zrinski, Althan i Festetić – koji su obnovama i dogradnjama doprinijeli današnjemu izgledu. S obzirom da su u posljednje vrijeme provedena brojna istraživanja Staroga grada u Čakovcu rezultati tih istraživanja bit će uključeni u ovaj rad, kao i slikovni prikazi te povijesni opisi izgleda iz vremena iz kojeg nemamo materijalnih ostataka ili nam oni nisu dostupni, što se primarno odnosi na ostatke iz vremena Zrinskih.

Razmatranje građevinskih faza Staroga grada u ovome će radu započeti s Nikolom Šubićem Zrinskim, prvim vlasnikom Čakovca iz obitelji Zrinski, i obnovom fortifikacijskog sustava koju je proveo od 1556. do 1562. godine. Nakon Nikoline pogibije kod Sigeta 1566. glavom obitelji postaje njegov sin, Juraj IV., koji angažira talijanske arhitekta Martina Secca i Giovannija Arcontija za dovršetak obnove fortifikacije tokom koje je obnovljen i dvorac. Posljednji naručitelj iz obitelji Zrinski bio je Nikola VII. koji je proveo rekonstrukciju fortifikacijskog sustava i dvorca za čiju je izvedbu angažirao talijanskog arhitekta Filiberta Lucchesea. Nakon neuspješne urote i smrti Petra Zrinskog 1671. posjedi i imovina obitelji Zrinski su konfiscirani. Posljednji Zrinski koji je posjedovao dio Međimurja – bez Čakovca – bio je Adam Zrinski, sin Nikole VII. Nakon Adamove smrti izmjenjuju se brojni vlasnici, da bi 1719. Čakovec u posjed dobila obitelj Althan. Upravo su Althani sljedeći važni naručitelji u povijesti Staroga grada. Za obnovu dvorca angažirali su bečkoga arhitekta A. E. Martinellija koji je, u razdoblju od 1738. do 1743., barokizirao dvorac dajući mu današnji izgled. Obitelj Althan 1791. prodaje Čakovec i Međimurje grofu Festetiću koji je posljednji feudalni vlasnik Čakovca, ali i vlasnik koji je najviše utjecao na propast ovoga sklopa. Pregradnje/promjene koje je obitelj Festetić provela na Starom gradu bit će razmotrene u završnom dijelu.

Rad je pohranjen u: knjižnici Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rad sadrži: 90 stranica, 39 reprodukcija/fotografija. Izvornik je na hrvatskom jeziku.

Ključne riječi: arhitektura, naručitelji, obitelj Althan, obitelj Festetić, obitelj Zrinski, povijest gradnje, Stari grad Čakovec

Mentor: dr. sc. Dubravka Botica, izvanredna profesorica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Ocjenjivači: dr. sc. Danko Šourek, docent, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu; dr. sc. Franko Čorić, izvanredni profesor, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Datum prijave rada: 11. 1. 2021.

Datum predaje rada: 9. 9. 2021.

Datum obrane rada: 5. 10. 2021.

Ocjena: 5

IZJAVA O AUTENTIČNOSTI RADA

Ja, Jelena Vrbančić, diplomantica na Istraživačkom smjeru – modul Umjetnost renesanse i baroka na Odsjeku za povijest umjetnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, izjavljujem da je diplomski rad pod nazivom Stari grad Čakovec – povijest gradnje, naručitelji i oprema rezultat mog istraživanja i u potpunosti samostalno napisan. Također, izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije izravno preuzet iz nenavedene literature ili napisan na nedozvoljen način, te da se tekst u potpunosti temelji na literaturi kako je navedeno u bilješkama, uz poštivanje etičkih standarda u citiranju i korištenju izvora.

U Zagrebu, 9. rujna 2021.

Vlastoručni potpis

ZAHVALA

Zahvaljujem mentorici dr. sc. Dubravki Botici na iskazanome povjerenju te pomoći pri izradi ovog diplomskog rada.

Zahvaljujem Konzervatorskom odjelu u Varaždinu, Muzeju Međimurja u Čakovcu i Hrvatskom restauratorskom zavodu u Zagrebu na suradnji prilikom istraživanja povijesti Staroga grada u Čakovcu te na omogućavanju uvida u arhivsku dokumentaciju vezanu uz provedena istraživanja i obnovu.

Posebnu zahvalu upućujem svojoj obitelji – hvala vam na bezuvjetnoj i neograničenoj podršci i razumijevanju.

SADRŽAJ:

1. Kratka povijest Čakovca.....	8
1.1. Stari grad Čakovec u literaturi.....	12
1.2. Arheološka istraživanja i sanacijski radovi.....	17
2. Analiza današnjeg stanja.....	23
2.1. Prostorna organizacija.....	23
2.1.1. Veža.....	26
2.2. Pročelja.....	27
2.2.1. Glavno pročelje.....	28
2.2.2. Sporedna pročelja.....	32
2.3. Ostatci fortifikacije.....	35
2.4. Oprema.....	37
3. Obitelj Zrinski.....	41
3.1. Nikola Šubić Zrinski.....	41
3.1.1. Obnova Čakovca 1556.–1562. godine.....	42
3.2. Juraj IV. Zrinski.....	45
3.3. Nikola VII. i Petar Zrinski.....	47
3.3.1. Građevinska aktivnost u vrijeme Nikole VII.....	48
3.3.2. Opisi suvremenika.....	52
3.3.2.1. Opis Jacoba Tolliusa.....	53
3.3.2.2. Opis Evlije Čelebije.....	53
3.3.3. Planovi i vedute.....	53
3.3.4. Unutrašnje prostorije rezidencije Nikole VII.....	55

3.3.5. Riznica i knjižnica Nikole VII.....	56
3.3.6. Vrt Nikole VI.....	57
3.4. Adam Zrinski.....	57
3.4.1. Opis Sigmunda Joachima od Trauttmansdorffa.....	58
4. Obitelj Althan.....	59
4.1. Opis Stjepana Jesenskog iz 1720. godine.....	59
4.2. Obnova prije Martinellija.....	61
4.3. Anton Erhard Martinelli.....	63
4.4. Pročelja.....	65
4.5. Oslík.....	65
4.6. Interijer.....	65
4.7. Fortifikacijski sklop.....	67
5. Obitelj Festetić.....	68
5.1. Planovi.....	68
5.2. Šećerana u Starom gradu.....	71
6. Stari grad u 20. i 21. stoljeću.....	74
7. Zaključak.....	76
Izvori.....	77
Literatura.....	79
Slikovni prilozi.....	87
Summary.....	90

1. KRATKA POVIJEST ČAKOVCA

Čakovec je glavni grad Međimurske županije. Prostor je to koji se “u različitim povijesnim izvorima [...] spominje kao *Insula inter Muram et Dravam, Insula Muro Dravana, Insula, Murinsel, Murakőz, Međimorje*”, odnosno otok između Mure i Drave, a ne “kraj između Mure (*Međumurje*), kako su podrijetlo tog toponima tumačili stariji autori”.¹ Radi se o prostoru koji je, zahvaljujući svom iznimno povoljnom prirodno-geografskom položaju, oduvijek bio sjecište različitih kultura i naroda te, temeljem toga, postao prostor bogate prošlosti.

Danas je Međimurje jedna od sastavnih administrativnih jedinica Republike Hrvatske, međutim gotovo čitavu svoju povijest bilo je – upravno i politički – sastavnim dijelom mađarske zaladske županije. Međimurje je zaladskoj županiji pripojio Juraj IV. Zrinski. Napravio je to kako bi mogao obnašati položaj velikog župana mađarske županije Zala jer uvjet je bio “da ima i posjed na području te županije”.² Do tada je Međimurje bilo u varaždinskoj županiji kojom su upravljali članovi porodice Erdödy, s čime se Juraj nije slagao³ te je jednostavno svoj posjed odvojio od varaždinske i pripojio ga zaladskoj županiji oko 1595. godine. Međutim, Međimurje u sastavu mađarske države ostaje samo ‘na papiru’, a dokaz za to vidljiv je u činjenici da je Nikola VII. Zrinski 1664. držao bansku konferenciju u Čakovcu održavanje koje je “uvjetovano teritorijalnom pripadnošću Hrvatskoj”.⁴ Međimurje je Mađarskoj priključeno tek kad su njime zagospodarili grofovi Althan 1720. i koji, preuzevši međimurski posjed, postaju veliki župani županije Zala. Prodajom Međimurja grofovima Festetić “prekida se kontinuitet [...] pripadnosti Međimurja Mađarskoj”⁵, a Hrvatskoj je pripojeno 1918. godine.⁶

Bitnu ulogu u povezivanju Međimurja s ostatkom Hrvatske, unatoč snažnome mađarskome utjecaju, imala je Katolička crkva. Međimurje je, naime, bilo pod jurisdikcijom Zagrebačke (nad)biskupije od njezina osnutka 1094. sve do osnutka Varaždinske biskupije 1997. kojoj pripada i danas.⁷ Snažan je utjecaj Katolička crkva, odnosno Zagrebačka biskupija imala u Međimurju čak i u doba kada se Međimurjem širio protestantizam – u vrijeme Jurja IV. Zrinskog

¹ Vladimir Kalšan. *Međimurska povijest*. Čakovec: Vladimir Kalšan, 2006., str. 9.

² Vladimir Kapun. *Međimurje 1918*. Čakovec: Zrinski, 1982., str. 30.

³ O uzrocima zavade između obitelji Zrinski i Erdödy v. Kalšan (2006.), str. 69–70.

⁴ Kapun (1982.), str. 30.

⁵ Isto, str. 31.

⁶ Kalšan (2006.), str. 268–272.

⁷ Usp. Josip Bedeković. *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, preveo Marko Rašić. Zagreb: Čakovec: Samobor: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Tkalčić - Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije: Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja", Matica hrvatska, Ogranak; Zrinska garda; Meridijani, 2017. [1752.], str. 229–238.

– te se Ivan Bakić, prior pavlinskog samostana sv. Jelene kod Čakovca, smatra zaslužnim za vraćanje Jurja V., a time i Međimurja, pod okrilje Zagrebačke biskupije, tj. Katoličke crkve.⁸

U pisanim se izvorima Međimurje prvi put izrijekom spominje 1203. godine kada kralj Emerik daje privilegij nekadašnjoj čakovečkoj župnoj crkvi Svetog Mihovila (današnji Mihovljan). Iz iste godine potječe i *Listina* koja se spominje u *Diplomatičkom zborniku Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije III, 139*,⁹ a u kojoj se prvi put spominju današnji Mihovljan i Međimurje. Sredinom 13. stoljeća dolazi do provale Mongola koji za sobom ostavljaju pustoš. Kako bi obnovio i osigurao opustošena područja kralj Bela IV. (1235.–1270.) izgrađuje obrambeni sustav te obnavlja gradove, a u Međimurje naseljavaju *hospites*, kraljevi gosti, s ciljem razvijanja obrta i trgovine. Tako su tijekom 13. stoljeća formirana većina naselja i trgovišta današnjega Međimurja, brojni se posjedi – crkveni, plemićki i kraljevski – spominju u raznovrsnim ispravama, a u isto vrijeme “u središnjem dijelu šumovitog i močvarnog Međimurja” nastaje “drvena utvrda, odnosno utvrđeni položaj, Čakovec”.¹⁰ Čakovec se pak, kao utvrđeni grad, izrijekom prvi put navodi u kraljevskoj ispravi od 27. lipnja 1333. kojom kralj Karlo Robert Anžuvina mijenja “Štrigovu i Čakovec sa zemljama koje pripadaju tim upravnim središtima za grad i posjed Komarom”.¹¹ Temeljem navedene isprave vidljivo je da “Čakovec kao utvrđeno mjesto postoji od ranije” te je “spomenut imenom ‘Csaktornya’ za razliku od Štrigove za koju se kaže da je ‘castrum’”.¹² Tako je u imenu Čakovca “sadržana definicija njegove graditeljske povijesne jezgre – kule, [drvenog] tornja – a vrlo vjerojatno i ime prvoga graditelja i vlasnika” – “graditelji [su mu] bili članovi stare plemićke obitelji Čak (Csak), a možda i sam grof Dmitar Čak”.¹³ Podatak da je Čakovec dobio ime po obitelji Čak (Csak) donose i brojni – i stariji i mlađi – autori (pr. J. Bedeković,¹⁴ F. Gönci,¹⁵ R. Horvat,¹⁶ T. Đurić i D. Feletar¹⁷, P. Puhmajer¹⁸), dok Anđela Horvat¹⁹ navodi kako za takvu tvrdnju nema dokaza.

⁸ Usp. Bedeković (2017.), str. 239–246.

⁹ Kalšan (2006.), str. 23.

¹⁰ Isto, str. 27–29.

¹¹ Isto, str. 36.

¹² Isto, str. 36.

¹³ Isto, str. 36.

¹⁴ Bedeković (2017.), str. 246–247.

¹⁵ Ferenc Gönci. *Međimurje. Ljudi, vjerovanja, običaji*, preveo Ladislav Antauer. Budimpešta 1895., Čakovec: TIZ Zrinski, 1995.

¹⁶ Rudolf Horvat. *Povjest Međumurja*. Varaždin: Tiskom St. pl. Platzera, 1907. ili isto: Zagreb: Knjižara St. Kugli, 1907. [2. izdanje].

¹⁷ Tomislav Đurić, Dragutin Feletar. “Čakovec”, u *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*. Koprivnica: Mali princ: Ogranak Matice hrvatske, 1992. [1971.], 59–65.

¹⁸ Petar Puhmajer. *Čakovec: Stari grad – Novi dvor: povijesno-umjetnička studija*. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod: Služba za nepokretnu baštinu, 2006., str. 7.

¹⁹ Anđela Horvat. *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međumurju*. Zagreb: Konzervatorski zavod, 1956.

Darovnica od 30. listopada 1350. kojom je kralj Ljudevit I. Anžuvina darovao Međimurje s utverdama Štrigovom i Čakovcem Stjepanu Lackoviću i njegovim sinovima za sva vremena smatra se jednim od najznačajnijih povijesnih dokumenata o Međimurju izdanih u 14. stoljeću iz kojeg se iščitava “gospodarska i socijalna struktura svjetovnoga vlastelinstva”.²⁰ U vrijeme Lackovićeva upravljanja Čakovec se spominje kao ‘Castrum Paradich’.²¹ Nakon smrti kralja Ljudevita I. Stjepan Lacković upleo se u dinastičke borbe za hrvatsko-ugarsko prijestolje. Posljedica dinastičkih borbi – u kojima je pobijedila struja Sigismunda Luksemburškog – bio je i Krvavi sabor križevački. Na njemu je, 27. veljače 1397., ubijen Stjepan Lacković, a Međimurje su, poveljom izdanom 4. ožujka 1397., “kao nagradu za vjernost kralju dobili braća Kanižaji”.²² Međutim, već 1402. međimurski posjedi dolaze pod izravnu upravu kralja Sigismunda koji ih zatim, 25. svibnja 1405., zalaže grofu Hermanu Celjskom. Tri generacije grofova Celjskih upravljale su Međimurjem te su, kao donatori međimurskih crkava, ostavili velikog traga u sakralnoj arhitekturi Međimurja. Nakon smrti grofa Ulricha Celjskog, posljednjeg muškog potomka obitelji, njegova udovica Katarina Celjska 1461. posjede – među njima i Čakovec – prodaje Janu Vitovcu. S time se nije složio kralj Matija Korvin te Međimurje s Čakovcem i Štrigovom postaje kraljevo vlasništvo koje on 1464. daje u zakup varadinskom biskupu Ivanu Vitezu i kapetanu Čakovca Friedrichu Lambergu. Zbog stalne potrebe za novcem Matija Korvin povezao se s budimskim veletrgovcem i bankarom Ivanom Ernuštom koji je od kralja, kako bi mogao obnašati bansku čast koja mu je dodijeljena 1473. godine, kupio Međimurje te je obiteljskome imenu dodao pridjev ‘Čakovečki’.²³

Nakon smrti posljednjega Ernušta, Gašpara, 1541. upravu nad Međimurjem preuzeo je njegov tast, hrvatski ban Petar Keglević. Naime, Gašpar je bio oženjen Keglevićevom kćeri Anom za koju je Keglević tvrdio da će roditi zakonitog nasljednika obitelji te je, temeljem toga, polagao pravo na Ernuštove posjede. Keglević je, nakon isteka korote, kćer predao za Ladislava Banfija odbivši vratiti posjede koje je nepravедno stekao. Kralj Ferdinand Habsburški Keglevića je razriješio banske vlasti, sabor u Požunu pozvao ga je 1542. da vrati posjede u roku dva mjeseca, međutim ništa od toga nije urodilo plodom te je sve do 1546. Petar Keglević upravljao posjedima obitelji Ernušt. Tada kralj Ferdinand sklapa ugovor s Nikolom Šubićem Zrinskim Sigetskim temeljem kojeg mu, radi naknade duga za uzdržavanje banske vojske, daje Međimurje s tvrđavama Čakovcem i Štrigovom uz uvjet da sam izbaci Keglevića iz Čakovca. Nikola Zrinski

²⁰ Kalšan (2006.), str. 36.

²¹ Isto, str. 42.

²² Isto, str. 39.

²³ Isto, str. 40–49. O Čakovcu za vrijeme Ernušta v. Puhmajer (2006.), str. 8; Ivan Srša. “Čakovečki *Stari grad* za Ernušta”, u *Kaj: časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, Vol. 41, No. 4–5, Zagreb, 2008., 103–128.

opsjeo je Čakovec u srpnju 1546., ali tek je 1. rujna uspio zarobiti Petra Keglevića i njegove sinove. Tako Međimurje 1546. godine prelazi u vlasništvo obitelji Zrinski te postaje njihovo najvažnije vlastelinstvo²⁴ koje će uživati sve do 1670. godine. Naime, nakon sloma Zrinsko-frankopanske urote²⁵ i smaknuća urotnika 30. travnja 1671. bečki je dvor konfiscirao posjede ustaničkih vođa.²⁶ U tom su se periodu ponovno izmijenili brojni vlasnici/upravitelji u čakovečkome Starome gradu. Od 1670. do 1691. godine čakovečko je vlastelinstvo bilo u dvojnome vlasništvu Ugarske komore i udovice Nikole VII. Zrinskog, Sofije Löbl i njezina sina, grofa Adama Zrinskog. Nakon smrti posljednjeg Zrinskog – Adama – 1691. u bitci kod Slankamena upravljanje Čakovcem i Međimurjem u razdoblju od 1691. do 1695. preuzima Ugarska komora, nakon čega, od 1695. do 1702. zakupnici postaju Hercules Josephus Ludovicus, knez Turrinetti te markiz de Prye et Pancaleri. Kako markiz de Prye nije uspio nabaviti novac koji je bio dužan isplatiti dvorskoj komori Čakovec je 1702. vraćen pod carsku upravu te je upravljanje nad njime preuzela Štajerska dvorska komora u Grazu.²⁷ Tijekom tog vremena mađarski ustanici (kuruci) predvođeni Franjom II. Rakoczyjem, sinom Jelene Zrinski i unukom Petra Zrinskog, dva puta upadaju i pustoše Međimurje.²⁸ Car Međimurjem raspolaže do 1715. godine kada ga daje u zakup grofu Ivanu Čikulinu. Iako je potpisan ugovor temeljem kojeg je obitelj Čikulin dobila pravo na zakup na određeni broj godina,²⁹ car Karlo VI. 1719. poklanja Međimurje s Čakovcem grofu Althanu i njegovoj supruzi Anni Mariji Pignatelly.³⁰ Grofovi Althan držali su Međimurje sve do 1791. kada ga prodaju grofu Juraju Festetiću de Tolna, posljednjem privatnom vlasniku Staroga grada.³¹

²⁴ Kalšan (2006.), str. 51, 56–59. O vlasnicima Međimurja v. i Bedeković (2017.), str. 201–214, a o vlasnicima Čakovca do obitelji Zrinski v. i Gönzi (1995.), str. 42–43. O uzurpaciji Čakovca od strane Petra Keglevića v. i Ivan Srša. *Čakovec – Novi dvor, 2. Izvještaj o rezultatima konzervatorsko-restauratorskih istraživanja žbukanih i bojanih slojeva na trima razinama (prizemlju, međukatu i katu) u jugoistočnom i jugozapadnom krilu palače u kompleksu Staroga grada u Čakovcu*. Hrvatski restauratorski zavod: Odjel za zidno slikarstvo i mozaik, 2006., str. 185–194.

²⁵ Josip Adamček. “Zrinsko-frankopanska zavjera (1664–1671)”, u *Hrvatski knezovi Zrinski i Frankopani. Katalog izložbe u povodu 300-godišnjice pogibije Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana 30. travnja 1671.*, ur. Miljenko Pandžić i Milan Kruhek. Zagreb: 1971., 5–14.

²⁶ Kalšan (2006.), str. 111–130.

²⁷ Isto, str. 136. V. i Puhmajer (2006.), str. 29.

²⁸ Kalšan (2006.), str. 156–159. Štefanec (2020.), str. 51–52.

²⁹ Nigdje se ne navodi na koliko godina su Čikulini dobili Međimurje samo da još nisu istekle kada je Karlo VI. posjed predao Althanima, usp. Bedeković (2017.), str. 214. Horvat (1907.), str. 283.

³⁰ Kalšan (2006.), str. 136, 161.

³¹ Usp. Vladimira Pavić. *Čakovec – Povijesni pregled razvoja tvrđave*. Muzej Međimurja Čakovec, 1988. Milan Kruhek, Vladimira Pavić, Ksenija Petrić. *Stari grad Čakovec – utvrda. Povijesna studija građevinskog razvoja*. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Zagreb, 1989., str. 3–15.

1.1. Stari grad Čakovec u literaturi³²

Jedan od najranijih poznatih opisa čakovečkoga Starog grada – iz vremena dok je njime vladao Nikola VII. Zrinski – opis je što ga donosi nizozemski intelektualac Jacob Tollius u pismu koje 1660. šalje prijatelju Nikoli Witsenu.³³ Opis Čakovca iz vremena Nikole VII. – iako se u određenim segmentima očituje pretjerivanje – donosi i turski putopisac Evlija Čelebi koji je prostorom Hrvatske putovao u razdoblju od 1660. do 1664. godine.³⁴ Opis tvrđave Čakovec u vrijeme Adama Zrinskog donosi grof Sigmund Joachim od Trauttmansdorffa u svome dnevniku,³⁵ a opis stanja u kojemu se tvrđava nalazila neposredno nakon što je dodijeljena obitelji Althan donosi Stjepan Jesenski u izvještaju *Conscriptio dominii Csaktornya, seu totis Insulae Murakös, in comitatu Szaladiensis situati (...). Presentatae 2, Decembris 1720.*³⁶ Povijest Međimurja i njegove vlasnike, kao i opis čakovečke tvrđave donosi i Josip Bedeković u knjizi *Natale solum magni Ecclesiae doctoris Sancti Hieronymi in rudibus Stridonis occultatum: probatorum nihilominus historicorum et geographicorum opinionibus, ac brevis Illyricanae chronologiae adjumento erutum atque cum vita ejusdem purpurati Dalmatae.*³⁷ Ovi su opisi vrijedni dokumenti koji govore o izgledu Čakovca iz vremena Zrinskih, tj. prije (i neposredno nakon) obnove provedene u 18. stoljeću. U tom su smislu iznimno bitne i vedute, odnosno planovi s prikazom Čakovca iz 17. stoljeća, vremena dok je Čakovec bio u vlasništvu Zrinskih kao i iz vremena konfiskacije posjeda Zrinskih nakon propale urote.³⁸ Također, bitni su i planovi

³² Arheološka istraživanja te sanacijski radovi provedeni na kompleksu Staroga grada bit će prikazani u sljedećem potpoglavlju.

³³ Pismo je objavljeno u knjizi *Epistolae itinerariae: ex Auctoris Schedis Posthumis Recensitae, Suppletiae, Digestae; Annotationibus, Observationibus & Figuris adornatae, cura et studio Henrici Christiani Henninii*. Amsterdam: Typis Francisci Halmae, 1700. Prijevođe pojedinih dijelova Tolliusova pisma objavili su Rudolf Horvat (1907.), nav. dj. i Drago Feletar u feljtonu “Jakob Tollius o Čakovcu”, u *Iz povijesti Međimurja. Slike iz hrvatske povijesti i drugi feljtoni*, Čakovec: Ogranak Matice hrvatske: Zrinski, 1968., 43–45. Cjelovit prijevod objavljen je u zborniku *Zrinski i Europa*; Jacob Tollius. “Šesto putno pismo Jacoba Tolla Preplemenitome i presvijetlome gospodinu Nikoli Witsenu. Gradačko putovanje i gostoprinstvo Zrinskih”, u *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, prevela Bruna Kuntić Makvić. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000., 151–158.

³⁴ Evlija Čelebi. *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama*, preveo Hazim Šabanović. Sarajevo: Svjetlost, 1954. V. i Feletar (1968.), str. 53–55. V. i Anđelko Vlašić. “Obitelj Zrinski u Putopisu Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima”, u *Povijesni prilozi*, Vol. 36, No. 52, 2017., 29–51.

³⁵ Othmar Pickl. “Slavonija godine 1688. (Prema dnevniku grofa Sigmunda Joachima od Trauttmansdorffa)”, u *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Vol. 11, No. 1, 1978., 131–145.

³⁶ Djelomičan prijevod opisa Jesenskog donosi Dijana Samardžija ističući pritom značaj toga opisa za daljnja istraživanja Staroga grada; “Tvrđava Čakovec”, u *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, Vol. 22, No. 2, Zagreb, 1973., 13–16. Opširniji izvadak kojeg je preveo Šime Demo prema: István N. Kiss, ur. *Monumenta Zrinyiana. Pars oeconomica. Tomus II: Insula Murakös (1635.–1720.)*, Budapest, 1991., 375–379, objavljen je u Puhmajer (2006.), str. 78–80.

³⁷ Bedeković (2017.), nav. dj.

³⁸ Miroslav Klemm. “Planovi Čakovca, Kotoribe i Legera iz druge polovice 17. stoljeća u Bečkom vojnopovijesnom muzeju”, u *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, No. 1, 1986., 193–202. Ljerka Perči. “Vedute i planovi tvrđave Čakovec iz 17. stoljeća”, u *Muzejski vjesnik*, Vol. 10, No. 10, Varaždin, 1987., 49–52. Ljerka Perči. “Tlocrt i veduta tvrđave u Čakovcu od G. G. Spalle”, u *Muzejski vjesnik*, Vol. 18, No. 18/19,

nastali kasnije, u 18. stoljeću. U tom su smislu značajni planovi koji se čuvaju u Državnom arhivu Mađarske u Budimpešti. Na njima su prikazani detaljni tlocrti što ih je za tadašnjeg vlasnika, grofa Đuru (Juraja) Festetića, izradio geometar Josephus Lippay u razdoblju 1796. i 1797. godine, kao i kasniji tlocrti i nacrti koji prikazuju planirane, ali neizvedene, radove.³⁹ U djelu *Reisen durch Unger und einige angränzende Länder...* grof Dominik Teleki von Szék donosi opis Čakovca i Međimurja, uključujući i podatke o Starome gradu.⁴⁰

Povijest čakovečkog dvorca obradio je, u monografiji o Čakovcu posvećenoj grofu Jenőu Festeticsu, Károly Zrínyi 1905.,⁴¹ a fotografiju ‘Zrinskoga grada u Čakovcu’, popraćenu kraćim povijesnim opisom donosi Rudolf Horvat 1910. godine.⁴² Horvat pritom pogrešno navodi da je “Zrinski grad u Čakovcu sagrađio [...] god. 1562.” Nikola Zrinski nakon što je srušio grad “što ga je u 13. vijeku podigao hrv. ban Dimitrije Čak”.⁴³ Ta je tvrdnja kasnije opovrgnuta.

Sklop Staroga čakovečkoga grada uvršten je u preglede renesansne⁴⁴ i barokne arhitekture u Hrvatskoj.⁴⁵ Pišući o međimurskim spomenicima arhitekture i likovnih umjetnosti, Anđela Horvat pregled profane arhitekture započinje upravo čakovečkim Starim gradom ističući pritom kako se radi o “najpoznatij[em] od svih profanih građevnih spomenika u Međumurju”.⁴⁶ A. Horvat donosi kraći pregled povijesti Čakovca i njegovih vlasnika do Zrinskih, donoseći pritom podatke o gotičkim kamenim ulomcima pronađenima tokom arheoloških istraživanja 1973. godine. Donosi zatim podatke o Starome gradu i njegovu izgledu u vrijeme Zrinskih, referirajući se pritom na vedute Martina Stiera i opis Jacoba Tolliusa, te podatke o obnovi provedenoj u doba Althana. Spominje pritom i uklonjen oslik dvorske kapele sv. Jeronima te

Kumrovec, 1996., 105–108. Ljerka Perči. “Prilog poznavanju zemljovida Međimurja 16. i 17. stoljeća”, u *Kaj*, Vol. 31, No. 2, Zagreb, 1998., 89–101, 98–99. Mirko Marković. “Čakovec”, u *Hrvatski gradovi na starim planovima i vedutama*, Zagreb: AGM, 2001., 95–100. Ferenc Vég. “Nepoznati tlocrt čakovečke utvrde iz 1680. godine: za kronologiju građevinarstva Nikole VII. Zrinskog”, u *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, Vol. 17, No. 34, Koprivnica, 2018., 39–50.

³⁹ Ivy Lentić-Kugli. “Nekoliko planova Starog grada u Čakovcu”, u *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, Vol. 28, No. 1, Zagreb, 1979., 22–31.

⁴⁰ Dominik Teleki von Szék. *Reisen durch Unger und einige angränzende Länder. Beschrieben vom Dominik Teleki von Szék; aus dem Ungarischen übersetzt durch Ladislaus Nemeth*. Pešta: Konrad Adolph Hartleben, 1805., 212–218. Prijevod na hrvatski donose Kalšan (2006.), str. 195 i Puhmajer (2006.), str. 84 – 85.

⁴¹ Károly Zrínyi. *Monografija grada Čakovca. Povijest dvorca i grada. Popis stanovništva iz 1901.*, prevela Isabella Brzak. Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije, 2005. [1905.].

⁴² Rudolf Horvat. *Slike iz hrvatske povijesti*. Zagreb: Hrvatska pučka seljačka tiskara, 1910.

⁴³ Horvat (1910.), str. 154.

⁴⁴ Milan Pelc. *Renesansa*. Zagreb: Ljevak, 2007.

⁴⁵ Anđela Horvat. “Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj”, u Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982., 3–381. Vladimir Marković. “Arhitektura u Hrvatskoj”, u *Hrvatska i Europa: Kultura, znanost i umjetnost. Svezak III: Barok i prosvjetiteljstvo (XVII.–XVIII. stoljeće)*, ur. Ivan Golub, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Školska knjiga, 2003., 599–616. Katarina Horvat–Levaj. *Barokna arhitektura*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2015.

⁴⁶ Horvat (1956.), str. 25.

uklonjenu alegoriju grofova Althan poznatu po kopiji izrađenoj prema narudžbi grofa Đure Festetića.⁴⁷ Ono što je bitno za napomenuti jest da je Anđela Horvat istaknula da “daljnja istraživanja ovog značajnog feudalnog objekta [...] treba usmjeriti u pravcu austrijsko-češkog, odnosno bečkog baroka”.⁴⁸ Točnost te tvrdnje potvrdio je Vladimir Marković člankom “Anton Erhard Martinelli graditelj Althanovog dvorca u Čakovcu” u kojemu A. E. Martinellija identificira kao arhitekta angažiranog na obnovi i barokizaciji Čakovca, uspoređujući pritom Čakovec s potvrđenim Martinellijevim ostvarenjima u Češkoj.⁴⁹ O Althanovoj pregradnji Staroga grada u Čakovcu i poziciji koju ta pregradnja zauzima u kontekstu srednjoeuropske arhitekture pisala je i Dubravka Botica.⁵⁰

Pregled posjeda i gradova što su se u 17. stoljeću nalazili u vlasništvu obitelji Zrinski i Frankopana pisali su Milan Kruhek⁵¹ i Josip Adamček,⁵² s time što se Adamček koncentrira na gospodarski razvoj posjeda ovih dviju obitelji u 17. stoljeću dok Kruhek donosi pregled posjeda koje su obitelji imale u vlasništvu. Pregled posjeda obitelji Zrinski, s osvrtnom na kolekcionarsku djelatnost te vrijedne zbirke što su bile smještene na njihovim posjedima, donose i Marina Bregovac Pisk i Dubravka Botica.⁵³ U pregledu starih gradova, dvoraca i crkvi sjeverozapadne Hrvatske Tomislav Đurić i Dragutin Feletar obrađuju i Čakovec te donose povijest Staroga grada kao i popis relevantne literature.⁵⁴ Važniju literaturu o povijesti Čakovca donosi i Mirko Marković.⁵⁵

⁴⁷ Horvat (1956.), str. 25–31. O osliku grofova Althan pisao je Rudolf Horvat u članku “Kako su grofovi Althan stekli Međumurje?”, u *Hrvatska revija: mjesečnik Matice hrvatske*, Vol. 2, No. 5, Zagreb, 1929., 334–336. O naručitelju i kontekstu oslika v. Maja Žvorc. “Herculean Allegory at the Čakovec Old Castle: Commissioner and Context”, u *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, No. 41, 2017., 83–96.

⁴⁸ Horvat (1956.), str. 32.

⁴⁹ Vladimir Marković. “Anton Erhard Martinelli graditelj Althanovog dvorca u Čakovcu”, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, No. 1–2, 1972., 13–21.

⁵⁰ Dubravka Botica. “Arhitektura 18. st. kontinentalne Hrvatske u kontekstu srednjoeuropske arhitekture - problemi istraživanja utjecaja bečke arhitekture na odabranim primjerima (Belje, Čakovec, Zagreb)”, u *Zbornik trećeg kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (25.–27. XI. 2010.; Zagreb, Hrvatska)*, ur. Andrej Žmegač, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013., 189–195.

⁵¹ Milan Kruhek. *Posjedi i gradovi Zrinskih i Frankopana u XVII. stoljeću*, Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1971.

⁵² Josip Adamček. “Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII. stoljeću”, u *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Vol. 2, No. 1, 1972., 23–46.

⁵³ Marina Bregovac Pisk, Dubravka Botica. “Posjedi obitelji Zrinski. Ostatci aristokratskih rezidencija ranog novog vijeka.” u *Ars et virtus: Hrvatska - Mađarska: 800 godina zajedničke kulturne baštine*, katalog izložbe (Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 24. 9.–22. 11. 2020., Budimpešta, Mađarski nacionalni muzej, 16. 12. 2020.–15. 3. 2021.), (ur.) Marina Bagarić et al., Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, Budimpešta: Mađarski nacionalni muzej, 2020., 134–147.

⁵⁴ Đurić, Feletar (1992.), nav. dj. Isti tekst autori donose i u knjizi *Navik on živi ki zgine pošteno. Kratka povijesnica Zrinskih i Frankopana. Deset povijesnih gradova*. Zagreb: Nakladna kuća ‘Dr. Feletar’, 1997. [5. dopunjeno izdanje], 75–83.

⁵⁵ Marković (2001.), str. 95.

Povijesni pregled razvoja čakovečke tvrđave – popraćen popisom literature, arhivske i fotografske dokumentacije – napisala je i Vladimira Pavić.⁵⁶ Ta kronologija – bitna za razumijevanje kompleksnosti i slojevitosti Staroga grada – uvrštena je u povijesnu studiju građevinskog razvoja utvrde, dijela koji obuhvaća tri poligonalne kule, koju su 1989. objavili Milan Kruhek, Vladimira Pavić i Ksenija Petrić.⁵⁷ Povijesno-umjetnička studija Petra Puhmajera iz 2006. pruža informacije o građevinskoj povijesti Staroga grada – poglavito palače. U Puhmajerovoj su studiji kao prilozi objavljeni dotad neprevedeni popisi zaplijenjenih dobara Zrinskih (1670. i 1673.) kao i prijevod opisa Čakovca iz Bedekovićeve knjige *Natale Solum* (1752.) koja je u cjelovitom prijevodu objavljena tek 2017.⁵⁸ Godine 2006. objavljen je i *Izveštaj o rezultatima konzervatorsko-restauratorskih istraživanja...* Ivana Srše koji u elaboratu razmatra problematiku nazivlja ‘stari’ i ‘novi’ dvor te donosi pregled graditeljskih radova koje su na Starome gradu proveli Zrinski, Althani i Festetići, a osvrće se i na izgled Staroga grada u vrijeme Ernušta.⁵⁹ Pretpostavljeni izgled Staroga grada iz vremena Ernušta Ivan Srša obrađuje i u članku iz 2008., a u istome članku (ponovno) razmatra terminološke neodređenosti vezane uz pojmove ‘stari’ i ‘novi’ dvor.⁶⁰ O graditeljskim promjenama izvedenima na Starome gradu u razdoblju od 1791. do 1948. godine, odnosno o razdoblju od vladavine Festetića do kraja Drugog svjetskog rata, Ivan Srša piše u članku “*Stari grad Čakovec 1791.–1948.*”.⁶¹ Kraći osvrt o Festetićevoj upravljanju Čakovcem donose i Marina Bagarić, Dubravka Botica i Boris Dundović.⁶²

Donoseći katalog plemićkih gradova, kaštela i tvrđava što su ih posjedovali Zrinski, Krešimir Regan donosi najvažnije podatke o Čakovcu, ali i pregled najznačajnijih izvora i literature vezane uz njihove posjede kao i kratku tipologiju fortifikacijske arhitekture Zrinskih⁶³

⁵⁶ Pavić (1988.), nav. dj.

⁵⁷ Kruhek et al. (1989.), nav. dj.

⁵⁸ Puhmajer (2006.), nav. dj. V. b. 7.

⁵⁹ Srša (2006.), nav. dj.

⁶⁰ Srša (2008.), nav. dj. Usp. Srša (2006.), str. 163–168.

⁶¹ Ivan Srša. “*Stari grad Čakovec 1791.–1948.*”, u *Kaj: časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, Vol. 49, No. 1–2, Zagreb, 2016., 61–79.

⁶² Marina Bagarić, Dubravka Botica, Boris Dundović. “Likovna baština ugarskoga plemstva u Hrvatskoj” u *Ars et virtus: Hrvatska - Mađarska: 800 godina zajedničke kulturne baštine*, katalog izložbe (Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 24. 9.–22. 11. 2020., Budimpešta, Mađarski nacionalni muzej, 16. 12. 2020.–15. 3. 2021.), (ur.) Marina Bagarić et al., Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, Budimpešta: Mađarski nacionalni muzej, 2020., 182–211, str. 200–202.

⁶³ O elementima fortifikacijske arhitekture na Starom gradu u Čakovcu v. Andrej Žmegač. *Bastioni kontinentalne Hrvatske. Prilog poznavanju fortifikacijskoga graditeljstva u Hrvatskoj od 16. do 18. stoljeća*. Zagreb: Golden marketing: Institut za povijest umjetnosti, 2000. Zorislav Horvat. *Burgologija. Srednjovjekovni utvrđeni gradovi srednjovjekovne Hrvatske*. Zagreb: UPI-2M PLUS d.o.o.: Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, 2014.

te graditeljsku djelatnost obitelji.⁶⁴ Pišući o graditeljskoj djelatnosti Zrinskih u Međimurju, Vladimir Kalšan donosi osvrt na Čakovec, odnosno graditeljske zahvate što su ih proveli Nikola Zrinski Sigetski i njegov praunuk, Nikola VII. Zrinski. Također, Kalšan donosi osvrt na pregradnju i barokizaciju Staroga grada što su je proveli grofovi Althan u prvoj polovici 18. stoljeća.⁶⁵

Usporedbe Čakovca s rezidencijama drugih plemića donose i autori koji se u svojim djelima ne bave povijesno-umjetničkim analizama, pa tako Nataša Štefanec u monografiji o Jurju IV. Zrinskom donosi usporedbu Čakovca s Monyorókerékom, a opisuje i kako se odvijao život na Jurjevu dvoru.⁶⁶ O kulturno-povijesnom značaju Zrinskih, odnosno njihove riznice – koja je nažalost stradala u pljačkama nakon 1671. – kao i o knjižnici Nikole VII. Zrinskog piše Žarka Vujić.⁶⁷

Čakovečki se Stari grad spominje i u publikacijama vezanim uz Međimurje i njegovu povijest, kao i povijest obitelji Zrinski. Razlog tome s jedne je strane pozicija koju su članovi te obitelji zauzimali u hrvatskoj povijesti, a s druge činjenica da je Čakovec bio sjedište obitelji i njihov najvažniji posjed te je tako postao neizostavan element u proučavanju povijesti obitelji Zrinski. Većina autora donosi podatke o obnovi dvora i fortifikacije u vrijeme Nikole Zrinskog Sigetskog, kao i podatke o velebnjoj palači u kojoj je živio Nikola VII. referirajući se na opise što ih donose već spomenuti Jacob Tollius i Evlija Čelebi, zatim raspodjelu obiteljskih imanja između braće Nikole VII. i Petra IV.,⁶⁸ kao i podatke o kasnijim vlasnicima Čakovca, ističući pritom grofove Althan te grofove Festetić, s obzirom na to da su oni Čakovec držali dulji niz godina te sukladno tome bili u mogućnosti ostaviti traga na samome Starome gradu. Takve podatke u monografijama o Međimurju donose Ferencz Gönczi⁶⁹ i Rudolf Horvat.⁷⁰ Pritom R.

⁶⁴ Krešimir Regan. “Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski”, u *Povijest obitelji Zrinski. Zbornik radova sa znanstvenog skupa što je održan u palači Matice hrvatske 8–9. studenog 2004.*, ur. Jelena Hekman, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., 137–192.

⁶⁵ Vladimir Kalšan. “Graditeljska ostavština Zrinskih u Međimurju i njezino značenje danas”, u *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Čakovcu 6. i 7. listopada 2010.*, ur. prof. dr. sc. mons. Juraj Kolarić. Čakovec: Letis d.o.o. Pretetinec, 2011., 213–224.

⁶⁶ Nataša Štefanec. *Heretik njegova veličanstva*. Zagreb: Barbat, 2001., str. 25–28, 179–185.

⁶⁷ Žarka Vujić. “Baštinski svijet Nikole Zrinskog u Čakovcu”, u *Zrinski i Europa, sv. 1*, ur. Jadranka Damjanov. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000., 12–45. Žarka Vujić. *Izvori muzeja u Hrvatskoj*. Zagreb: Kontura Art Magazin, 2007. O knjižnici Nikole VII. v. i Jasenka Gudelj, Dubravka Botica. *Arte et marte: knjige o arhitekturi u Zrinjani. Iz zbirke starih knjiga i rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Katalog izložbe održane od 25. siječnja do 11. veljače 2012.*, ur. J. Gudelj, D. Botica. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2012.

⁶⁸ Kalšan (2006.), nav. dj. Vladimir Kalšan. *Zrinski u Međimurju (1546–1691)*. Čakovec: Povijesni odjel, Muzej Međimurja Čakovec, 2007. Dragutin Feletar, Hrvoje Petrić, Nevio Šetić. *Zrinski i Frankopani. 100 godina od povratka u domovinu*. Zagreb: Meridijani, 2019.

⁶⁹ Gönczi (1995.), nav. dj.

⁷⁰ Horvat (1907.), nav. dj.

Horvat donosi više podataka o Starome gradu s obzirom da se bavi poviješću Međimurja za razliku od Gönczija koji donosi povijesno-etnološko-antropološku studiju o Međimurju. S obzirom na bitnu ulogu koju Zrinsko-frankopanska urota zauzima u povijesti obitelji Zrinski brojni autori referiraju na konfiskaciju imanja Zrinskih,⁷¹ odnosno donose popise zaplijenjene imovine⁷² – popis zaplijenjene imovine Zrinskih prvi je donio Ivan Kukuljević Sakcinski⁷³ – kao i obradu arhivskih podataka/izvora vezanih uz obitelj Zrinski.⁷⁴ O recepciji Čakovca u novinskim člancima na prijelazu 19. u 20. stoljeće, kao i o kultu Zrinskih u novinama povijesne zaladske županije između 1880. i 1920. godine, pisala je Judit Zágorec-Csuka.⁷⁵

1.2. Arheološka istraživanja i sanacijski radovi

Godine 1948. prilikom provođenja sanacijskih radova na palači pronađeni su “ulomci arhitektonske plastike ukrašeni kasnogotičkim lišćem i dijelovi nadvoja s motivom ukriženih štapova”.⁷⁶ Otkrivene kasnogotičke spolije, među kojima se ističe ulomak okvira vrata, datiraju se u vrijeme kada su gospodari Čakovca bili Ernušti, tj. u kasno 15. stoljeće. Zorislav Horvat ističe kako je “taj ulomak dovratnika najbogatije [...] profilirani dovratnik na jednom profanom

⁷¹ Adamček (1971.), str. 13–14.

⁷² Franjo Rački. *Izprave o uroti bana P. Zrinskog i kneza Fr. Frankopana*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1873. Rudolf Horvat. “Zapljenjena Zrinskih imanja” u *Hrvatsko kolo*, Vol. 4, Matica hrvatska: Dionička tiskara u Zagrebu, 1908., 184–235. Emilij Laszowski. “Razgrabljene stvari grofa Petra Zrinskoga i Franje Krsta Frankopana i njihovih pristaša g. 1670–1671.”, u *Starine, knjiga 41*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1948., 159–237. Popis otuđenih dobara obrađen je i u Rajka Modrić. *Monumenta historica familiarum Zrinski et Frankopan. Vol. I. Conscriptiones et aestimationes bonorum (1672 – 1673)*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1974. Zaplijenjena dobra Zrinskih obradio je i Drago Feletar u feljtonu “Zaplijenjeno blago”, (1968., str. 71–73). Popisi iz 1670. i 1673. u hrvatskom prijevodu objavljeni su u Puhmajer (2006.), str. 60–77.

O tome kako popisi zaplijenjene imovine služe kao izvor za uvid u život visokog društva u Hrvatskoj u 17. i 18. stoljeću v. Olga Maruševski. “Sadržaji i iskazi života hrvatskog društva u 17. i 18. stoljeću”, u *Od svagdane do blagdane: barok u Hrvatskoj. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 25. 5.–26. 9. 1993.*, ur. Vladimir Maleković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993., 32–91. O problemima i izazovima vezanima uz prezentiranje povijesti obitelji Zrinski u Muzeju Međimurja, smještenom u palači Staroga grada, s obzirom na konfisciranu imovinu v. Maja Žvorc. “Muzej Međimurja Čakovec i obitelj Zrinski: problemi i izazovi prezentacije raznesene materijalne baštine”, u *Zbornik 4. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti, 24.–26. studenoga 2016.*, ur. Ivana Mance, Martina Petrinović, Tanja Trška, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske: Institut za povijest umjetnosti, 2019., 73–79.

⁷³ Ivan Kukuljević Sakcinski. “Dragocjene i umjetne stvari grofova Zrinskih u gradu Čakovcu”, u *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 1, 1851., 155–172.

⁷⁴ Ivan Jurišić. “Ostatci dobara Zrinskih nakon konfiskacije, prema popisu i procjeni 1672.–1673., na primjeru utvrde Čakovec i popisa njenog inventara od 9. svibnja 1673.”, u *Povijest obitelji Zrinski. Zbornik radova sa znanstvenog skupa što je održan u palači Matice hrvatske 8.–9. studenog 2004.*, ur. Jelena Hekman, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., 77–90. Ladislav Dobrica. “Arhivski izvori za povijest obitelji Zrinski u Hrvatskome državnom arhivu”, u *Povijest obitelji Zrinski. Zbornik radova sa znanstvenog skupa što je održan u palači Matice hrvatske 8.–9. studenog 2004.*, ur. Jelena Hekman, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., 319–325.

⁷⁵ Judit Zágorec-Csuka. *Tragom Zrinskih. Zbirka studija*, prijevod Helena Molnar. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, Zagreb i Kulturno društvo “Priateljski krug” Pomurja, 2009. [2003.].

⁷⁶ Drago Miletić. *Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2012., str. 227.

objektu u nas”.⁷⁷ Tokom istraživanja provedenih 1958. pronađena su “zazidana vrata s profiliranim kamenim okvirom šiljatog nadvoja” koja temeljem svojih značajki pripadaju starijem sloju kasnogotičkog palasa – u odnosu na nalaze pripisane razdoblju Ernušta – a prema mišljenju Drage Miletića mogle bi se pripisati vremenu u kojemu je Stjepan Lacković držao Čakovec.⁷⁸ Nalazi datirani u razdoblje gotike pronađeni su i tokom konzervatorsko-restauratorskih istraživanja provedenih 2005. i 2006. godine.⁷⁹ Tako se arheološkim istraživanjima provedenima na lokalitetu Staroga grada u Čakovcu dokazala teza o kontinuitetu življenja na tome području posvjedočena materijalnim ostacima koji se “načelno [mogu] podijeliti u ranogotičko i kasnogotičko doba”.⁸⁰ Također, temeljem konzervatorskih istraživanja i pronađenih nalaza utvrđeno je da čakovečki utvrđeni grad početkom 15. stoljeća “ni po čemu nije zaostajao za razvijenijim graditeljstvom europskog kasnoga srednjega vijeka”.⁸¹ Utvrda Čakovec koju su gradili Lackovići, ali i kasniji Ernušti, bila je kvadratnog tlocrta, odnosno radilo se “burgu podignutom u ravnici okruženom vodom”, a sukladno tipologiji takvih utvrda bila je “prilične veličine, s unutrašnjim dvorištem i bogatim sadržajem te arhitektonskim pojedinostima”.⁸² Do 1958. godine adaptirana su dva bastiona te prostorije prvoga kata koje “služe za muzejsku ekspoziciju”.⁸³

Pregled arheoloških istraživanja provedenih u razdoblju od 1966. do 1992./1993. donosi Josip Vidović sa suradnicima.⁸⁴ Plansko uređivanje Staroga grada u Čakovcu i njegove okolice započelo je 1966. godine, a bilo je uvjetovano uređenjem urbanističke cjeline pod nazivom ‘Perivoj Zrinskih’. Tokom svibnja 1966. vršila su se pokusna sondiranja u parku, na prostoru koji s južne i jugozapadne strane okružuje fortifikaciju, a u jesen iste godine arheološki su istraženi i iskopani temelji južnog i zapadnog dijela fortifikacije.⁸⁵ Rezultati istraživanja provedenih 1966. ukazali su “na postojanje monumentalne fortifikacione arhitekture, koja je integralni dio danas vidljive fortifikacije [...]. Ujedno su arheološki fiksirana dva važna

⁷⁷ Zorislav Horvat. *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1992., str. 146. V. i Horvat (1958.), str. 27.

⁷⁸ Miletić (2012.), str. 228.

⁷⁹ Isto.

⁸⁰ Puhmajer (2006.), str. 7.

⁸¹ Kalšan (2006.), str. 40–42. V. i Horvat (1958.), str. 25–27; Đurić i Feletar (1992.), str. 60; Regan (2007.), str. 149.

⁸² Horvat (2014.), str. 51.

⁸³ Mira Ilijanić. “Muzej Međimurja u Čakovcu”, u *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 6, No. 1, 1958., 51.

⁸⁴ Josip Vidović. *Stoljeća utvrde: rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja fortifikacije Starog grada Čakovec*. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1994. Kratak osvrt na obnove provede u razdoblju od 1975. do 1987. kao i najave radova za godine 1988. i 1989. donosi Vladimir Kalšan u članku “Obnova i revitalizacija Starog grada u Čakovcu”, u *Muzejski vjesnik, glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, Vol. 10, No. 10, 1987., 3–4.

⁸⁵ Željko Tomić. “Stari grad Čakovec 1966.”, u *Stoljeća utvrde: rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja fortifikacije Starog grada Čakovec*. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1994., str. 10.

obrambena objekta – južna i zapadna kula”.⁸⁶ Od 1975. do 1979. provedena su opsežna arheološka istraživanja kojima se obuhvatio prostor dvorišta (atrij) i sjeverozapadnog prizemnog krila palače, kao i dijelovi ulazne veže i fortifikacije (gradski bastioni na južnom perimetru bedema).⁸⁷

Tijekom obnove palače 1970-ih – koja je obuhvaćala rekonstrukciju dvorišnih fasada i atrija – pojavila se ideja o smještanju vjenčاونice u prizemne prostorije Novoga dvora. O problematici vezanoj uz pronalaženje prikladnih prostorija za vjenčاونicu piše Erika Piffel. Tom prigodom donosi i podatke o rezultatima arheoloških istraživanja provedenih u prizemlju južnoga kata, prostoru nekadašnje dvorske kapelice i izložbenoga prostora.⁸⁸ Spomenuta arheološka istraživanja provedena 1970-ih otkrila su ožbukane kamene stupove koji sežu 1–2 m dublje od poda salona, a prema načinu gradnje i bazi stupova zaključilo se da “potječu iz doba gotike i vjerojatno su ostatci najstarijeg dijela dvora”.⁸⁹ Petar Puhmajer ističe kako pronađeni stupovi kvadratnog presjeka svojim volumenom odgovaraju stupovima u atriju. S obzirom na pregradnju provedenu u vrijeme Nikole IV. “nakon kojeg se spominju veliki stupovi unutarnjeg dvorišta” Puhmajer smatra kako bi se “svi ti stupovi mogli datirati u sredinu 16. stoljeća”.⁹⁰ Arheološkim iskapanjima provedenima 1970-ih također je, uz bočni zid bivše dvorske kapele sv. Franje Ksaverskog, otkriven stari pod u opeci “što je navodilo na zaključak da je tu nekoć bila veza s prostorijom ispod kapelice, današnjim lapidarijem”.⁹¹

U razdoblju 1976.–1977. provedena su istraživanja u dvorištu palače te je istražen suteran sjeverozapadnog pročelja ispod današnjeg izložbenog salona. Godine 1987. izvršen je otkop jezera III na čijem je prostoru, ranijim istraživanjima, locirana južna kula. Rezultate arheoloških istraživanja južne kule iz 1987. donosi Josip Vidović.⁹² Godine 1990. provedeno je istraživanje jugoistočne strane ulaznoga bastiona čakovečkog Starog grada te dio barokne zgrade srušene 1978. godine.⁹³ To se istraživanje nastavlja na ono iz 1989. kada su istraženi ulazni bastion i

⁸⁶ Tomićić (1994.), str. 11.

⁸⁷ Željko Tomićić. “Stari grad – Čakovec 1975–1979.”, u *Stoljeća utvrde: rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja fortifikacije Starog grada Čakovec*. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1994., str. 11.

⁸⁸ Erika Piffel. “Vjenčاونica u Novom dvoru u Čakovcu”, u *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 4/1978.–5/1979., Zagreb, 333–338.

⁸⁹ Isto, str. 333.

⁹⁰ Puhmajer (2006.), str. 8.

⁹¹ Piffel (1978./1979.), str. 333.

⁹² Josip Vidović. “Najnovija arheološka istraživanja u Starom gradu u Čakovcu”, u *Muzejski vjesnik, glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, Vol. 10, No. 10, Varaždin, 1987., 40–41.

⁹³ Silvije Novak, Blanda Matica, Josip Minks. *Izveštaj o istraživanju jugoistočnog dijela utvrda čakovečkog Starog grada*. Restauratorski zavod Hrvatske, 1990.

zgrade uz sjeveroistočni dio fortifikacije.⁹⁴ Izvještaj o arheološkim istraživanjima provedenima na ulaznome bastionu Staroga grada 1992. godine donose Tatjana Lolić, Amelio Vekić i Slobodan Olić.⁹⁵ Tom su prilikom pronađeni ulomci na ulaznom bastionu koje autori (Lolić, Vekić, Olić) ne datiraju, međutim P. Puhmajer smatra kako bi se ti ulomci mogli pripisati razdoblju zrele renesanse.⁹⁶ Daljnja arheološka i geofizička istraživanja provedena su 2013.,⁹⁷ 2014.,⁹⁸ 2015.⁹⁹ i 2016. godine.¹⁰⁰

Na rezidencijalnome su se dijelu, od 2008. do 2018. godine, na godišnjoj razini obavljali građevinski radovi statičke sanacije. Prema projektu statičke sanacije inženjera Egona Lokoška sanirano je kompletno jugoistočno krilo na sve četiri etaže – prizemlju, međukatu te prvome i drugome katu. Jugozapadno je krilo također gotovo u cijelosti sanirano. Godine 2017. započeta je finalna faza sanacije drugoga kata, a u 2018. sanirana su i dva stubišta – glavno i sporedno. Od 2017. u tijeku je “kompletna sanacija i revitalizacija vanjske fortifikacije i ostataka bedema i bastiona”, a u tome je prostoru, u srpnju 2021., otvoren novi Muzej nematerijalne baštine – Riznica Međimurja te “muzejski kafić iznad glavnog bastiona s vidikovcem na tornju”.¹⁰¹ Uz istočni dio bedema, s njegove unutarnje strane, izgrađen je faksimil barokne zgrade srušene sedamdesetih godina 20. stoljeća¹⁰² u čijem je prizemlju, također od srpnja 2021., smještena “nova muzejska suvenirnica s prodajom karata i internet punktom za posjetitelje, sanitarije za posjetitelje, spremišne prostorije i stan domara”.¹⁰³ Obnova palače financirana je sredstvima Ministarstva kulture i manjim dijelom sredstvima Međimurske županije, a obnova fortifikacija iz EU fonda *Konkurentnost i kohezija* u iznosu od 85% i u iznosu od 15% od strane Međimurske županije.

⁹⁴ Usp. Kruhek et al. (1989), nav. dj.

⁹⁵ Tatjana Lolić, Amelio Vekić, Slobodan Olić. “Izvještaj o arheološkim iskopavanjima u Čakovcu provedenim 1992. godine na lokalitetu Stari grad”, u *Muzejski vjesnik, glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, Vol. 16, No. 16, 1993., 21–23.

⁹⁶ Puhmajer (2006.), str. 10–11.

⁹⁷ “Sustavna arheološka istraživanja zapadnog bastiona Staroga grada Čakovca 2013.”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/istrazivanja_art08.html (posjećeno 22. srpnja 2021.).

⁹⁸ “Sustavna arheološka istraživanja zapadnog bastiona Staroga grada Čakovca 2014.”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/istrazivanja_art06.html (posjećeno 22. srpnja 2021.). “Geofizička istraživanja Staroga grada Čakovca, 2014.”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/istrazivanja_art07.html (posjećeno 22. srpnja 2021.).

⁹⁹ “Sustavna i geofizička istraživanja nalazišta Stari grad Čakovec, 2015.”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/istrazivanja_art02.html (posjećeno 22. srpnja 2021.).

¹⁰⁰ “Sustavna arheološka iskopavanja nalazišta Stari grad Čakovec, 2016. godine”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/istrazivanja_art11.html (posjećeno 22. srpnja 2021.).

¹⁰¹ Maša Hruštek Sobočan (26. kolovoza 2021.). V. i “Obnova objekata MMC-a”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, <https://mmc.hr/obnova.html> (posjećeno 9. kolovoza 2021.). “Riznica Međimurja”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/projekti05_art09.html (posjećeno 9. kolovoza 2021.).

¹⁰² Usp. Novak et al. (1990.), nav. dj.

¹⁰³ Maša Hruštek Sobočan (26. kolovoza 2021.).

Provedenom obnovom prezentirani su arheološki nalazi, a faksimil barokne zgrade pridonio je vizualnome jedinstvu preostalog, sjevernog dijela fortifikacijskog sklopa (sl. 17, 18). Implementiranje suvremenih materijala i arhitektonskih rješenja – staklena nadstrešnica vidikovca na ulaznome bastionu (sl. 15, 16) i čelična konstrukcija kojom je obloženo vanjsko stubište uz sjeverozapadni bastionski zid – izvedeno je uz odobrenje konzervatora.¹⁰⁴ Ove se interpolacije dobro uklapaju u ‘stariji dio’ kompleksa te doprinose njegovoj revitalizaciji bez da odvlače pozornost od njegova povijesnog dijela, odnosno palače i ostatka fortifikacijskog sklopa.

Riznica Međimurja donosi dva nova postava, postav *Minijature* koji se bavi nematerijalnom i usmeno-predajnom baštinom međimurskoga kraja¹⁰⁵ te *Stoljeća utvrde* u središtu čijeg je postava fortifikacijski dio Staroga grada te koji prezentira rezultate provedenih – arheoloških, konzervatorskih, povijesnih – istraživanja.¹⁰⁶ Oba postava prezentiraju svoje teme na zanimljiv način korištenjem brojnih multimedijalnih sadržaja, približavajući se tako svim uzrastima svoje publike. Za povijest umjetnosti posebice je interesantan postav *Stoljeća utvrde*. U tom je postavu naglasak stavljen na razvoj fortifikacijskog sustava u razdoblju vladavine Zrinskih, a pritom su prezentirani i pronađeni ulomci arhitektonske plastike o kojima je već bilo riječ.¹⁰⁷ Posebnost ovoga postava svakako je njegov smještaj u prizemlju prostorija prislonjenih uz sjeverozapadni bastionski zid te u nekadašnje tamnice, odnosno u izvornome prostoru čijim se povijesnim razvojem postav bavi. Prostor nekadašnje tamnice iskorišten je kako bi ispričao priču, ne samo o zatvorenicima koji su u tim prostorima obitavali u vrijeme Zrinskih (kmetovi, turski zarobljenici, žene osuđene za vještičarenje), već i onima koji su u tim prostorijama obitavali nakon što Starim gradom više nisu upravljali feudalni posjednici (zatvorenici u Drugome svjetskom ratu, zatvorenici komunističkoga režima). Iako je materijalnih ostataka iz razdoblja obitelji Zrinski ostalo malo,¹⁰⁸ postav to nadoknađuje prezentacijom onodobnoga oružja i kostimima, kako hrvatskih tako i osmanskih, vojnika te ljudi koji su obitavali u Starome gradu.

Zamjerka bi se mogla naći u činjenici da je naglasak stavljen na Zrinske, dok su ostali značajni vlasnici ostavljeni po strani. To se primarno odnosi na prethodnike Zrinskih, Ernušte, na čijim su temeljima Zrinski nastavili svoje građevinske radove modernizirajući već izgrađeni

¹⁰⁴ “Riznica Međimurja”, Mrežna stranica Muzeja Međimurja Čakovec, https://mmc.hr/projekti05_art09.html (posjećeno 7. rujna 2021.).

¹⁰⁵ “Minijature”, Mrežna stranica muzeja Riznica Međimurja, <https://riznica.hr/minijature/> (posjećeno 7. rujna 2021.).

¹⁰⁶ “Stalni postav ‘Stoljeća utvrde’”, Mrežna stranica muzeja Riznica Međimurja Čakovec, <https://riznica.hr/stoljeca-utvrde/> (posjećeno 7. rujna 2021.).

¹⁰⁷ V. str. 17–18 u ovome radu.

¹⁰⁸ Usp. Bregovac Pisk, Botica (2020.), str. 137.

fortifikacijski sustav te dograđujući postojeću palaču U-tlocrta.¹⁰⁹ Također, zanemareni su i Althani za koje bismo mogli reći da su pravi nasljednici Zrinskih premda su se, prije nego je Međimurje došlo u njihov posjed, izmijenili brojni vlasnici. Oni su također dali značajan doprinos, ne samo izgledu palače, već i fortifikacijskom sklopu – dograđivanjem, primjerice, danas faksimilne barokne zgrade uz sjeveroistočni bastionski zid, ali i time što su započeli s njegovim rušenjem radi dobivanja građevnoga materijala. Usputno je prikazano i razdoblje Festetićeve vlasništva te smještanje šećerane u renesansno-barokni sklop, razdoblje kojim je započelo propadanje Staroga grada. Dakako, razlog isticanja Zrinskih je njihovo značenje za hrvatsku povijest i kulturu, kao i pozicija koju zauzimaju u hrvatskoj povijesti kojoj je, svakako, doprinijela Zrinsko-frankopanska urota – predstavljana kao borba za hrvatsku suverenost¹¹⁰ – te njezin tragičan završetak čije su posljedice uzrokovale propast dviju značajnih hrvatskih velikaških obitelji. Na taj način, isticanje Zrinskih služi kao marketinški trik za privlačenje posjetitelja. S obzirom na to da se “svakim novim istraživanjem polako [...] popunjava mozaik saznanja o [...] životu [Staroga grada] kroz stoljeća”¹¹¹ ostaje za nadati se kako će se ovaj propust s vremenom ispraviti.

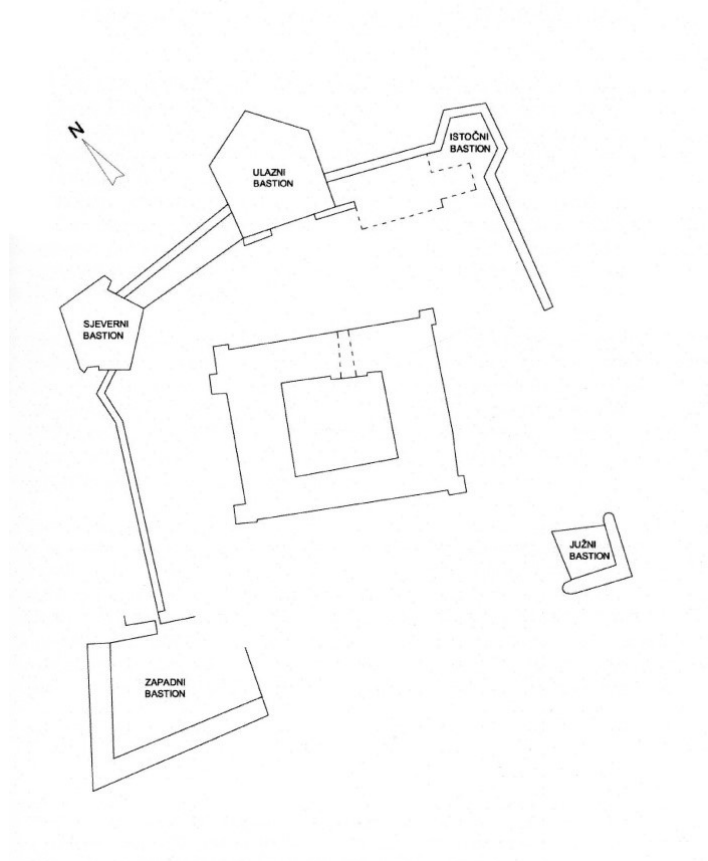
¹⁰⁹ Usp. Srša (2008.), str. 113–124.

¹¹⁰ Usp. Nataša Štefanec. “Hrvatska i Mađarska od 16. do 18. stoljeća”, u *Ars et virtus: Hrvatska - Mađarska: 800 godina zajedničke kulturne baštine*, katalog izložbe (Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 24. 9.–22. 11. 2020., Budimpešta, Mađarski nacionalni muzej, 16. 12. 2020.–15. 3. 2021.), (ur.) Marina Bagarić et al., Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, Budimpešta: Mađarski nacionalni muzej, 2020., 44–57.

¹¹¹ “Stalni postav ‘Stoljeća utvrde’”, Mrežna stranica muzeja *Riznica Međimurja Čakovec*, <https://riznica.hr/stoljeca-utvrde/> (posjećeno 7. rujna 2021.).

2. ANALIZA DANAŠNJEG STANJA

Stari grad Čakovec sklop je koji se sastoji od rezidencijalne palače s unutrašnjim dvorištem, dvorišta smještenog između palače i ostataka fortifikacijskog sustava te, danas isušena, prvoga pojasa jarka. Današnji izgled rezultat je barokizacije provedene u 18. stoljeću kao i brojnih pregradnji provedenih u 19. i 20. stoljeću.

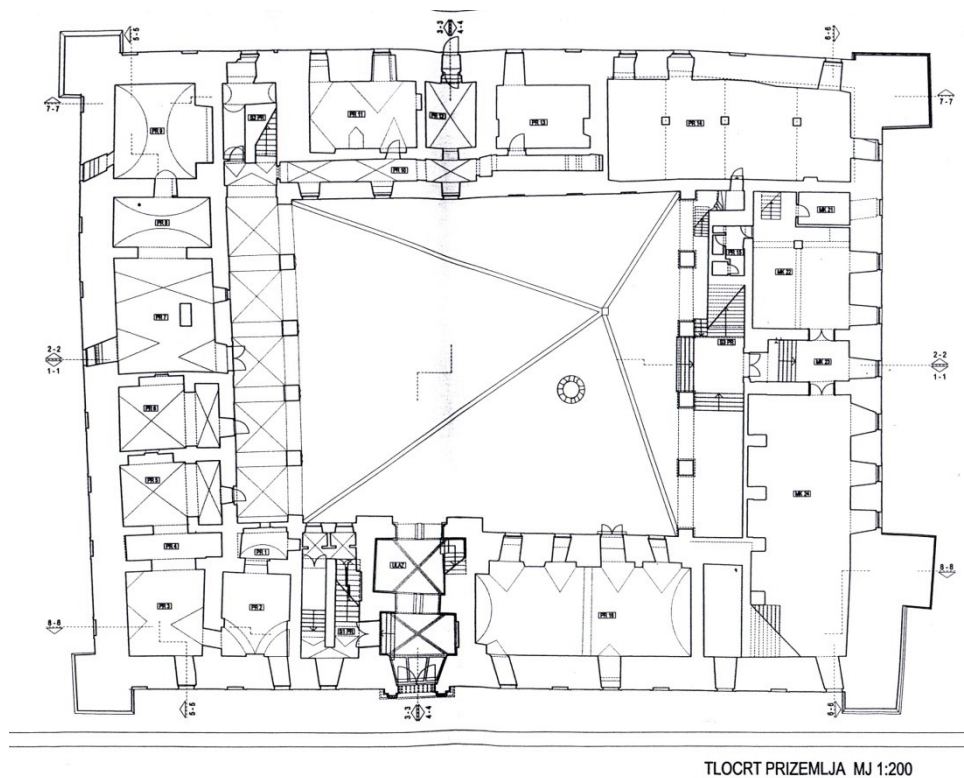
Sl. 1 Situacijski plan Staroga grada Čakovca

2.1. Prostorna organizacija

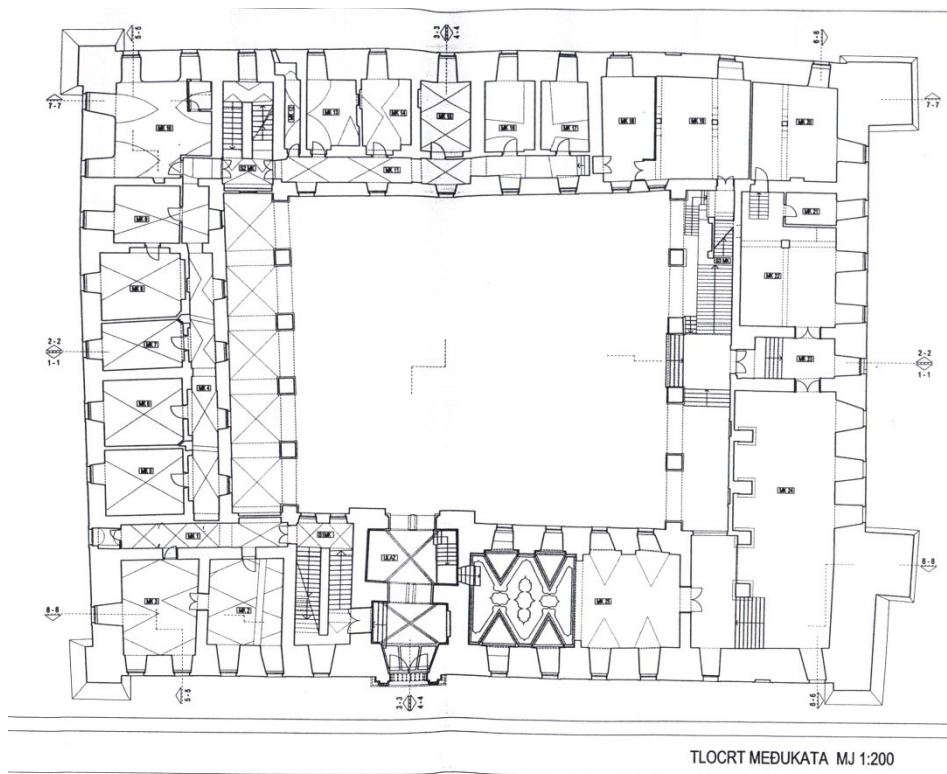
Brojne pregradnje što su ih na dvorcu proveli njegovi brojni vlasnici – najznačajnije promjene provele su obitelji Zrinski, Althan i Festetić – rezultirale su današnjim izgledom dvorca. Dvorac, smješten u središtu nekadašnjega feudalnoga sklopa, četverokutna je građevina čija četiri krila zatvaraju pravokutno unutrašnje, arkadama rastvoreno, dvorište. U unutrašnjem je dvorištu, prema sjeverozapadnom krilu, smješten bunar koji je, prema izvorima,¹¹² ostatak iz vremena Zrinskih (sl. 2 i 12).

¹¹² Usp. Samardžija (1973.), str. 14.

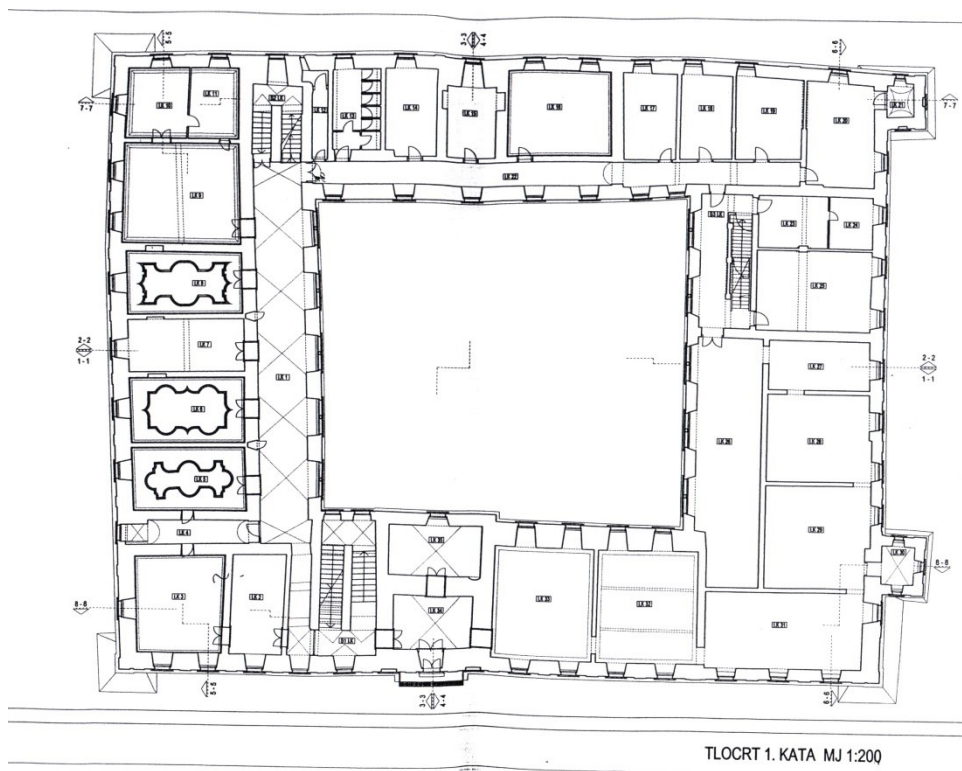
Sva četiri krila imaju četiri etaže koje se dijele na prizemlje, međukat te prvi i drugi kat. Prostorna organizacija katova temelji se na ujednačenome nizanju prostorija koje uz unutrašnja/dvorišna pročelja prati hodnik. Bočna krila – sjeverozapadno i jugoistočno – rastvorena su arkadnim otvorima (sl. 12 i 13), u visini prizemlja i međukata, prema atriju.

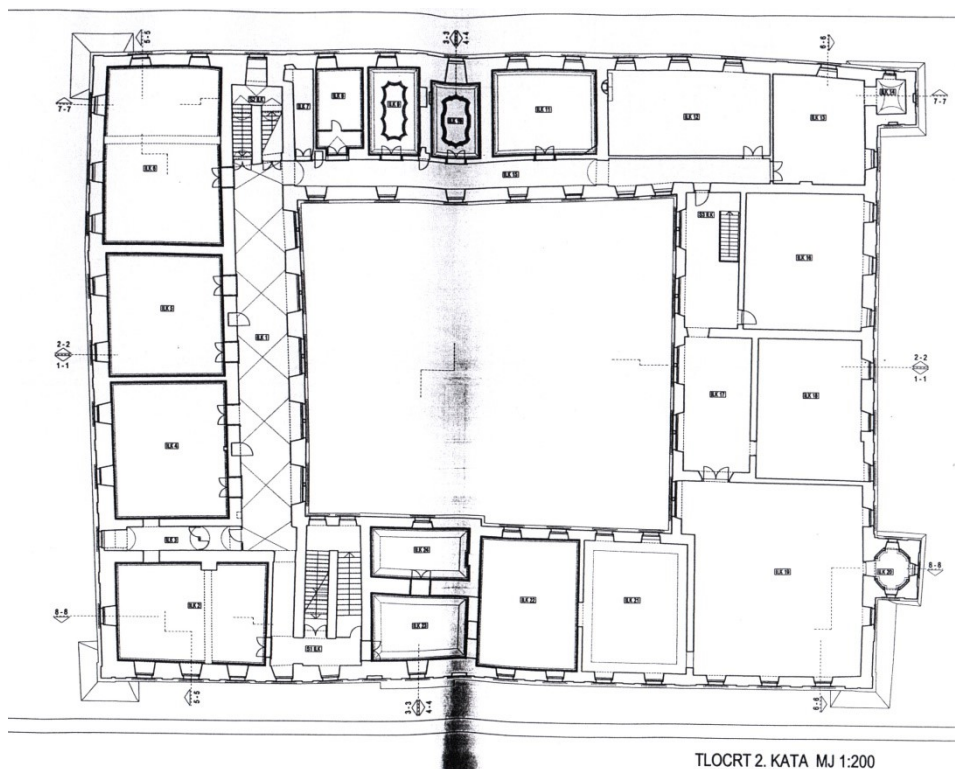
Slika 2: Tlocrt prizemlja – današnji izgled

Slika 3: Tlocrt medukata – današnji izgled

Slika 4: Tlocrt prvog kata – današnji izgled

Slika 5: Tlocrt drugog kata – današnji izgled

Stubišta, smještena u sjeverozapadnom, sjeveroistočnom te na južnome dijelu jugozapadnoga krila, zatvorena su u masu zida te na taj način podređena prostornoj organizaciji. Jedino je stubište sjeverozapadnog krila, u prizemlju i međukatu, naglašenije (sl. 2 i 3). Ono je ostatak nekadašnjeg reprezentativnog Althanovog stubišta, uništenog u adaptaciji dvorca u šećeranu u 19. stoljeću, kojim se “iz sjevernog dijela atrija izravno dolazilo u polukat te se nastavljalo do prvog i drugog kata” (sl. 3 i 12).¹¹³

Sva su četiri krila, u međukatu te prvom i drugom katu, rastvorena prozorskim otvorima i na vanjskim i na dvorišnim pročeljima. Prizemlje je, manje u odnosu na gornje etaže, rastvoreno prozorskim otvorima na vanjskim pročeljima, a od gornjih se etaža razlikuje i po tome što je, uz prozorske otvore, na dvorišnim pročeljima kao i glavnom vanjskom pročelju rastvoreno vratima.

2.1.1. Veža

Veža je smještena u sjeveroistočnome krilu te se u nju ulazi kroz glavni portal. Današnji izgled dobila je u baroknoj obnovi zahvaljujući arhitektu A. E. Martinelliju.¹¹⁴ Prostor veže raščlanjen je plošnim geometrijskim elementima, a pažnju posebice privlače bočni lučni portali.

¹¹³ Puhmajer (2006.), str. 36.

¹¹⁴ Horvat-Levaj (2015.), str. 567.

Oni su izvedeni u žbuci s rustičnim blokovima i trapezoidnim zaglavnim kamenima. Trapezoidni zaglavni kameni nalaze se i na lukovima križnoga svoda čime se optički ostvaruje jedinstvo prostora.

2.2. Pročelja

Glavno je pročelje okrenuto prema sjeveroistoku te je, u odnosu na bočna, plastički naglašenije. Na spojevima krila dvorac je ojačan skošenim kamenim kontraforima koji pridonose masivnosti zdanja. Četiri krila oblikuju zatvoreni građevni blok iz kojeg se jedino izdvaja sjeverozapadno krilo svojim kutnim rizalitima (sl. 6 i 7).

Slika 6: Kontrafor sjeveroistočnog i sjeverozapadnog krila te kutni rizaliti sjeverozapadnog krila, pogled sa sjevera

Slika 7: Pogled sa sjevera na kontrafore sjeveroistočnog krila

2.2.1. Glavno pročelje

Slika 8: Glavno pročelje, pogled sa sjeveroistoka

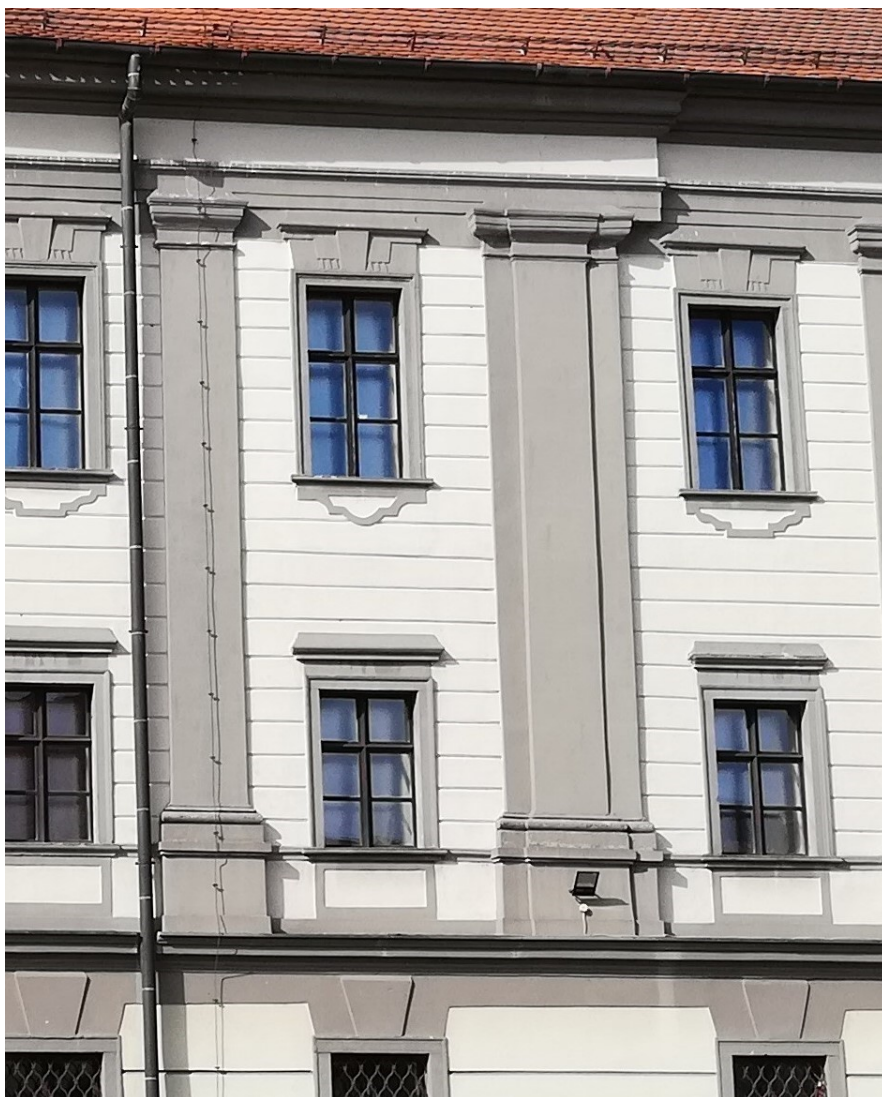
Visoko prizemlje – koje obuhvaća prizemlje i međukat – oblikovano je širokim horizontalnim trakama stilizirane rustike te rastvoreno kvadratnim prozorskim otvorima, od kojih su neki danas zatvoreni. Iznad prozorskih otvora međukata smješteni su grafički oblikovani zaglavni kameni. Visoko prizemlje odvojeno je od gornjih etaža plastički naglašenim završnim vijencem. Prozorski su otvori gornjih etaža paralelni s otvorima visokog prizemlja (sl. 8).

Gornje su etaže također oblikovane horizontalnim linijama stilizirane rustike, međutim te su linije uže u odnosu na one visokoga prizemlja. Horizontalnost stilizirane rustike gornjih etaža presijeca veliki red dorskih pilastara koji se, u pravilnome ritmu, izmjenjuje s prozorskim otvorima, s time da su, iznad kontrafora, pilastri dvostruki (sl. 8a), a peti pilastar sjeverno od glavnoga portala plastički je naglašeniji od ostalih (sl. 8b). Vertikalnost pilastara velikoga reda dodatno je naglašena grafički oblikovanim kapitelima smještenima na istoj visini kao i natprozornici prozora drugoga kata. Naglašeni sloj kapitela i natprozornika pojačan je pojasom troslojnog arhitrava i cezure visokog plošnog friza nad kojim je smještena jaka profilacija završnog vijenca.¹¹⁵

Slika 8a: Dvostruki pilastri iznad kontrafora

¹¹⁵ Usp. Marković (1972.), str. 13.

Slika 8b: Plastički naglašeniji pilastar sjeveroistočnog pročelja

Natprozornici drugoga kata istovjetni su onima prvoga kata s kojima su paralelni, uz iznimku što su ispod natprozornika drugoga kata smješteni udvojeni zaglavni kameni. Ispod okvira prozora drugoga kata nalaze se blago plastički istaknute gute, dok se ispod okvira prozora prvoga kata nalaze grafički oblikovana pravokutna polja koja prate širinu prozorskog otvora (sl. 8b).

Pravilnu izmjenu prozorskih otvora visokoga prizemlja prekida kameni klesani portal, odnosno glavni ulaz (sl. 9). Taj je portal ujedno i jedini izrazitiji plastički naglasak glavnoga pročelja, ali osim toga nema većeg značenja u oblikovanju pročelja s obzirom da je pomaknut izvan središnje pročelne osi. Portal je izveden u rustici u kojoj su oblikovani dorski pilastri. Dorski pilastri portal povezuju s dorskim pilastrima velikoga reda čime se uspostavlja kontinuitet donjih i gornjih etaža. Nad pilastre se na triglife oslanja podna ploča balkona koju čini plastički

naglašeni završni vijenac prizemlja koji ovdje jače izlazi iz zidne mase. Do balkona vode vrata naglašenije dekoriranog okvira u odnosu na okvire prozorskih otvora prvoga kata, a ograda, izvedena od kovanog željeza, omeđuje dva pilastra koja flankiraju spomenuta vrata dodatno naglašavajući balkon te portal smješten ispod njega. Balkonski portal u gornjem je dijelu razveden segmentnim zabatom, volutama i motivom koncentričnih ovala. S pročelnim je prozorima povezan oblikovanjem guta.

Slika 9: Glavni portal

2.2.2. Sporedna pročelja

Slika 10: Jugoistočno pročelje, pogled s juga

Sporedna su pročelja jednostavnije verzije glavnoga pročelja (sl. 10). Na njima izostaje oblikovanje rustikom, izuzev sjevernog rizlita sjeverozapadnog pročelja (sl. 11).

Slika 11: Sjeverni rizalit sjeverozapadnog pročelja

Također, sporedna su pročelja, umjesto pilastrima, ritmizirana izmjenom lezena i prozorskih okvira. Isto tako, prozorski natprozornici sporednih pročelja jedini su dekorativni elementi kojima su naglašeni prozorski okviri.

Dvorišna pročelja bočnih krila (sjeverozapadnog i jugoistočnog) naglašenija su u odnosu na dvorišna pročelja preostala dva krila, a toj naglašenosti pridonosi, ponajprije, rastvorenost arkadama. Bočna su pročelja rastvorena s pet arkadnih otvora u visini prizemlja i međukata. Arkade su oblikovane jednostavno, a kao naglašeniji dekorativni element ističu se naglašeni zaglavni kameni. Hodnik koji zatvaraju arkade jugoistočnoga krila nadsveden je križnim svodom (sl. 2 i 3), a u hodniku koji zatvaraju arkade sjeverozapadnog krila vidljiv je ostatak nekadašnjeg Althanovog stubišta (sl. 12).

Slika 12: Dvorišno pročelje sjeverozapadnog krila

Slika 12a: Portal sjeverozapadnog krila

Slika 13: Dvorišno pročelje jugoistočnog krila

Prizemlja sjeverozapadnog i jugoistočnog krila, s dvorišne strane, otvorena su dvama portalima smještenima jedan nasuprot drugog (sl. 12 i 13). Portali su izvedeni u rustici s naglašenim zaglavnim kamenima, polukružnim zabatima dekoriranim (ponovno) naglašenim zaglavnim kamenima te pravokutnim završecima iznad zabata dekoriranim volutama (sl. 12a). Naglašenosti bočnih pročelja pridonosi i rastvorenost udvojenim prozorima – biforama – (sl. 12), dok su sjeveroistočno i jugozapadno krilo s dvorišne strane rastvoreni jednostrukim prozorskim otvorima (sl. 14).

Slika 14: Dvorišna pročelja jugozapadnog i sjeverozapadnog krila, pogled s istoka

2.3. OSTATCI FORTIFIKACIJE

Sačuvani su ulazni, sjeverni, istočni i zapadni bastion te dio južnoga bastiona (sl. 15). Ulazni, sjeverni, zapadni i istočni bastion povezani su zidom, dok je zid koji je spajao južni i zapadni bastion, kao i onaj koji je spajao južni i istočni, uništen za potrebe provedenih građevinskih zahvata. Mogućnost za uklanjanje tih zidova omogućio je prestanak opasnosti od napada Osmanlija. Ulaznim bastionom, koji i danas služi kao ulaz u Stari grad, dominira toranj sa satom što su ga postavili Althani (sl. 16). S unutarnje strane vidljive su zgrade izgrađene tokom obnove u 18. stoljeću (sl. 17), od kojih je zgrada uz dio zida koji spaja ulazni i istočni bastion faksimil barokne zgrade (sl. 18).¹¹⁶ U ovome je prostoru danas smješten novootvoreni Muzej nematerijalne baštine 'Riznica Međimurja'.¹¹⁷ U sklopu novoga Muzeja, u prizemlju sjevernoga bastiona, otvoren je novi stalni postav – *Stoljeća utvrde* – koji posjetitelje upoznaje s poviješću Staroga grada, posebice s njegovim fortifikacijskim sklopom.¹¹⁸

¹¹⁶ Usp. Novak et al. (1990.), nav. dj. Maša Hruštek Sobočan (26. kolovoza 2021.).

¹¹⁷ Mrežna stranica muzeja *Riznica Međimurja Čakovec*, <https://riznica.hr/> (posjećeno 26. kolovoza 2021.).

¹¹⁸ "Stalni postav 'Stoljeća utvrde'", Mrežna stranica muzeja *Riznica Međimurja Čakovec*, <https://riznica.hr/stoljeca-utvrde/> (posjećeno 26. kolovoza 2021.).

Slika 15: Stari grad Čakovec, pogled sa sjevera

Slika 16: Ulazni bastion s tornjem sa satom

Slika 17: Zgrade s dvorišne strane bastiona, pogled s istoka

Slika 18: Faksimil barokne zgrade, pogled s istoka

2.4. OPREMA

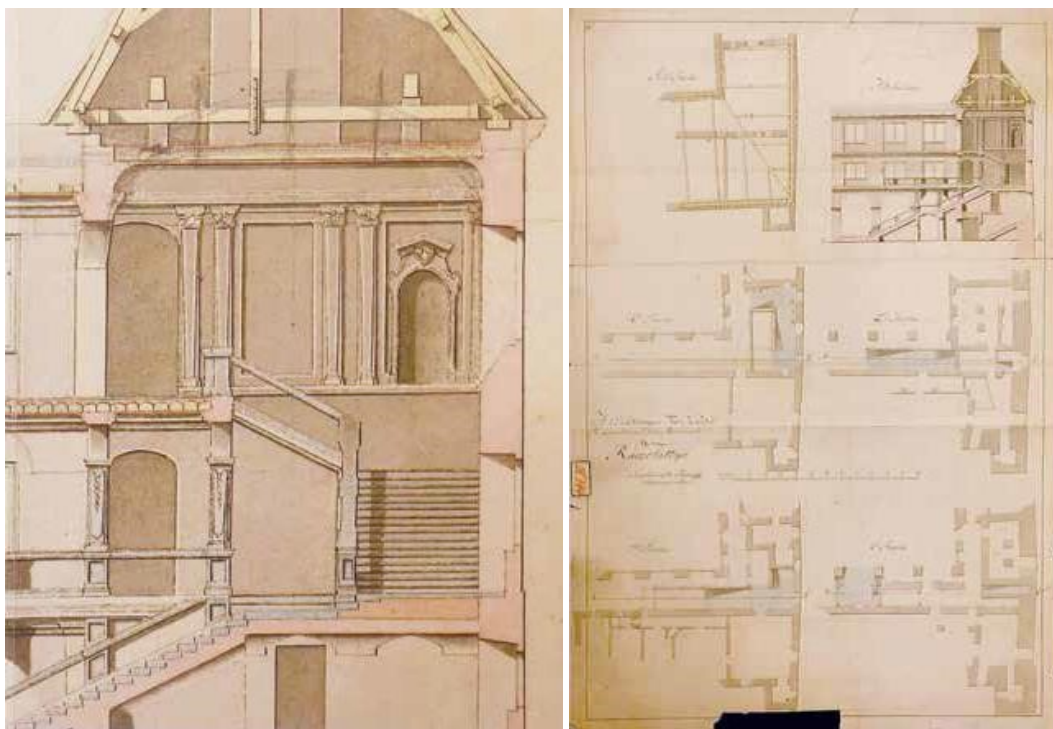
Oprema, koja je nekoć krasila Stari grad, danas je oskudno sačuvana. Uporabni predmeti i dekorativni elementi (primjerice prozorska i vratna stolarija, štukature, peći) koji su pripadali obitelji Zrinski većinom su stradali u pljačkama koje su prethodile konfiskaciji imanja, a ono što je preostalo odneseno je caru u Beč, odnosno ostavljeno da propada. Oprema obitelji Althan većinom je uništena za vrijeme Festetićeva posjedovanja Čakovca. Naime, obitelj Festetić je, kako će biti pokazano u ovome radu, najmanje pridonijela razvoju Staroga grada. Reprezentativno stubište obitelji Althan, kao i freska koja ga je krasila, uništeno je tokom

Festetićeve adaptacije Staroga grada za potrebe šećerane, a dekorativne elemente poput peći Festetići su prenijeli u svoj dvorac u Mađarskoj. I dok je freska sačuvana kao štafelajna slika i danas se čuva u postavu Muzeja Međimurja (sl. 19),¹¹⁹ izgled stubišta poznat nam je samo posredno, sa nacрта Janósa Szajdenswartza (sl. 20) te grafike Ladislava Kralja Međimurca (sl. 21).

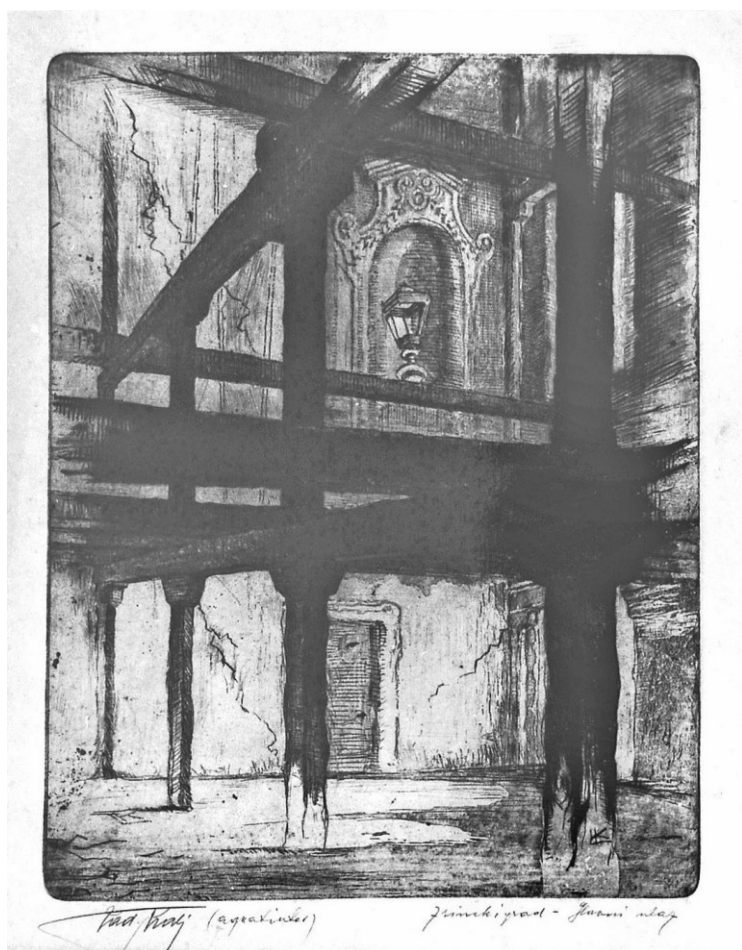

Slika 19: Anton Maria Konrath, *Alegorija*, 1797., ulje na platnu, Muzej Međimurja, Čakovec

¹¹⁹ Maja Žvorc. "Herculean Allegory at the Čakovec Old Castle: Commissioner and Context", u *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, No. 41, 2017., 83–96.

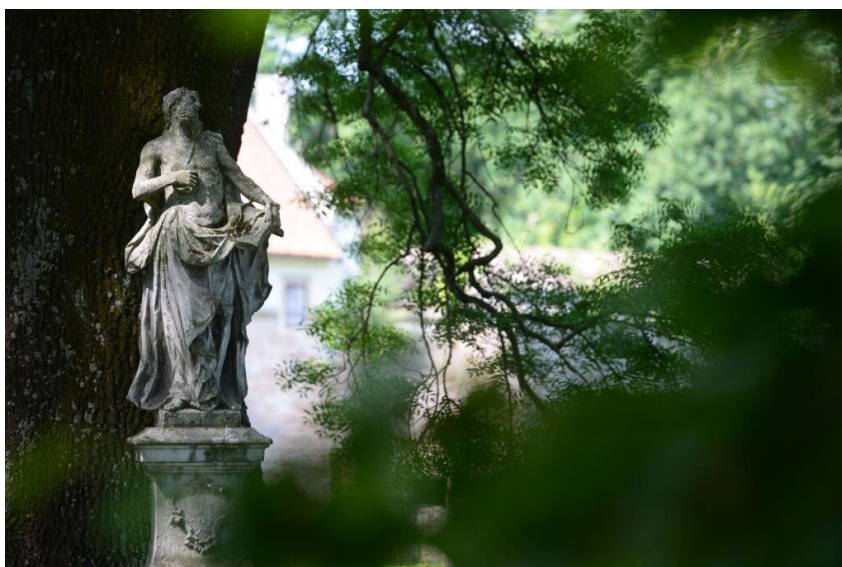

Slika 20: Janós Szajdenswartz, *Nacrt reprezentativnoga stubišta i njegov presjek*

Slika 21: Grafika Ladislava Kralja Medimurca iz 1924. godine

Kip svetog Jeronima kojeg su u vrt ispred Staroga grada dali postaviti Althani i danas se nalazi u Perivoju Zrinski (sl. 22). Velika oštećenja Stari je grad pretrpio i tokom Drugog svjetskog rata te u poraću. Uz štafelajnu sliku nekadašnje alegorijske freske obitelji Althan, u lapidariju Muzeja čuva se zbirka od devetnaest kamenih bisti i nekoliko sačuvanih fragmenata portreta nekadašnjih hrvatskih, habsburških, mađarskih i osmanskih velikaša i dužnosnika (sl. 23) o čemu je detaljnije pisala Maja Žvorc.¹²⁰

Slika 22: Veit Königer, *Spomenik sv. Jeronimu*, 1766., Perivoj Zrinski

Slika 23: Lapidarij Muzeja s portretnim bistama

¹²⁰ Maja Žvorc. *Portretna poprsja iz Muzeja Međimurja u Čakovcu*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2014.

3. OBITELJ ZRINSKI

Pišući o starim gradovima, dvorcima te crkvama sjeverozapadne Hrvatske T. Đurić i D. Feletar dotiču se i Čakovca, nekadašnjega sijela obitelji Zrinski. Pišu kako se u Čakovcu mogu vidjeti ostatci i koncepcija “jedne brižno organizirane nizinske obrambene fortifikacije, kakva se gradila u uvjetima srednjega vijeka” ističući dalje kako je

[...] Čakovečka fortifikacija, kao središnja točka Međimurja, imala [...] uz vojnu i svoju vrlo izraženu upravnu i gospodarsku funkciju. Odavde su se lepezasto širili osnovni putovi u sve dijelove Međimurja, odnosno šire u Hrvatsku, Ugarsku i Austriju, a Čakovec je kroz stoljeća bio sjedište jednog od najvećih feudalnih posjeda u sjevernoj Hrvatskoj, koji je zahvaćao cjelokupni kraj između Mure i Drave. Stoga i nije čudno što se uz stari grad Zrinskih razvilo i oveće trgovačko-obrtničko podgrađe (*suburbium*), s važnim gradskim funkcijama za širu okolicu. Čakovečki grad Zrinskih ostao je do danas jedan od najznačajnijih kulturno-povijesnih spomenika u Hrvatskoj iz doba od 15. do 18. stoljeća.¹²¹

Nakon što je Međimurje dobio u trajni posjed darovnicom od 15. travnja 1554. godine, Nikola Zrinski Sigetski započinje obnovu čakovečkoga kaštela koji je tijekom Zrinskoga posjedovanja Međimurja doživio brojne promjene te se iz srednjovjekovnoga dvora preobrazio u renesansnu utvrdnu s četverokraknom palačom u svom središtu.¹²² Upravo je u vrijeme Zrinskih – koji su u pet generacija posjedovali međimursko vlastelinstvo¹²³ – Čakovec doživio veliki uspon kao značajna politička, vojna te kulturna točka,¹²⁴ odnosno kako piše Károly Zríny “epoha Zrinskih za Čakovec [...] [je] doba sjaja”.¹²⁵

3.1. Nikola Šubić Zrinski

Nikola (IV.) Šubić Zrinski Sigetski (1508.–1566.),¹²⁶ prvi gospodar Međimurja iz obitelji Zrinski, međimursko je vlastelinstvo dobio od kralja Ferdinanda 1546. kao nadoknadu za neisplaćeni dug,¹²⁷ ali zbog uzurpacije Čakovca od strane Petra Keglevića u posjed je uveden tek u siječnju 1547., a međimursko mu je vlastelinstvo “za vječna vremena” predano ispravom od

¹²¹ Đurić i Feletar (1992.), str. 59.

¹²² Kalšan (2011.), str. 213.

¹²³ Žvorc (2019.), str. 73–75.

¹²⁴ Puhmajer (2006.), str. 9.

¹²⁵ Zríny (2005.), str. 55.

¹²⁶ Kalšan (2006.), str. 64–74. V. i Matija Mesić. *Život Nikole Zrinjskog sigetskog junaka*. Zagreb: Troškom Matice ilirske: Brzoteka Antuna Jakića, 1866. Géza Pálffy. “Hrvatsko-mađarska obitelj Zrinski u aristokraciji Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Habsburške Monarhije”, u *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Čakovcu 6. i 7. listopada 2010.*, ur. prof. dr. sc. mons. Juraj Kolarić. Čakovec: Letis d.o.o. Pretetince, 2011., 79–81. Jaroslav Šidak. “Nikola Šubić Zrinski u svom vremenu”, u *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, Zagreb: Školska knjiga, 1981., 61–70.

¹²⁷ Horvat (1907.), str. 117–118. V. i Mesić (1866.), str. 106–119.

15. travnja 1554.¹²⁸ Nikola je preselio svoju brojnu obitelj u Čakovec učinivši ga tako sjedištem obitelji što će Čakovec ostati sve do 1760. godine.

Bitno je napomenuti kako je obitelj Zrinski upravo za vrijeme Nikole IV. “najviše ekonomski ojačala”.¹²⁹ Naime, Nikola IV. je sa Stjepanom Frankopanom Ozaljskim sklopio ugovor temeljem kojeg su svi posjedi i gradovi što ih je Stjepan držao u trenutku svoje smrti prešli u vlasništvo obitelji Zrinski. O ugovoru, u kojemu se spominje “13 gradova i 4 kaštela Nikole Zrinskog i 25 gradova Stjepanovih”, izjasnili su se pred zagrebačkim Kaptolom 1. veljače 1544. godine. Šest godina kasnije (1550.) Stjepan obnavlja dano obećanje te svojoj sestri Katarini, prvoj supruzi Nikole IV., daje posjede u Ozlju, Dubovcu, Bakru, Grobniku i Hreljinu “sa svim zemljama i prihodima koji su tim gradovima pripadali, i to usprkos ‘svakom protivljenju’”.¹³⁰ Protivljenja je dakako bilo – od tržačke i slunjske grane obitelji – međutim posjedi Stjepana Ozaljskog, čije je darovanje Zrinskim potvrdio i 1562. i 1572., po njegovoj smrti 1577. prelaze u vlasništvo Nikolinih sinova – Jurja, Krste i Nikole – s obzirom da je Nikola IV. život izgubio 1566. u obrani Sigeta.¹³¹ Ovi podatci govore ne samo o veličini posjeda što su bili u vlasništvu Zrinskih već i o materijalnoj moći obitelji koja im je omogućila da Čakovec, središte svojega najvećeg i najvažnijeg vlastelinstva,¹³² obnove sukladno najvišim standardima, pa je Čakovec “jedina naša bastionska utvrda onoga doba koja je zidana”.¹³³ Financijska moć obitelji očituje se i u gradnji ostalih utvrda na području Međimurja (pr. Legard, Novi Zrin) koje svjedoče o graditeljskoj aktivnosti u vremenu u kojemu se općenito malo gradi. Također, “građevna djelatnost [Zrinskih] u vremenskom, geografskom i kvalitativnom smislu pokazuje neovisnost o središnjim austrijskim vlastima”.¹³⁴ Obnovu, tj. “gradnju prve prototipske utvrđene četverokrilne rezidencije – bez ugaonih kula, s vanjskim obrambenim prstenom” – započinje Nikola IV., a dovršava njegov praunuk Nikola VII.¹³⁵

3.1.1. Obnova Čakovca 1556.–1562. godine

Nikola IV. započeo je obnovu fortifikacije Čakovca 1556. godine slijedeći pritom tok “starijeg srednjovjekovnog obrambenog pojasa”.¹³⁶ O završetku obnove 1562. svjedoči grb s

¹²⁸ Kruhek et al. (1989.), str. 5.

¹²⁹ Kruhek (1971.), str. 5. V. i Feletar, Petrić i Šetić (2019.), str. 51–56.

¹³⁰ Kruhek (1971.), str. 4.

¹³¹ Isto. V. i Mesić (1866.), str. 94–100.

¹³² Adamček (1972.), str. 23.

¹³³ Žmegač (2000.), str. 55.

¹³⁴ Isto, str. 33. V. i Gudelj, Botica (2012.), str. 14, 39–42.

¹³⁵ Horvat–Levaj (2015.), str. 410.

¹³⁶ Žmegač (2000.), str. 46, 53.

natpisom: *N. C. P. P. Z. 1562 (Nicolaus comes perpetuus Zrini 1562)*.¹³⁷ Zapis o graditeljskoj djelatnosti Nikole IV. donosi Josip Bedeković:

Porušivši staru [tvrđavu], podigao ju je iz temelja, razdijeljenu također na mnoge veličanstvene palače i spavaonice i obogatio mnogim kićenim pokretninama. Opasao ju je zidom, ograđenim nasipima prema propisu čvrste utvrde i opskrbio moćnim bedemima, naročito kod jednih vrata na koja se ulazi preko dva mosta podignutih na drvenim stupovima koja se dijele napola. Opskrbio ju je i oružarnom snadbjevenom oružjem svake vrste. Stoga Franjo Gras [...] ovako kaže: 'Ističe se kula Čakovec (*Chaktornyum*) koju ne ostavljaju na cjedilu niti bedemi, niti vode koje sprječavaju podzemne prokope do zidina'. Da ne izgubi oznaku svojeg staleža, Zrinski je dao podići iznad sporednih vrata, na ulazu u samu kulu, elegantan toranj, prekriti ga limenim pločicama i postaviti na njega zvučnu uru.¹³⁸

Bedeković ističe da je utvrda izgrađena iz temelja pokušavajući na taj način, kao i drugi stariji autori, uvećati važnost Zrinskih. U prilog tomu da Nikola IV. nije podigao Čakovec iz temelja kao i da se radilo o kvalitetnoj utvrdi govori i činjenica da je Čakovec opsjedao od srpnja do rujna 1546. te je "morao upotrijebiti svu silu kako bi Petra Keglevića istjerao iz grada",¹³⁹ kao i isprava kojom kralj Ferdinand daje Nikoli IV. Čakovec u kojoj se navodi kako je "čakovečki grad [...] prostrana i sjajna građevina".¹⁴⁰

Kako bi Čakovec zaštitio od prodora osmanske vojske, Nikola daje podići visoke zidove "oko kojih je na suvremen način dao iskopati šančeve, te je u njih puštena voda potoka Trnave".¹⁴¹ Da su u Čakovcu primijenjena suvremena znanja o fortifikaciji govori i podatak da je Nikola bio član komisije koja 1552. "razmatra detaljno problem graditeljske obnove fortifikacija zagrebačkog Gradeca i Kaptola" te je "poznavao globalnu strategiju obrane sjevernih krajeva Hrvatske više od bilo koga drugoga" mogavši primijeniti ta znanja na obranu svojega obiteljskog sjedišta.¹⁴² Iako o graditeljskoj djelatnosti u vrijeme Nikole IV. nema sačuvanih dokumenata, podatke o aktivnostima na utvrđivanju čakovečke tvrđave doznajemo (posredno) iz isprave što ju je Nikola 1559. izdao pavlinima u Svetoj Jeleni. Naime, tom se ispravom potvrđuje darovanje sela Šenkovec i Mačkovec pavlinima, a za razumijevanje tijeka obnove čakovečke utvrde bitan je podatak iz isprave kojom se pavline oslobađa "svih obaveza prema vlastelinstvu" izuzev "tlake na gradnji čakovečke fortifikacije".¹⁴³

¹³⁷ Isto, str. 94. Godinu 1562. kao godinu u kojoj su radovi dovršeni – temeljem upisane godine na sve zidove – donosi i Bedeković (2017.), str. 248.

¹³⁸ Bedeković (2017.), str. 247–248.

¹³⁹ Kalšan (2006.), str. 100. V. i Mesić (1866.), str. 115.

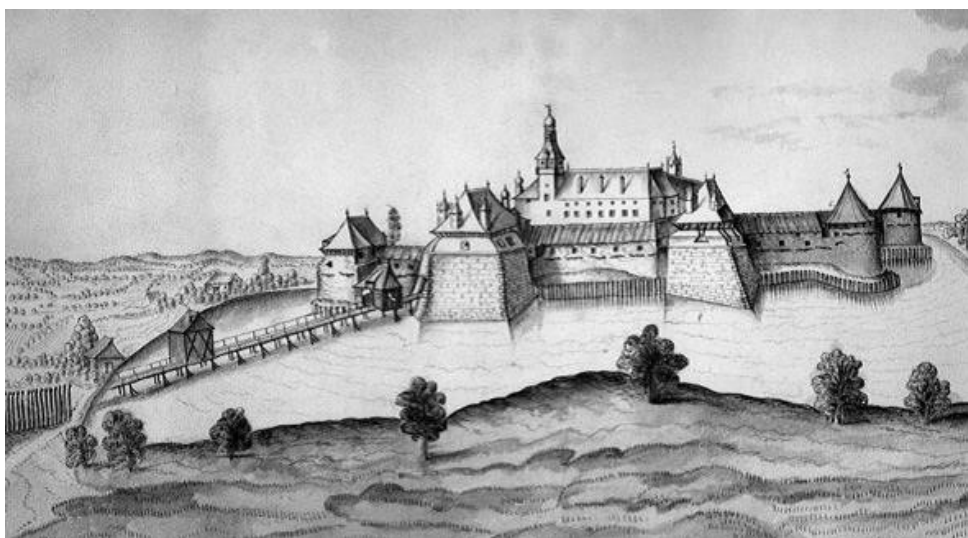
¹⁴⁰ Kruhek et al. (1989.), str. 6.

¹⁴¹ Horvat (1956.), str. 28. V. i Horvat (1907.), str. 124–125.

¹⁴² Kruhek et al. (1989.), str. 7.

¹⁴³ Kalšan (2007.), str. 6.

U vanjskom je obrambenom sustavu zadržan dio postojećih zidina – s polukružnim kulama – kojemu su pridruženi bastioni renesansnih karakteristika. Novi, renesansni bastioni imaju dvije tipološke oznake – “bademasti i noviji peterougaoni s produženom bočnom stranom koja je odlično štitila vatrenom obranom tvrđavsku grabu”.¹⁴⁴ Pritom su bademasti bili sjeverni i južni bastioni koji se “sa sigurnošću mogu datirati u sredinu 16. stoljeća”¹⁴⁵, dok ulazni i istočni bastion predstavljaju “tipološki drugi tip renesansnog bastiona [peterougaoni s produženom bočnom stranom] [...] kakvi se podižu u fortifikacijskom sustavu sedamdesetih godina 16. stoljeća”.¹⁴⁶ Prema pisanju K. Zrínyja, iznad tog je ulaznog bastiona, Nikola IV. “1562. godine izgradio toranj koji je pokrio limom, opskrbio zvonima i satom, i to nakon što je dao srušiti Čakov toranj”.¹⁴⁷ Ipak, temeljem prikaza grada na vedutama, od kojih najranije datiraju u prvu polovicu 17. stoljeća (sl. 24), vidljivo je da je toranj smješten nad glavnim ulazom u dvorac. Nad ulazni bastion toranj je smješten tijekom obnove što su je proveli grofovi Althan u 18. stoljeću te je moguće kako je to uzrok Zrínyjeve zabune.

Slika 24: Veduta J. Ledentua, 1639.

Ispred ulaznog bastiona podignut je “obrambeni zid s teškom kapijom” ispred koje je postavljen “dvostruki tzv. bubanjski pokretni most”¹⁴⁸ o čijem stanju početkom 18. stoljeća saznajemo iz zapisa S. Jesenskog.¹⁴⁹ Andrej Žmegač ističe kako su čakovečki bedemi “u svojoj naravi [...] talijanski” što se očituje u tome što, uz čvrsto gradivo, “imaju i zamjetnu visinu, a

¹⁴⁴ Isto.

¹⁴⁵ Puhmajer (2006.), str. 11. V. i Kruhek et al. (1989.), str. 8.

¹⁴⁶ Kruhek et al. (1989.), str. 8.

¹⁴⁷ Zríny (2005.), str. 56.

¹⁴⁸ Zríny (2005.), str. 56.

¹⁴⁹ Usp. Samardžija (1973.), str. 13.

šanac pred njima dubinu” napominjući kako su to “neke od bitnih osobina talijanskoga načina gradnje bastionskih utvrda”.¹⁵⁰ Na taj je način čakovečki Stari grad oblikovan kao “mješanac starog *Wasserburga* (vodene utvrde) i renesansne palače”.¹⁵¹ Temeljem preostale graditeljske baštine zaključuje se kako su Zrinski, do kraja 16. stoljeća, izgradili čvrsti sustav obrane što je okruživao dvorac, a da su pritom korišteni brojni elementi starije građevine, potvrđuju rezultati arheoloških istraživanja u kojima je pronađena kamena plastika datirana u vrijeme Ernušta, ali i ranije.¹⁵²

Što se rezidencijalnoga dijela tiče, Nikola IV. dobio je Ernuštovu palaču “u obliku slova U kojoj je otvorena strana njezina dvorišta okrenuta jugoistoku vjerojatno bila zatvorena niskim zidom”.¹⁵³ Također, pretpostavlja se kako je palača, za vrijeme Ernušta, bila jednokatna. Na najranijem prikazu Čakovca – Ledentuovom crtežu iz 1639. (sl. 24) – palača ima dva kata pa je za pretpostaviti kako je drugi kat podigao Nikola IV. u obnovi što ju je poduzeo nakon preuzimanja Čakovca. Također, izvori (Ledentuov crtež i klasifikacijsko pismo iz 1638.) upućuju na to da je dvor do tada (1638.) imao tri krila, od kojih je jedno bilo za kat niže od preostala dva. Prema pismu niže je bilo sjeverozapadno krilo, dok je prema crtežu niže bilo, na crtežu neprikazano, jugozapadno krilo.¹⁵⁴ Petar Puhmajer ističe kako četverokutni oblik rezidencijalne palače s atrijem, “do danas sačuvano obilježje” palače Staroga grada, možemo “pripisati razdoblju Nikole Zrinskoga Sigetskog”.¹⁵⁵

3.2. Juraj IV. Zrinski

Juraj IV. (1549.–1603.)¹⁵⁶ bio je sin Nikole Zrinskog Sigetskog te njegov nasljednik na čelu obitelji. U povijesnim je spisima ostao zapamćen kao protestant koji je u Međimurju progonio katoličke svećenike, ali i kao graditelj utvrde Legrad za obranu od Osmanlija.¹⁵⁷

Već je istaknuto kako iz vremena Nikole IV. nemamo izravnih dokumenata temeljem kojih bismo mogli dobiti podatke o graditeljskoj djelatnosti. U prilog tvrdnji da 1562. – koju je Nikola IV. upisao na svaki bastion čakovečke utvrde – nije bila godina u kojoj je gradnja dovršena, već je nadogradnji bilo i kasnije, govori i natpis na kamenoj ploči koja se nalazila na pročelju jednokatne dvorišne zgrade uz sjeverni bastion utvrde. Natpis je prvi objavio I.

¹⁵⁰ Žmegač (2000.), str. 55. Usp. i Kruhek et al. (1989.), str. 17.

¹⁵¹ Kalšan (2007.), str. 6.

¹⁵² Kalšan (2006.), str. 100. Usp. i potpoglavlje 1.2, str. 17.

¹⁵³ Srša (2006.), str. 213.

¹⁵⁴ Isto, str. 213–214.

¹⁵⁵ Puhmajer (2006.), str. 10.

¹⁵⁶ Štefanec (2001.), nav. dj. Kalšan (2006.), str. 74–83.

¹⁵⁷ Horvat (1907.), str. 119–124. V. i Štefanec (2001.), nav. dj.

Kukuljević Sakcinski, a on glasi: ‘Blagoslovi Gospodine ovaj dom i sve koji stanuju u njemu. Godine gospodnje 1569.’.¹⁵⁸ Natpis je pronađen na pročelju zgrade koja “izvorno u 16. stoljeću nije mogla imati stambenu funkciju” te se temeljem toga zaključilo da je na tu novu poziciju prenesena s palače tokom obnove provedene u 18. stoljeću.¹⁵⁹ Time je pobijena Bedekovićeva tvrdnja da su Althani “odasvud [maknuli] obilježja zrinske obitelji”¹⁶⁰ – neka su obilježja Zrinskih vjerojatno prenesena na druga, manje reprezentativna mjesta.

Raniji su autori pak, temeljem gore spomenutog natpisa, smatrali kako najsjevernija zgrada iz niza jednokatnica potječe upravo iz vremena Jurja IV., odnosno iz 1569. godine. Te su jednokatnice smještene uz sjeveroistočni zid, između ulaznog i istočnog bastiona, služile za smještaj vojnika te zaliha ratnog materijala i oružja.¹⁶¹ Središnji dio trakta jednokatnica bio je arhitektonski naglašen ritmom otvorenih arkada s polukružnim lukovima iznad velike veže na prvome katu, tj. na način koji je bio uobičajen u oblikovanju dvorišta u renesansi i baroku (sl. 17).¹⁶² S vanjske strane zgrade, okrenuto prema dvorištu, smješteno je, sa svake strane, natkriveno stepenište (*escalier droits*) koje vodi na kat (sl. 17).¹⁶³ Nasuprot toga dijela, kojeg se običava nazivati ‘starim dvorom’, stoji ‘novi dvor’, odnosno rezidencija Zrinskih.¹⁶⁴ Kada se govori o ‘starome dvoru’ obično se na umu imaju spomenute jednokatne građevine, dok se rezidencijalna palača smještena u središtu smatra ‘novim dvorom’. Ivan Srša pokazuje pogrešnost takve premise/terminologije,¹⁶⁵ zaključujući kako:

[...] s obzirom na rezultate dosadašnjih cjelokupnih istraživanja povijesti i graditeljskog razvoja sklopa Staroga grada u Čakovcu, pouzdano se može reći da je ‘stari dvor’ zapravo ‘novi dvor’ i obratno. Stoga je ispravno cjelokupni kompleks nazvati ‘Stari grad Čakovec’, unutar čijega kompleksa valja razlučivati palaču (tzv. novi dvor) od fortifikacije (tzv. stari dvor).¹⁶⁶

Obnovu su u vrijeme Jurja IV. vodili Talijani Martin Secco i Giovanni Arconti, “vojni inženjeri i arhitekti koji su u to doba bili aktivni pri podizanju novih i obnovi starih pograničnih tvrđava”.¹⁶⁷

¹⁵⁸ Ivan Kukuljević Sakcinski. *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah i.t.d. u Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Knjižara Jugoslavenske akademije, 1891., str. 382, zapis 1311.

¹⁵⁹ Puhmajer (2006.), str. 13. V. i Žmegač (2000.), str. 94.

¹⁶⁰ Bedeković (2017.), str. 248.

¹⁶¹ Kruhek et al. (1989.), str. 8.

¹⁶² Horvat (1956.), str. 28–29.

¹⁶³ Isto, str. 29.

¹⁶⁴ Isto.

¹⁶⁵ Srša (2008.), str. 104–107.

¹⁶⁶ Srša (2008.), str. 107.

¹⁶⁷ Pelc (2007.), str. 64.

Neki autori¹⁶⁸ navode kako su ti arhitekti bili angažirani od strane Nikole IV., međutim vjerojatnije je da ih je angažirao Juraj IV.¹⁶⁹

Nataša Štefanec u monografiji o životu Jurja IV. piše kako je “u 16. stoljeću bilo [...] popularno imati vrtove” i to posebice “šafranove vrtove”.¹⁷⁰ Napominje i kako je “ostalo [...] zabilježeno da je Katarina Zrinski, Jurjeva sestra, [...] često slala šafrane članovima obitelji Zrinski i Batthyány” te kako je šafranov vrt “nanovo načinjen 1580-ih i slovio je kao najjemenitiji u okolici”.¹⁷¹ U izvorima se, također, spominje kako je dvorac smješten “oberh Zwernyaka”, ali iz opisa iz 1720. saznajemo da se “Zwernyak”, u ovome slučaju, odnosi na jezero.¹⁷² Ipak, očito je već u vrijeme Jurja IV. postojao vrt oko dvorca.

Štefanec također donosi podatak kako je Čakovcu “za Jurjeva života ‘konkurencija’ [...] bio samo Monyorókerék”.¹⁷³ Nakon smrti Jurja IV. Čakovec nasljeđuju njegovi sinovi, Nikola i Juraj V., a iz njihovog vremena nema poznatih zapisa o građevinskoj aktivnosti na čakovečkoj utvrdi.¹⁷⁴

3.3. Nikola VII. i Petar IV. Zrinski

Nikola VII. (1620.–1664.)¹⁷⁵ i Petar IV. (1621.–1671.)¹⁷⁶ bili su sinovi Juraja V. Zrinskog i vjerojatno najpoznatiji članovi obitelji. Upravo iz razdoblja Nikole VII. potječu najraniji sačuvani prikazi Čakovca,¹⁷⁷ kao i najznačajniji opisi tvrđavskog sklopa i njegove opreme, dok vrijeme Petra IV. označava kraj vladavine Međimurjem od strane obitelji Zrinski koja je, kao jednu od posljedica Zrinsko-frankopanske urote, izgubila sve posjede.

¹⁶⁸ Vladimir Kalšan navodi kako je M. Secca i G. Arcontija angažirao Nikola IV. za rad na obnovi od 1556. do 1559. (2011., str. 213) pozivajući se pritom na Andreja Žmegača (*Bastioni...*, 2000.). Međutim, Žmegač u citiranom djelu navodi samo kako su Secco i Arconti sudjelovali u obnovi Čakovca u drugoj polovici 16. stoljeća (2000., str. 94). Podatak da su Secco i Arconti sudjelovali na obnovi Čakovca u drugoj polovici 16. stoljeća, ne precizirajući pritom koji ih je Zrinski angažirao, donosi i Milan Pelc (2007., str. 64).

¹⁶⁹ Puhmajer (2006.), str. 13. Horvat-Levaj (2015.), str. 411.

¹⁷⁰ Štefanec (2001.), str. 180.

¹⁷¹ Isto.

¹⁷² Puhmajer (2006.), str. 13. V. i potpoglavlje 3.3.6., str. 57.

¹⁷³ Štefanec (2001.), str. 26, 182–185.

¹⁷⁴ Puhmajer (2006.), str. 13.

¹⁷⁵ Kalšan (2006.), str. 98–100, 111–120. V. i Pálffy (2011.), str. 81–84. Pogibiju Nikole VII. obradio je i Drago Feletar (1968.), str. 65–67.

¹⁷⁶ Kalšan (2006.), str. 120–128. V. i Feletar (1968.), str. 68–70. O Petrovoj supruzi Katarini, koja je uz supruga bila važan član Urote – toliko da ju se optuživalo da je upravo ona odgovorna za njegovu tragičnu smrt – i čija je tragična sudbina nakon propale Urote postala važan topos mita o Zrinskim v. Marija Jambriškova. “Katarina Frankopanka, banica hrvatska” u *Znamenite žene iz priče i poviesti*. Zagreb: Naklada knjižare Mučnjaka i Senflebena, 1885., 78–82.

¹⁷⁷ Puhmajer (2006.), str. 15.

3.3.1. Građevinska aktivnost u vrijeme Nikole VII.

U *Povijesti grada Varaždina* Rudolf Horvat navodi zaključke Hrvatskoga sabora koji se 30. travnja 1642. sastao u Varaždinu, a odnosi se na obnovu što ju je na čakovečkoj utvrdi provodio Nikola Zrinski. Tom odlukom “doznačuje Sabor za njezinu gradnju [utvrde] pripomoć od 500 ugarskih forinti” jer će čakovečka utvrda “služiti za spas i obranu Hrvatske”.¹⁷⁸

Za izradu projekta rekonstrukcije čakovečke utvrde Nikola VII. angažirao je talijanskog arhitekta Filiberta Lucchesea. O angažiranju Lucchesea govori i pismo¹⁷⁹ u kojemu se Nikola zahvaljuje Adamu Batthyányju, koji je bio Luccheseov glavni naručitelj i bliski prijatelj Nikole VII.¹⁸⁰ Da su na obnovi radili turski zarobljenici saznajemo iz pisma J. Tolliusa: “Ostali zarobljenici radili su u lancima, donoseći koji kamen, koji pijesak, koji vapno ili vodu, dok su neki gasili vapno, podižući utvrde iz najdubljih temelja”.¹⁸¹ Razlog obnove čakovečke fortifikacije bila je činjenica da njezina nedovršena forma “nije posve zadovoljavala sigurnosne standarde koje je nametnula krajiška inženjerija gradeći varaždinsku tvrđavu”.¹⁸² Puhmajer ističe kako se izgled palače iz vremena Nikole VII. koji donose pisci i prikazuju vedute nije bitno izmijenio u odnosu na izgled palače iz vremena Nikole IV. Pritom se pojavljuje mogućnost da je Lucchese bio angažiran kao štukater, ali za potvrdu te tvrdnje nemamo podataka. Vjerojatnije je Lucchese bio angažiran na obnovi vanjske utvrde i proširenju zapadnog bastiona o čemu govori podatak o traženju novčane pomoći od Sabora kao i Luccheseov boravak u Čakovcu 1650. godine.¹⁸³

O tome koji su radovi izvedeni na fortifikacijskom sustavu i na rezidenciji saznanja možemo dobiti uspoređivanjem prikaza Čakovca. Uzevši kao granicu početka radova 1642., kada Sabor Nikoli VII. dodjeljuje novčana sredstva za obnovu fortifikacije, možemo zaključiti kako crtež J. Ledentua iz 1639. prikazuje staro stanje (sl. 24). S tim starijim prikazom možemo usporediti prikaze Čakovca nastale 1657.–1660. (M. Stier, sl. 25), odnosno 1660.–1680. (G. G. Spalla, sl. 27, 27a, 28, 29).

¹⁷⁸ Rudolf Horvat. *Povijest grada Varaždina*. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Grad Varaždin, 1993., str. 178. V. i Kruhek et al. (1989.), str. 9.

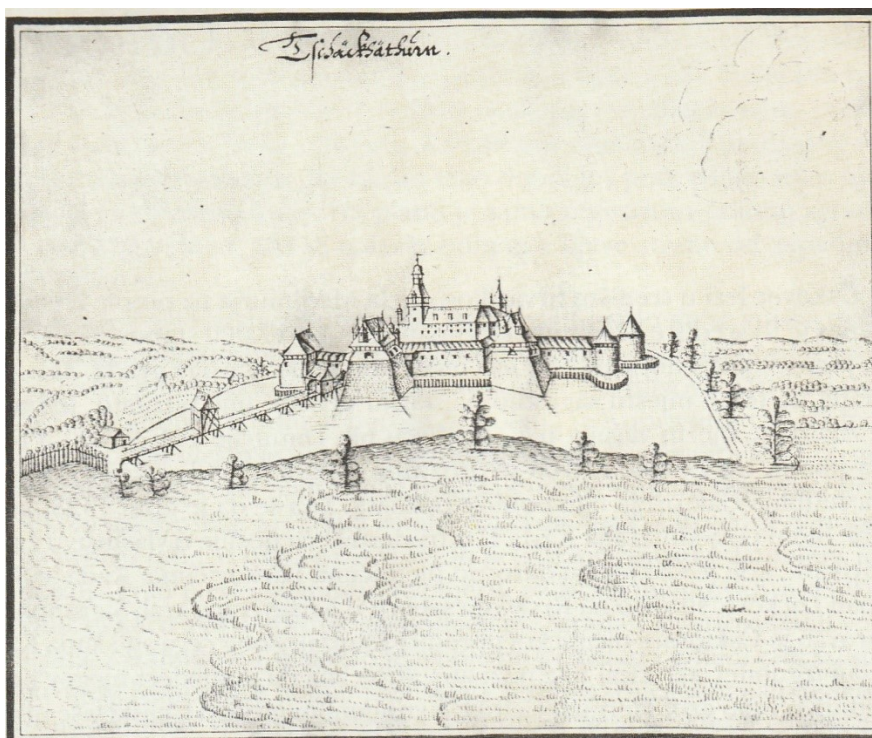
¹⁷⁹ Puhmajer (2006.), str. 53.

¹⁸⁰ Isto, str. 17.

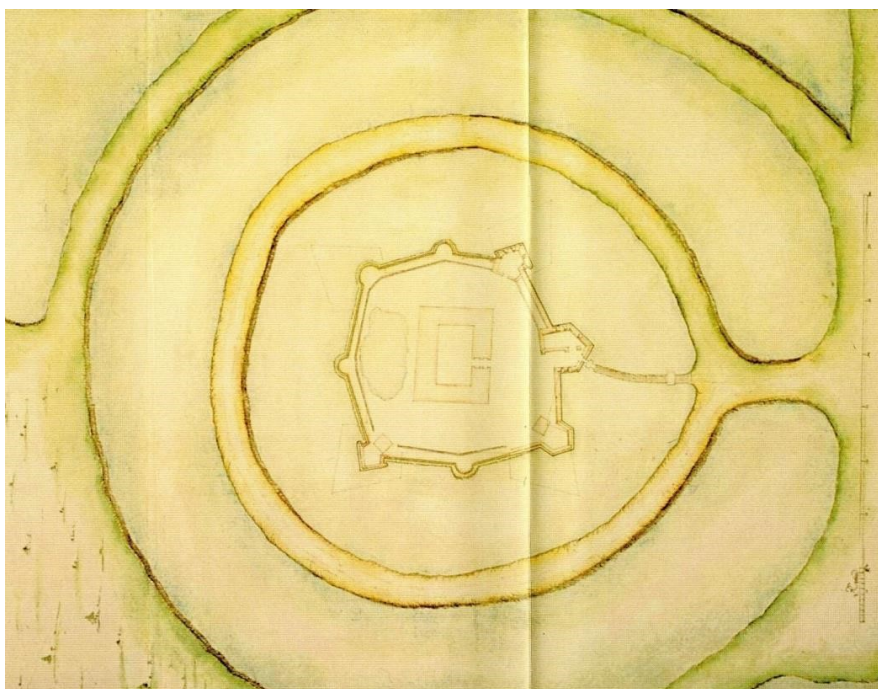
¹⁸¹ Tollius (2000.), str. 156.

¹⁸² Kalšan (2006.), str. 103.

¹⁸³ Puhmajer (2006.), str. 18.

Slika 25: Martin Siter, Veduta Čakovca

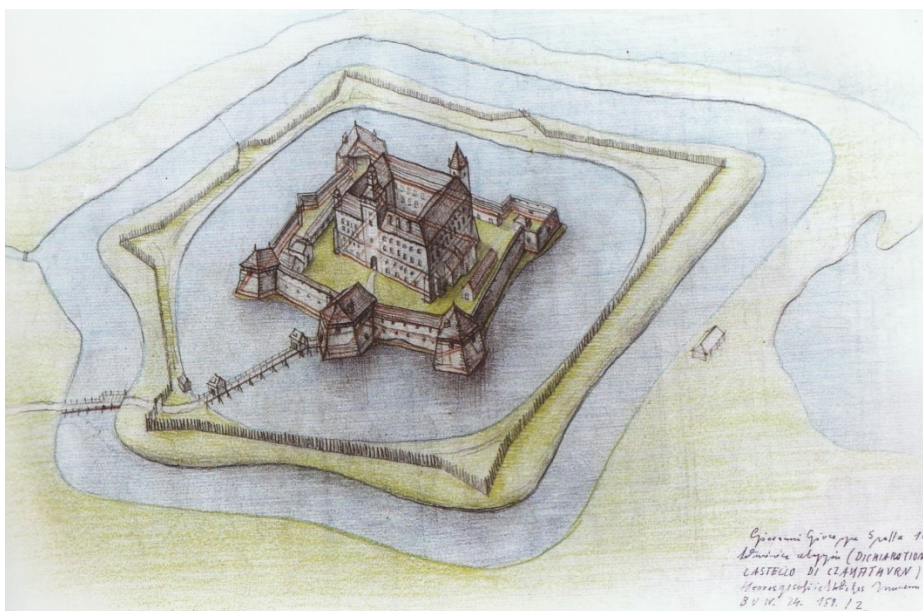
Slika 26: Martin Stier, Tlocrt čakovečke utvrde

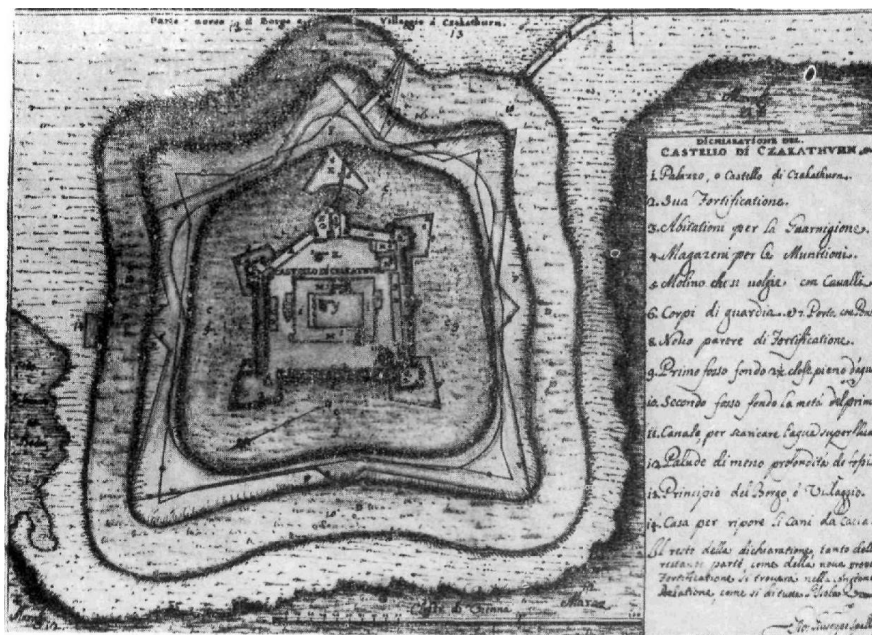
Slika 27: Karta Medimurja G. G. Spalle s prikazom Čakovca u donjem dijelu

Slika 27a: G. G. Spalla, Čakovec, detalj

Slika 28: G. G. Spalla, Prikaz Čakovca, 1670.

Slika 29: G. G. Spalla, Plan utvrde Čakovec

Uspoređujući stanje prikazano na navedenim planovima, kao i današnje stanje, zaključuje se kako je izgrađen samo zapadni bastion, dok planirano preoblikovanje sjevernog, južnog i istočnog bastiona nije izvedeno.¹⁸⁴ Na Spallinim, najmlađim od razmatranih prikaza, prikazana je još nedovršena tvrđava – planirani radovi istaknuti su crvenom bojom (sl. 28, 29). Ipak, uočava se da je tvrđava poprimila “nepravilni peterokutni oblik s četirima istaknutim bastionima na njezinim glavnim stranama svijeta i petim, ulaznim bastionom na sjeveroistočnom uglu, ispred kojeg je napravljen zemljani *revelin*”¹⁸⁵ formirajući na taj način moderniziranu peterokutnu tvrđavu prema projektu Filiberta Lucchesea. Na Spallinu se prikazu očituju i promjene nastale u vanjskome dvorištu, smještenu između bastiona i palače. Sa sjeverozapadne i jugoistočne strane, između bastiona i palače, smješteni su novosagrađeni stanovi za vojnike, a Spallin tlocrt (sl. 29) donosi i položaj zgrada nužnih za normalno funkcioniranje obrane (spremišta streljiva) kao i za normalnu organizaciju života (mlin, zdenac).¹⁸⁶ Da radovi nisu dovršeni saznajemo iz opisa S. Jesenskog¹⁸⁷, a pretpostavlja se da je uzrok prestanku radova pogibija Nikole VII. 1664. godine.¹⁸⁸

Rezidencijalni je dio, u vrijeme Nikole VII., obnavljan u dva navrata. U prvoj fazi, provedenoj od 1639. do 1657., dograđeno je jugoistočno krilo te je izjednačena visina svih

¹⁸⁴ Puhmajer (2006.), str. 16–17. Srša (2006.), str. 207.

¹⁸⁵ Srša (2006.), str. 208.

¹⁸⁶ Isto.

¹⁸⁷ Samardžija (1973.), str. 14.

¹⁸⁸ Srša (2006.), str. 212–213.

krila.¹⁸⁹ S rekonstrukcijom fortifikacije poklapa se i druga faza obnove palače¹⁹⁰ koja se, također, pripisuje Luccheseu. U toj obnovi “bočna su krila proširena na unutrašnjoj strani dogradnjom novih trjemova (ispred postojećih koji se dokidaju ili svode na hodnike)”, uređena je unutrašnjost te su oblikovana tri stubišta.¹⁹¹ Oblikovanje portala glavnoga pročelja neki istraživači (Vladimir Marković, Petr Fidler) također pripisuju Luccheseu kao arhitektu koji je “u bečku arhitekturu uveo prototip ranobaroknog pročelja palače”.¹⁹²

3.3.2. Opisi suvremenika

Brojni dokumenti koji opisuju Čakovec u drugoj polovici 17. stoljeća donose opise objekata i inventara čakovečkog sklopa. Navode pritom kako je palača

imala prizemlje koje je korišteno za razna spremišta, u polukatu su bili stambeni prostori za službenike i oružarnica, a na katovima su bili stambeni i reprezentativni prostori obitelji Zrinski. U tvrđavskom dijelu, u ulaznom bastionu, nalazila se oružarnica i spremište ratnog materijala, a u zgradi uz bedeme, u prizemlju, bila je uljarnica, mesarnica i tamnički prostori. Na katu su se nalazili stanovi zapovjednika gradske posade, stan kaštelana i stan i uredi upravitelja vlastelinstva. Postojala je i posebna zgrada za smještaj gostiju.¹⁹³

Károly Zríny navodi da je prema klasifikacijskom pismu iz 1638. godine

dvorac [...] bio ogromno i raskošno gnijezdo postavljeno na četiri ugla s tornjevima i sa osam bedema. Iznad kapije podizao se veliki kameni bedem, dok su se sa istočne strane redom protezala tri drvena bedema koja je slijedio ‘zmijasti bedem’, zatim manji kameni bedem te iza njega ponovno dva drvena bedema. [...] Pročelje glavne zgrade u unutarnjem dijelu dvorca, gledalo je na istok, dok su se dva krila širila prema jugu i sjeveru. Na južnom se krilu isticao novi radijalni toranj, a na sjevernom je stajao stari toranj prekriven prahom baruta. Glavna zgrada i južno krilo sa četiri kontingenta, osim prostorija na donjem katu i prizemlju, sadržavali su još dva kata, dok je sjeverno krilo bilo pripremljeno za tri kontingenta, odnosno za jednokatnicu.¹⁹⁴

Značajno mjesto među izvorima koji donose podatke o izgledu Čakovca u vrijeme Nikole VII. zauzimaju pismo Jacoba Tolliusa iz 1660. te opis što ga donosi Evlija Čelebija.

¹⁸⁹ Isto, str. 218–219.

¹⁹⁰ Kalšan (2011.), str. 216.

¹⁹¹ Horvat-Levaj (2015.), str. 411. V. i Srša (2006.), str. 220–224.

¹⁹² Horvat-Levaj (2015.), str. 412. V. i Srša (2006.), str. 223–224.

¹⁹³ Kalšan (2006.), str. 102.

¹⁹⁴ Zríny (2005.), str. 57.

3.3.2.1. Opis Jacoba Tolliusa

Tollius u pismu opisuje bogatstvo dvora Zrinskih¹⁹⁵ koje je, nažalost, nepovratno izgubljeno tijekom konfiskacije dobara nakon Zrinsko-frankopanske urote kao i tijekom pljačke koja je konfiskaciji prethodila.¹⁹⁶

Bijaše [dvorac] veoma sjajan i prostran, izvrsno utvrđen protiv turske sile, gotovo sa svih strana opkoljen močvarom koja je sprječavala potkopavanje. Samo jedan bok koji gleda na polja opire se o čvrsto tlo, te je stoga čvršće obzidan. [...] U trijemovima bijaše obješen turski plijen, lukovi, tobolci, mlatovi, štitovi i drugo oružje te vrste. Njegov je sjaj ipak nadilazio bljesak sablji demeškinja. [...] U predvorjima su se mogle razgledati ovješene zastave koje su označavale uistinu krvavu i bojovnu pobjedu, zarobljene od Turaka i nagrđene obiljem krvi. Ondje su se pokazivale i slike koje su prikazivale grofove hrabre pothvate. [...] bili smo odvedeni u knjižnicu koja mu je bila znamenita i puna svakog obilja knjiga, a odatle u oružarnicu koju je bio opremio više no što se vjerovati može mjedenim mušketama, bombardama, kopljima, sabljama i drugim vrstama oružja. Ovoj se profinjenosti približila nadasve obilna dopuna, otvorena riznica, gdje je uz ostalo vrijedno bilo i obilje starih novaca. Među njima je bio Aleksandar Veliki od zlata i mjedi, bijahu srebrni Otoni, Vitelije, Pescenije Niger, Horacije, Ovidije i mnogi drugi od mjedi čiji su novci rjeđi. Bijahu likovi kraljeva, prvaka i slavnih muževa, umanjena i kružna oblika, izrađeni strugalom, kako pretpostavljam. Među ostalim su mi bili pokazani nadasve skladni likovi Martina Luthera i supruge Katarine. Otišavši odande pošli smo u grofove vrtove čiji sjaj i sklad ne mogu izraziti riječima. Možda ćeš ih dokučiti u mašti, ako sebi predočiš drevne vrtove Alkinojeve.¹⁹⁷

3.3.2.2. Opis Evlije Čelebije

To [Čakovec] je tvrd grad petougaonog oblika sazidan na način kako se podziđuju obale. [...] On je predmet osvajачkih težnji svih vladara. U unutrašnjosti grada ima deset hiljada lijepih kuća koje su građene od tvrdog materijala, a sve su pokrivene raznovrsnim ćeremitom. Osobito vrijedi vidjeti hercegov dvor i palate sedmorice kapetana.¹⁹⁸

Čelebija navodi kako su Čakovec sagradili “undurski (ugarski) kraljevi”, a “prije mnogo godina Stari Zrinski udario [je] nove temelje i čvrst bedem ovome gradu”.¹⁹⁹ Također, donosi i opasku vezanu uz izgled primaće dvorane u palači: “U njih nisu dvorane zastrte (ćilimima) već su obložene mozaikom i sjajnim tvrdim mramorom”.²⁰⁰

3.3.3. Planovi i vedute

Uvid u izgled Staroga grada u 17. stoljeću, prije barokizacije što su je proveli Althani, pružaju nam i slikovni izvori – vedute i planovi. Već spomenute vedute Johanna Ledentua (sl.

¹⁹⁵ Horvat (1907.), str. 217–220.

¹⁹⁶ Isto, str. 258–259.

¹⁹⁷ Tollius (2000.), str. 154–155.

¹⁹⁸ Čelebi (1954.), str. 274.

¹⁹⁹ Čelebi (1954.), str. 271.

²⁰⁰ Isto, str. 272.

24),²⁰¹ izvedene tušem za kodekse cara Ferdinanda II. 1639., najstariji su sačuvani prikazi Čakovca. Ledentuove vedute prikazuju kako se na ulazu u dvorac nalazio toranj sa satom, a podatak o postojanju “tornja načinjena od klesanog kamena”²⁰² donosi i opis iz 1720. Također, “jedan suvremenik kaže da je toranj bio građen na ‘švapski način’ s drvenom konstrukcijom u kombinaciji s opekama, te pokriven limenom kapom”,²⁰³ a temeljem tih podataka zaključuje se da je toranj nad ulazom u vrijeme Zrinskih bio kanatne građe.²⁰⁴

Dvama Ledentuovim crtežima istovjetni su crtež iz 1657. koji je bio u vlasništvu Hanibala Gonzage, predsjednika Dvorskog ratnog vijeća, kao i crtež izrađen za kneza Raimunda Montecucullija između 1660. i 1664. koji se danas nalazi u Ratnom arhivu u Beču. Ledentuovim su crtežima također slične i veduta objavljena u matematičkoj knjizi Antoniusa Ernsta Bruckhardta von Birkensteina izrađena za mladog Josipa I. čije je prvo izdanje objavljeno 1686., te veduta koja se nalazi u knjizi *Das Ehemals gedrückte von Turken...* koja je objavljena 1688. u Frankfurtu i Leipzigu.²⁰⁵ Na tim je vedutama prikazan dvorac četvrtastog tlocrta, s dva kata čija su pročelja rastvorena nizom prozora. Glavnim pročeljem dominira toranj s lukovicom, smješten nad glavnim ulazom pomaknutim prema sjeverozapadnom krilu. Takav, neproporcionalan smještaj glavnoga ulaza zadržan je do danas. Dvorac je okružen visokim zidom koji povezuje tri peterostrana i dva polukružna bastiona²⁰⁶ – može se zaključiti kako se radi o bastionima izgrađenima u vrijeme Nikole IV. Ispred središnjeg peterostranog bastiona, koji je ujedno i glavni ulaz u tvrđavu, smješten je most s dvije stražarnice. Tvrđavski sklop okružen je širokim jarkom ispunjenim vodom.

Jedan od najznačajnijih prikaza svakako je spomenuti bakrorez i tlocrt čakovečke utvrde Martina Stiera (sl. 25, 26), izveden između 1657. i 1660. godine.²⁰⁷ Stier, prvi carski vojni graditelj, donio je tloris čakovečke utvrde te njezin prikaz sa sjeverne strane.²⁰⁸ Na tom je bakrorezu prikazan četverokutni dvorac s tornjevima okružen bastionima povezanima visokim zidom te jarkom preko kojeg vodi most. Prikaz tvrđavskog sklopa iznimno je sličan već spomenutim prikazima. Milan Kruhek izražava sumnju da je Stierov crtež nastao na licu mjesta jer iako je Stier “kao nitko prije njega, sve svoje planove izrađivao zaista na licu mjesta” donoseći pritom “I i II tlocrt utvrde, uz njih tekst opisa stvarno zatečenog stanja i njegove

²⁰¹ Usp. Kruhek et al. (1989), str. 18.

²⁰² Puhmajer (2006.), str. 78.

²⁰³ Isto, str. 11. Isti podatak – o švapskom načinu gradnje – donosi i Jesenski.

²⁰⁴ Isto.

²⁰⁵ Perči (1987.), str. 49–50.

²⁰⁶ Peterostrani bastioni sačuvani su do danas, dok su polukružni uništeni.

²⁰⁷ Horvat (1956.), str. 28.

²⁰⁸ Kalšan (2011.), str. 213–215.

primjedbe s prijedlozima poboljšanja obrambene sigurnosti dotične utvrde” isto nije mogao napraviti za Čakovec s obzirom da Stari grad “nije nikada bio u sastavu krajiških obrambenih utvrda, niti predmetom istraživanja i ispitivanja krajiških vojnih komisija”.²⁰⁹ Čakovečki Stari grad “bio je i ostao privatno vlasništvo do kojih vojna inženjerija i komisije nisu imale otvorenih pristupa”.²¹⁰

Prema mišljenju Ljerke Perči, nepotpisana veduta koja se nalazi u zbirci L. Bendefyja (sl. 27, 27a) u Budimpešti, koja je dvije godine zaredom objavljena uz tekstove o povijesnoj meteorologiji, tvori par s tlocrtom što ga potpisuje G. G. Spalla (sl. 29), a koji sadrži brojne podatke predstavljene legendom od 14 točaka.²¹¹ Nastanak ovih dvaju prikaza Čakovca smješten je između 1660. i 1680. godine. Temelj za tu tvrdnju pronađen je u prikazu “samostojećeg ravelina pred ulazom u čakovečku tvrđavu i predloženih poboljšanja na pojačanju dva bastiona na južnoj strani”, a poklapa se i s predloženim vremenom nastanka Spallinih prikaza Kotoribe i Legrada.²¹² Dokaz za povezanost crteža i tlocrta pronađen je “uspoređivanjem oblika istočnog i južnog bedema te oblika četiri vidljiva bastiona, smjera drvenog mosta preko grabe i položaj[a] manjeg objekta izvan utvrde uz sjevernu vanjsku stranu grabe”.²¹³

3.3.4. Unutrašnje prostorije rezidencije Nikole VII.

Prema već spomenutom klasifikacijskom pismu iz 1638. što ga u monografiji o Čakovcu donosi Zríny svugdje je “vladala udobnost” te su se “palače i zgrade smjenjivale u dvoranama ‘oslikanih svodova’”.²¹⁴ Razlika je to u odnosu na Čakovec iz vremena Nikole IV. kada je osnovni cilj bio što bolje utvrditi posjed zbog neprestane osmanske opasnosti. Prema pisanju suvremenika na prvome i drugome katu nalazili su se reprezentativni i stambeni prostori obitelji. Na drugome se katu nalazio reprezentativan prostor predviđen za “veća okupljanja i svečanosti” – “svečana ili ljetna palača’ s predvorjem u obliku luka”.²¹⁵ Na tu su se prostoriju nastavljale ostale, “a potom ‘bakina kuća’ (otmjena kuća s vanjskom pekarnicom)”.²¹⁶ Na prvome se katu nalazila “‘manja palača’ namijenjena užem društvu i manjim zabavama”, a uz nju “protezale su

²⁰⁹ Kruhek et al. (1989.), str. 18.

²¹⁰ Isto.

²¹¹ Perči (1998.), str. 106–107. O Spallinom planu v. i Klemm (1986.), str. 194–196, 199–200.

²¹² Perči (1998.), str. 107.

²¹³ Isto.

²¹⁴ Zríny (2005.), str. 57.

²¹⁵ Isto, str. 57–58.

²¹⁶ Isto, str. 58.

se dvorane s kućom i kuhinjom”.²¹⁷ Zríny navodi kako se u jednoj od tih dvorana ranije održavala nastava “te je najvjerojatnije ondje i Nikola učio zajedno s mlađim bratom”.²¹⁸

U prizemlju je pak bila smještena “‘dugačka dvorana’ u kojoj su valjda boravili za vrijeme sastanaka, a sastojala se od manjih nadsvodenih soba i dvorana u kojima su stajala obiteljska pisma, knjige, dragulji i oružje”.²¹⁹ Prema Zrínyjevu pisanju tu je “kasnije bio manji oslikani svod ili ‘oslikana dvorana’ koja je služila kao kapela” – radi o kapeli sv. Franje Ksaverskog – te “parne komore”. Na najnižem katu, odnosno “pod zemljom” nalazila su se “nadsvođena skladišta, komore s namirnicama te dvorska pekarnica”.²²⁰ Bitan uvid u raskoš u kojoj su živjeli Zrinski donose popisi konfiscirane imovine nakon 1671. godine.²²¹

3.3.5. Riznica i knjižnica Nikole VII.

Možda ponajbolji opis riznice Nikole VII. u Čakovcu donosi Jacob Toll u svome pismu. Toll opisuje brojne dragocjenosti što mu ih je za posjeta Čakovcu pokazao vlasnik, nabrajajući pritom zbirke što su bile čuvane u čakovečkom dvoru,²²² ali ne donosi podatak o tome gdje je riznica bila smještena. U knjizi *Izvori muzeja u Hrvatskoj* Žarka Vujić dotiče se i čakovečke riznice te, da bi locirala njezinu nekadašnju poziciju, poseže za službenim dokumentima. Tu se radi o dokumentima nastalima tijekom podjele imanja između braće Nikole i Petra 1638., dokumentima što su ih sastavili kraljevski službenici nakon propale urote, a bitan je i opis Čakovca što ga donosi Stjepan Jesenski. Sukladno podacima iz navedenih izvora zaključuje se da se radi o “dvodijelnom rizničkom prostoru” smještenom na posljednjem katu.²²³

Uz riznicu, važna je i čakovečka knjižnica Nikole VII., “rijedak [...] primjer sačuvane ranonovovjekovne privatne knjižnice s prostora današnje Hrvatske, ali i šireg okruženja jugoistoka srednjoeuropskog prostora”.²²⁴ U sačuvanome inventaru knjižnice, iz 1662., knjige su raspoređene tematski, a brojni su i traktati o arhitekturi, odnosno o fortifikacijama. S obzirom na povijesne prilike u kojima su živjeli, kao i na položaj Čakovca u ondašnjoj (*reliquiae reliquiarum*) Hrvatskoj, taj podatak ne treba čuditi.²²⁵ Posjedovani traktati o fortifikacijskoj

²¹⁷ Isto.

²¹⁸ Isto.

²¹⁹ Isto.

²²⁰ Isto. V. i Srša (2006.), str. 224–238.

²²¹ Usp. Kukuljević Sakcinski (1851.), nav. dj. Rački (1873.), nav. dj. Horvat (1908.), nav. dj. Laszowski (1948.), nav. dj. Modrić (1974.), nav. dj. V. i Bregovac Pisk, Botica (2020.), str. 137–143.

²²² Usp. potpoglavlje 3.3.2.1, str. 53. V. i Vujić (2000.), str. 12–45. Gudelj, Botica (2012.), str. 57.

²²³ Vujić (2007.), str. 90–94.

²²⁴ Gudelj, Botica (2012.), str. 9. V. i Bregovac Pisk, Botica (2020.), str. 144–145.

²²⁵ Isto, str. 10–11, 13.

arhitekturi pružaju nam uvid u to kojim i kakvim znanjima o gradnji utvrda su Zrinski raspolagali te mogućnost uspoređivanja tih saznanja s čakovečkom fortifikacijom.²²⁶

3.3.6. Vrt Nikole VII.

U Tollovom pismu spominje se i vrt Nikole VII. za kojeg autor ističe da sliči “drevnim vrtovima Alkinojevim”.²²⁷ O važnosti i značaju vrta u Čakovcu govori i činjenica da ga je G. G. Spalla ucrtao na “jedan ozbiljan kartografski prikaz na temelju kojeg je Leopold I. trebao dobiti sliku prostora koji su od 14. travnja 1670. zaposjele njegove čete”.²²⁸ Zapis o vrtu donosi i Zríny:

Rajski park koji je ispunio područje između dvorca i Šenkovca pojačavao je i dopunjavao veličanstvenost uređenja dvorca, čineći ga tako nedostižnim raskošnim šetalištem s brojnim vodoskocima i skulpturama koje su prikazivale kraljeve i narodne heroje, čija se ‘ljepota ne može riječima opisati’. Lijep je bio i vrt u pravcu grada koji je predstavljao posebnost vladavine i nosio je ime Zvirnyák (‘divlje područje’), a sada čini najplodniji dio graničnog dijela grada.²²⁹

U opisu iz 1720. S. Jesenski spominje “vrt koji pripada gospodaru” u kojemu su se još nalazile “ruševine neke građevine Zrinskih”, zatim jezero Zverinjak kao i blizu vrta smještena “hrastova šuma imenom Zverinjak” te “druga šuma, koja se zove Globotka”.²³⁰

3.4. Adam Zrinski

Adam Zrinski (1662.–1691.),²³¹ sin Nikole VII. i barunice Sofije Löbl, bio je posljednji član obitelji Zrinski²³² koji je gospodario međimurskim vlastelinstvom, odnosno jednim njegovim dijelom.²³³ Zapis o izgledu Čakovca u vrijeme Adama Zrinskog donosi grof Sigmund Joachim od Trauttmansdorffa (1636.–1706.), konjanički general i vojskovođa. On je “kroz dvanaest godina dan za danom savjesno vodio dnevnik, u kojima je najtočnije bilježio što je doživljavao, kuda je putovao, čime se bavio u ratu i miru”.²³⁴

²²⁶ Isto, str. 13, 17–38, 47–51. Dakako, saznanja dobivena uvidom u traktate iz Zriniane mogu se primijeniti i na ostale sačuvane utvrde što su ih gradili Zrinski.

²²⁷ Tollus (2000.), str.155.

²²⁸ Vujić (2007.), str. 206.

²²⁹ Zríny (2005.), str. 60.

²³⁰ Puhmajer (2006.), str. 79.

²³¹ Kalšan (2006.), str. 130–133. V. i Emilij Laszowski. “Adam grof Zrinski (1662.–1691.): biogravska studija.”, u *Vjesnik Kraljevskog državnog arkiva*, No. 8, 1937., 79–101.

²³² Ivan Antun Zrinski (1651.–1703.), jedini sin Petra Zrinskog i Katarine Frankopan, nakon propale urote odveden je u Prag. Optužen je za konspiraciju s mađarskim pobunjenicima protiv cara te je 20 godina proveo zatvoren u tvrđavi Rattenburg u Tirolu te u Schlossbergu u Grazu gdje i umire. Kalšan (2006.), str. 134–135.

²³³ Kalšan (2006.), str. 136.

²³⁴ Pickl (1978.), str. 131.

3.4.1. Opis Sigmunda Joachima od Trauttmansdorffa

U dnevniku iz 1688. opisuje put kroz Slavoniju nakon opsade Beograda. Tokom puta – 19. listopada – posjetio je i Čakovec o kojemu donosi slijedeći zapis:

On [Stari grad] leži na kraju trgovišta, na cesti za Graz. Ima dvostruki vodeni jarak i loše bedeme, a i nekoliko malih kula koje su isto tako kao i kružni bedemi građene od opeka. Inače dvorac izgleda dobro, prilično je velik, a sagrađen je otprilike u talijanskom stilu u obliku četverokuta s potpornim lukovima koji počivaju na postoljima.²³⁵

²³⁵ Sigmund Joachim od Trauttmansdorffa prema Pickl (1978.), str. 143.

4. OBITELJ ALTHAN

Car Karlo VI. 1719. za vjernosti i pomoć u španjolskom ratu za nasljedno pravo Međimurje s Čakovec poklanja – “za sva vremena” – grofu Mihajlu Ivanu III. Althanu i njegovoj supruzi, grofici Anni Marii Pignatelly de Pereguardo Althan te ono u vlasništvu Althana ostaje do 1791. godine.²³⁶ Stanje u kojemu su Althani zatekli čakovečki dvor bilo je poprilično teško. Naime, dvor su prvo opljačkali pripadnici carske vojske nakon otkrivanja Urote zrinsko-frankopanske 1670., a zatim su neko vrijeme (1704. i 1708.) u njemu boravili kuruci, mađarski pobunjenici koje je predvodio Franjo Rakoczy II.²³⁷ Opis stanja u kojemu se nalazi Stari grad, u vrijeme kada su ga preuzeli grofovi Althan, donosi Stjepan pl. Jesenski, član Kraljevske urbarske komisije. Također, Međimurje je 30. travnja 1738. pogodio veliki potres. S obzirom da se, prema novim saznanjima, s obnovom rezidencijalnoga dijela započelo odmah, potres je štetu eventualno uzrokovao na fortifikacijskom sklopu, iako ni tu šteta nije bila prevelika jer “Bedečović ni jednom riječju ne spominje da su na palači izvedeni zahvati bili uzrokovani potresom iz godine 1638.”²³⁸ Stari grad – posebice njegov rezidencijalni dio – svoj današnji izgled u najvećoj mjeri duguje obnovi i barokizaciji što su je proveli grofovi Althan od 1738. do 1743. godine²³⁹ koju Anđela Horvat svrstava “među najveće građevne pothvate u prvoj polovini 18. stoljeća”.²⁴⁰ Za dvokatnu su Althanovu palaču četverokutnoga tlocrta s unutrašnjim dvorištem suvremenici (grof Batthyány,²⁴¹ J. Bedeković) isticali da je uređena tako bogato da je “dostojnim boravištem ne samo prvaka, nego i kralja”.²⁴² Iako je taj komentar vjerojatno bio i aluzija na prislan odnos grofice Althan i kralja Karla VI.²⁴³ on govori i o raskoši same palače.²⁴⁴

4.1. Opis Stjepana Jesenskog iz 1720. godine

Okolica (tvrđave) je močvarna; postoje još pet bastiona i to, četiri od kamena i cigle, a peti bastion je od klesanog kamena (kalesanca). Četiri zida između bastiona isto tako su zidani od cigala ili kamena, a peti je pojas nedovršen i još sada nema zida. [...] u jednom bastionu nalaze se

²³⁶ Horvat (1907.), str. 283. Đurić i Feletar (1992.), str. 61. Zríny (2005.), str. 75. Kalšan (2006.), str. 162–163. Puhmajer (2006.), str. 33.

²³⁷ Kalšan (2006.), str. 156–159. Kalšan (2011.), str. 218.

²³⁸ Srša (2006.), str. 264. V. i Feletar (1968.), str. 149–151.

²³⁹ Horvat (1907.), str. 284–285. Kalšan (2011.), str. 218.

²⁴⁰ Horvat (1982.), str. 80.

²⁴¹ Horvat (1929.), str. 334.

²⁴² Bedeković (2017.), str. 248.

²⁴³ Horvat (1929.), str. 334–336. V. i Feletar (1968.), str. 80–81.

²⁴⁴ Horvat (1956.), str. 31. V. i Gönczi (1995.), str. 51. O tome kakve si je sve slobode dopuštala grofica Althan govori i podatak da je 1728. – u vrijeme kada je Dvor zatirao svaki spomen na postojanje obitelji Zrinski – podigla spomenik Nikoli VII. Zrinskom na mjestu njegove pogibije u Kuršanečkom lugu. Također, u to je vrijeme prevladavalo mišljenje kako je Nikola VII. ubijen po narudžbi Bečkoga dvora; Kalšan (2006.), str. 163–164. V. i Zríny (2005.), str. 63–64, 80–82.

vrata ili ulaz u tvrđavu koji je svečaniji od drugih no i njegov svod je već na nekim mjestima napukao. [...]

Ova tvrđava je opasana jednostavnim dvostrukim jarkom, [...], ima dva drvena mosta prilično ruševna koja se pružaju preko ta dva jarka. Unutar tvrđave postoje male nepravilne zgrade, dijelom zidane dijelom drvene, [...]. Sama tvrđava ili rezidencija, ili te građevinske zgrade unutar tvrđave, četverokutnog su oblika i vrata koja vode na dvorište rezidencije sagrađena su pod kulom od klesanog kamena; i dvorište rezidencije je četverokutno te ima bunar čija voda nije za piće. Ta se rezidencija može smatrati četverokatnom, ako se broji od temelja, koji se zbog močvarnog terena nalaze na stupovima. Treba smatrati da je najdonji kat onaj koji se može upotrijebiti za podrum i druge ostave [...]. Taj kat je cijeli nadsvođen [...]. Drugi kat odozdo bio je cijeli nadsvođen, a u njemu se nalazi arsenal (oružana). [...] Treći i četvrti kat bili su uređeni za stanovanje, podovi oba ova kata bili su od drvenih greda (a i stropovi) i pokriveni jednostavnim štukaturama. [...] Oba kata za stanovanje imaju po cijelom opsegu prozore ukrašene profiliranim kamenom (isječenim), visoke 6 stopa i široke 3 stope, većina prozora nema staklo. Staklo, a i to staro, nalazi se samo na nekoliko sobnih prozora.

Kako se otvara ulaz u tvrđavsko dvorište, kroz vrata pod kulom pruža se pogled na rezidenciju četverokutnog oblika, i na lijevo i na desno vide se u pravilnom pravcu četiri kvadratna stupa koji podupiru trijemove gornjih dvaju katova. Jedan drugi trijem, desno od ulaza, nadsvođen je. [...] donji trijem je pokriven običnim ciglama, a gornji klesanim mramornim kamenom.

Gledajući trijemove na lijevo od ulaza, prvi je isto tako bio pokriven običnim ciglama, i nadsvođen, a sada je poduprt gredama [...]. Gornji trijem toga dijela nema ni svoda niti poda, jer nikada nisu bili dovršeni.

Ova rezidencija ima troje stepenište iz obrađenog kamena (*Brokene Stiegen*). Prve stepenice nalaze se na lijevo od ulaza, pod tvrđavskim vratima [...]. Druge stepenice nalaze se kod ulaza u dvorište, na drugom krilu [...]. Treće stepenice su na lijevom krilu prema zapadu, kao i strna drugih stepenica. [...] Krov cijele rezidencije je od cigala (crijepova), i to od nejednakih, nepovezanih vapnom, i inače, ne spojenih, a dijelom su i istrošene od starosti. [...] Jedna četvrtina te konstrukcije izgleda da je napravljena tek prije nekoliko godina, ali od greda koje izgledaju dovoljno čvrsto, samo kao oslonac daščicama a ne crjepovima.

Kula ispod koje su vrata i ulaz u dvorište spojena je s rezidencijskim zidom, nad krovom tvrđave od crjepova, koja na švapski način četverokutno strši iz drvene zgrade pomiješane sa ciglama. [...] U istoj kuli nalaze se dva mjedena zvona. Ono koje otkucava satove [...], ono drugo, koje daje znak za molitvu [...].

Tamo gdje se kroz vrata pod kulom ulazi u dvorište tvrđavsko, vidi se ravno pred očima uzidani mramorni grb, označen g. 1516., za kojeg se pretpostavlja da je pripadao Celjskima. Tamo gdje se drvenim mostovima ispod vrata bastiona dolazi u tvrđavu nalazi se na istom bastionu nad vratima nalazi se uzidani kameni grb Zrinjskih s natpisom N. C. P. Z. to jest: *Nicolaus comes perpetuus Zrini anno 1562* [...].

Tu blizu, sa strane tvrđave je močvarni ribnjak u koji utječe rječica Ternava, i tamo je jedan drveni mlin.²⁴⁵ Na prednjem dijelu tvrđave pred samim jarkom je drvena zgrada koju nazivaju žitnica.²⁴⁶

Tamo gdje se pruža pogled iz tvrđave sasvim blizu, na lijevo, stoji još sada štala Zrinskih, dijelom drvena, dijelom od cigle [...]. Po strani stoji neka stara sobica od cigle [...]. Na istoj lijevoj strani koja se vidi iz tvrđave nalaze se dvije stare vlastelinske kućice od drva, u kojima sada stanuju vlastelinski obrtnici. [...]

U susjedstvu je vlastelinska mesnica (klaonica) od drva. Na desno gdje se pruža pogled iz tvrđave, nalaze se tri kućice. A na lijevo pred tvrđavom nalazi se vlastelinski vrt ograđen vrlo starom ogradom. U njemu su ruševine neke zgrade Zrinskih: još stoji dio nekog trijema, krov od daščica je sav šupalj, a kiša sa svih strana teče u zgradu.²⁴⁷

Iako nam ovaj opis pruža dobar uvid u stanje Staroga grada u prvoj polovici 18. stoljeća ipak postoje određene netočnosti. Naime, mramorni grb s godinom 1516. kojeg Jesenski pripisuje grofovima Celjskima zapravo pripada Ernuštima koji su Čakovec posjedovali od 1473. do 1540. Teško stanje u kojemu su preuzeli Stari grad Althane je vjerojatno natjerao da obnovu započnu prije 1738. koja se dosad uzimala kao početak obnove, a o ranijem početku obnove govori i podatak da je kralj Karlo VI., inače čest gost čakovečkoga dvora, u njemu boravio već 1722.²⁴⁸ Međutim, obnova koju je od 1738. do 1743. vodio bečki arhitekt Martinelli vjerojatno je glavna faza obnove u vrijeme Althana. Ono što svakako vrijedi istaknuti jest činjenica da Jesenski navodi kako “civilni dio”, palača, ima četiri etaže čime su pobijene tvrdnje prema kojima su Althani izgradili drugi kat palače.²⁴⁹

4.2. Obnova prije Martinellija

Ivan Srša ističe kako je odstranjivanje tornja na sjeverozapadnom pročelju i postavljanje novoga nad ulazni bastion, gdje se nalazi i danas, “jedan od prvih zahvata koji je poduzet tijekom radova na palači”.²⁵⁰ Novi toranj “opskrbljen kupolastim olovnim krovom na kome je postavljena ura”²⁵¹ podignut je nad glavnim ulaznim bastionom odakle i danas dominira vizurom Staroga grada (sl. 16).²⁵² Kako bi iznad ulaznog bastiona smjestili novi toranj, Althani su morali obnoviti, tj. statički ojačati oštećeni svod ulaznoga bastiona.²⁵³ Nadalje, tokom prve faze obnove vjerojatno su sanirani i podovi oba stambena kata za koja Jesenski ističe kako se nalaze u

²⁴⁵ Jesenski navodi kako je mlin utemeljio i sagradio markiz de Prye, Puhmajer (2006.), str. 79.

²⁴⁶ Za žitnicu navodi da ju je izgradila Gradačka komora u vrijeme Čikulina, Puhmajer (2006.), str. 79.

²⁴⁷ Jesenski prema Samardžija (1973.), str. 13–15.

²⁴⁸ Kruhek et al. (1989.), str. 13. V. i Srša (2006.), str. 263–265.

²⁴⁹ Jasniji prijevod u Puhmajer (2006.), str. 78.

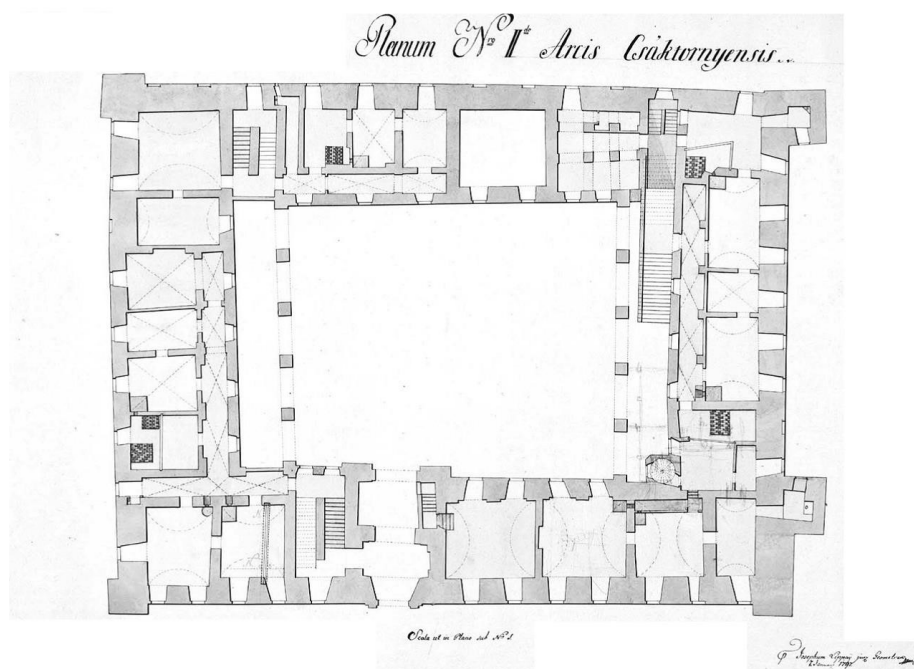
²⁵⁰ Srša (2006.), str. 265.

²⁵¹ Bedeković (2017.), str. 249.

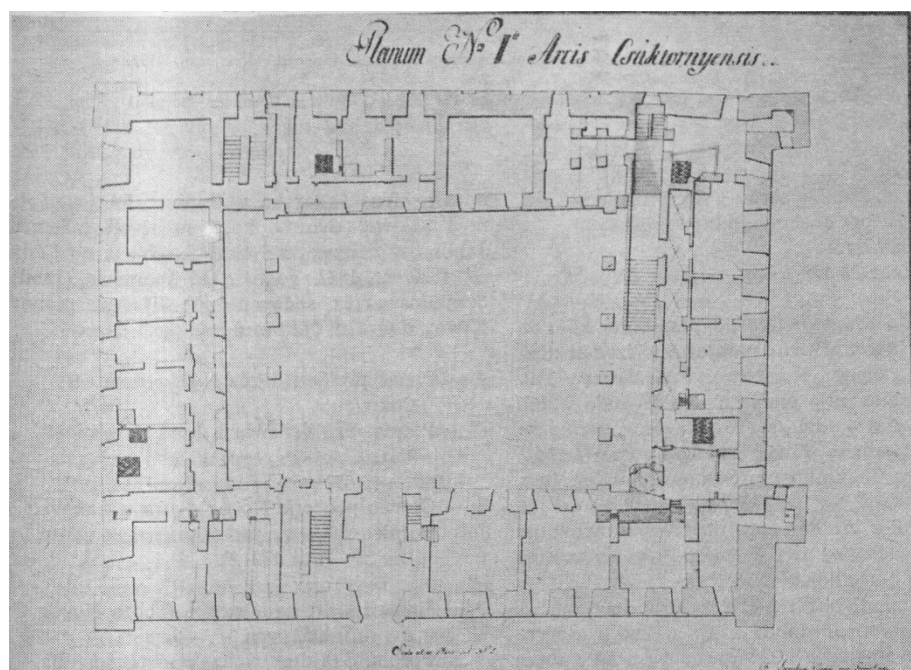
²⁵² Kalšan (2011.), str. 219.

²⁵³ Samardžija (1973.), str. 13.

prilično lošem stanju. Tlocrtna je organizacija većinom ostala ista kao u vrijeme Nikole VII. o čemu svjedoče i tlocrti J. Lippaya (sl. 30, 31, 32).²⁵⁴

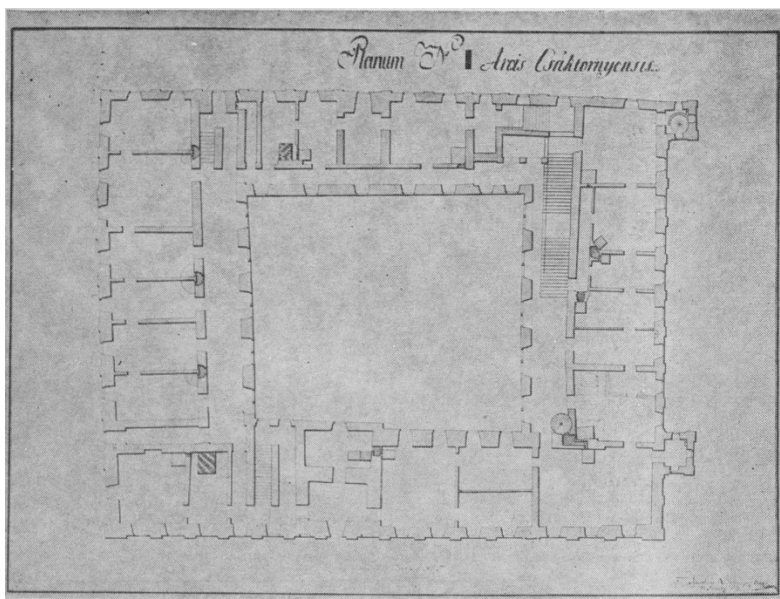

Slika 30: Plan međukata iz 1796./1797., J. Lippay

Slika 31: Plan II 'Novog dvora' u Čakovcu, 1797., J. Lippay

²⁵⁴ Srša (2006.), str. 266–267.

Slika 32: Plan III 'Novog dvora' u Čakovcu, 1797., J. Lippay

4.3. Anton Erhard Martinelli

Temelje za atribuciju obnove dvorskome arhitektu A. E. Martinelliju postavila je već Anđela Horvat 1956. kada je istaknula da “daljnja istraživanja [...] treba usmjeriti u pravcu austrijsko-češkog, odnosno bečkog baroka”.²⁵⁵ A. Horvat pritom upozorava na sličnost s palačom Göess u Klagenfurtu te s bečkim Hofburgom.²⁵⁶ Na njezinu se tezu nastavlja Vladimir Marković koji 1972. obnovu Staroga grada pripisuje upravo Martinelliju.²⁵⁷ Marković ističe kako karakteristike poput pravokutnog dvorišta omeđena četirima četveroetažnim krilima dvorca iz čijeg zatvorenog bloka istupa samo zapadno krilo svojim ugaonim rizalitima (sl. 6) podsjećaju na ostvarenja graditelja “koji su u 17. stoljeću djelovali u austrijskim i češkim krajevima”.²⁵⁸

A. E. Martinelli učio je kod C. A. Ottla, majstora koji je izvodio projekte B. Fischera von Erlacha, te je i sam, od 1711., surađivao na Fischerovim projektima. Nakon smrti B. Fischera von Erlacha 1723., Martinelli nastavlja suradnju s njegovim sinom, J. E. Fischerom von Erlachom, temeljem koje 1730. dobiva naslov dvorskog graditelja.²⁵⁹ Kao arhitekta, Martinellija su angažirale bogate porodice za koje je izvodio projekte u provinciji. Iako se Martinelli nalazio “izvan suvremenih stilskih strujanja” – što je najočitije u njegovoj upotrebi pilastara velikoga reda – odgovarao je ukusu visokih naručitelja (Esterházy, Schwarzenber) što se očituje u

²⁵⁵ Horvat (1956.), str. 32.

²⁵⁶ Isto, str. 30.

²⁵⁷ Marković (1972.), str. 13–21.

²⁵⁸ Isto, str. 13.

²⁵⁹ Isto, str. 16.

brojnim narudžbama.²⁶⁰ Temeljem narudžbi grofova Schwartzenberg u južnoj Češkoj – kovnica novca i crkvi sv. Vita prigradna kapela sv. Jana u Češkom Krumlovu te dvorac u Protivinu – kojima se pridružuje i dvorac u Mšecu kraj Praga²⁶¹ – kao i temeljem specifikacije Martinellijevih radova koji se čuvaju u Arhivu bečkog građevinskog udruženja, Martinelliju je pripisana obnova Althanova dvora. Iz spomenutih specifikacija vidljivo je kako je Martinelli za groficu Althan radio na 3 lokaliteta – posjedima Vranov nad Dyjí i Jaroslavice u Moravskoj te u Čakovcu.²⁶²

Martinelli je renesansnu palaču Zrinskih obnovio,²⁶³ nadogradio drugi kat²⁶⁴ te ju barokizirao. Anđela Horvat pritom ističe kako je nakon provedene obnove rezidencijalna zgrada Staroga grada “izgubila posve karakter burga i dobila karakter palače”.²⁶⁵ Međutim, Milan Kruhek i suradnice upozoravaju na pogrešnost takve tvrdnje napominjući kako je “glavna, stambena zgrada, zapravo uvijek i bila samo palača”, a “obrambenu ulogu vršile su utvrde i tvrđava podignuta uokolo nje”.²⁶⁶ U toj su obnovi također podignute unutrašnje arkade, a iz Althanove obnove vjerojatno potječe i zgrada između ulaznog i istočnog bastiona,²⁶⁷ u čiji je sklop uklopljena i ranija zgrada smještena ispred istočnog bastiona (sl. 17, 18). Za ulaz u lijevo i desno krilo pomoćnih objekata smještenih uz “stare tvrđavske bedeme podignuti su s nutarnje strane dvorišta stubišni ulazi s natkritim trijemom” (sl. 17).²⁶⁸

Za ovako ekstenzivnu obnovu i pregradnju bila je potrebna velika količina građevinskog materijala. S obzirom da je prošla opasnost od Osmanlija fortifikacijski sustav izgubio je svoju primarnu namjenu i mogao je biti upotrijebljen za planirane pregradnje/nadogradnje. U obnovi su korišteni dijelovi jugozapadnog (stražnjeg) fortifikacijskog dijela s obzirom da je sjeveroistočni dio služio kao reprezentativan ulaz te stoga nije mogao biti razgrađen (sl. 33). Da su korišteni

²⁶⁰ Botica (2010.), str. 191.

²⁶¹ Anđela Horvat napominje kako “treba uzeti u obzir zbog usporedbe i dvor Kromčič u Moravskoj”; Horvat (1982.), str. 81. Bitno mjesto u Martinellijevu opusu zauzima i budimpeštanska bolnica na kojoj je radio s Fischerom von Erlachom mlađim; Marković (1972.), str. 19.

²⁶² Marković (1972.), str. 16–19.

²⁶³ Srša (2006.), str. 277–280.

²⁶⁴ Drugi je kat, kao što je vidljivo na prikazima iz 17. stoljeća (v. potpoglavlje 3.3.3., str. 53), postojao već u vrijeme Zrinskih. Dakle, suprotno mišljenju J. Bedekovića (2017., str. 248) prema kojemu su Althani izgradili drugi kat tada jednokatnoga dvorca – koje neki autori ponavljaju i kasnije (pr. Đurić i Feletar (1992.), str. 61; Regan (2007.), str. 149) – drugi kat je nadograđen, usp. Srša (2006.), str. 268.

²⁶⁵ Horvat (1956.), str. 30.

²⁶⁶ Kruhek et al. (1989.), str. 14.

²⁶⁷ Današnja je zgrada dio izvorne barokne zgrade djelomično srušene 1978., Novak et al. (1990.), str. 3–5.

²⁶⁸ Kruhek et al. (1989.), str. 14. Srša (2006.), str. 279–280.

dijelovi starijeg dvora pokazala su arheološka iskopavanja koja su određene nalaze datirala u razdoblje Ernušta.²⁶⁹

4.4. Pročelja

Nad portalom glavnog ulaza u dvor (sl. 9), dekoriranim rustikom, smješten je “majstorski [...] izveden balkon od kovanog željeza”.²⁷⁰ *Grosse Ordnung*, karakteristika tipična za barok, očituje se na gornja dva kata glavnog pročelja što su raščlanjena s petnaest prozorskih osi međusobno razdijeljenih pilastrima dorskoga reda u visini oba kata koji pridonose naglašavanju vertikalnosti (sl. 8).²⁷¹ Na vanjskim pročeljima prizemlja i međukata očituje se naglašena horizontalnost koja je postignuta “užljebinama u žbuci i vijencem, a tom se dojmu podređuju i niski četvorougaozni prozori”.²⁷² Naglašena horizontalnost u prizemnim i vertikalnost u gornjim katovima kao i oblikovanje glavnoga pročelja portalom dekoriranim rustikom iznad kojeg je smješten balkon oni su stilski elementi kojima je na palači Staroga grada provedena barokizacija, a koje “nalazimo u prvoj polovini XVIII. st. u austrijskim krajevima”.²⁷³

4.5. Oslík

Fresko oslik koji je prikazivao borbu za ustav u vrijeme Karla VI. danas je poznat jedino po kopiji što ju je dao izraditi grof Đuro Festetić koji je sliku odnio u svoj dvorac u Pribislavcu, a danas se nalazi u fundusu Muzeja Međimurja Čakovec (sl. 19).²⁷⁴ Fresko oslik je izvorno ukrašavao svod Althanovog reprezentativnog stubišta, a uklonjen je tokom izvođenja adaptacija za smještaj šećerane prilikom čega je uklonjeno i samo stubište.²⁷⁵ Tome fresko osliku bio je istovjetan i kameni bareljef smješten na ulazu.²⁷⁶

4.6. Interijer

Već spomenuti Lippayevi tlocrti (sl. 30, 31, 32) daju najraniji uvid u stanje kakvo je vjerojatno bio zamislio Martinelli – koji je proveo manje izmjene – te, također, predstavljaju

²⁶⁹ Horvat (1956.), str. 27. V. i Kruhek et al. (1989.), str. 14–15.

²⁷⁰ Horvat (1982.), str. 80, 98–100.

²⁷¹ Horvat (1956.), str. 30. Marković (1972.), str. 13. V. i Horvat (1982.), str. 80.

²⁷² Horvat (1956.), str. 30.

²⁷³ Horvat (1956.), str. 30.

²⁷⁴ Horvat (1929.), str. 336. V. i Žvorc (2017.), nav. dj.

²⁷⁵ Horvat (1929.), str. 335, 336.

²⁷⁶ Puhmajer (2006.), str. 35. O predaji vezanoj uz nastanak bareljefa v. Zríny (2005.), str. 78–80. V. i Horvat (1982.), str. 258. A. Horvat u *Spomenici...u Međimurju* (1956.), str. 30 navodi kako se radi o slici; a navod ispravlja u *Barok u Hrvatskoj* (1982.), usp. Horvat (1982.), str. 347, b. 740. S obzirom da je postojala i freska (danas štafelajna slika) i bareljef istoga prikaza moguće da je zbog toga došlo do zabune.

postojeće stanje (sl. 2, 3, 4, 5).²⁷⁷ Prostorije prizemlja i polukata većinom su nadstvođene bačvastim svodom, a neke imaju i križni svod. Na prvom i drugom katu prostorije imaju ravni strop, od kojih su neki dekorirani jednostavnim štukaturama. Mnogi su od tih štuko-dekoriranih stropova, napose onih u sjeveroistočnom dijelu, uništeni tokom Drugog svjetskog rata.²⁷⁸

Najveća promjena u tlocrtnoj organizaciji jest izgradnja novog reprezentativnog stubišta. Ono je izgrađeno u zapadnome dijelu sjevernoga krila, na mjestu staroga.²⁷⁹ To je veliko trokrako stubište prikazano na nacrtu iz 1820./1821. (sl. 20). Ono je iz sjevernoga dijela atrija vodilo izravno na polukat (ostatak koji je vidljiv i danas) te se nastavljalo do prvoga i drugoga kata. Na taj je način stubištem “izređen[im] od rezanog kamena”²⁸⁰ “ostvarena jedinstvena glavna komunikacija između sve četiri etaže”.²⁸¹ Stubište je bilo pregrađivano tokom adaptacije za potrebe šećerane u drugoj polovici 19. stoljeća, a oštećenja je pretrpjelo u Drugome svjetskom ratu. Niša sa žbukanim ukrasom danas je jedini vidljivi ostatak.²⁸²

U palači su bile smještene i dvije kapele. Kapela posvećena svetome Franji Ksaverskome služila je posluži i namještenicima dvora.²⁸³ Bila je smještena u međukatu sjeveroistočnoga krila,²⁸⁴ a tokom obnove 1970-ih proširena je za potrebe smještanja vjenčanonice.²⁸⁵ Druga kapela, posvećena svetome Jeronimu, služila je kao privatna gospodareva kapela, međutim danas nam njezin točan smještaj nije poznat.²⁸⁶ O privatnoj kapeli sv. Jeronima Bedeković donosi sljedeći zapis, smještajući je pritom na drugi, “najviši”, kat:

Među ostalim ukrasima na najvišem katu izvedena je od veće palače i gospodarevog ordinarija sama gospodareva kapelica, opremljena prelijepim oltarom i drugim za Misu potrebnim stvarima prelijepe krasote u čast sv. učitelja Jeronima [...]. Na oltaru se vidi slika sv. Učitelja, oslikana zacijelo finim kistom u pustinjačkoj halji.²⁸⁷

Kapelu posvećenu svetome Jeronimu možemo povezati s kip sv. Jeronima što je bio smješten u parku pokraj tvrđave gdje se nalazi i danas (sl. 22). Kapela i kip povezani su s kultom svetoga Jeronima koji je u Međimurju bio iznimno jak zbog vjerovanja da je svetac rođen u Štrigovi, o čemu svjedoči i Bedekovićevo djelo *Natale solum...* (1752.). Spomenuti je kip sv.

²⁷⁷ Puhmajer (2006.), str. 35.

²⁷⁸ Isto.

²⁷⁹ Srša (2006.), str. 267–268.

²⁸⁰ Bedeković (2017.), str. 249.

²⁸¹ Puhmajer (2006.), str. 36.

²⁸² Isto.

²⁸³ Horvat (1982.), str. 80.

²⁸⁴ Puhmajer (2006.), str. 37. Srša (2006.), str. 276. Bedeković (2017.), str. 248.

²⁸⁵ Piffel (1978./1979.), nav. dj.

²⁸⁶ Puhmajer (2006.), str. 36–37. Srša (2006.), str. 276–277.

²⁸⁷ Bedeković (2017.), str. 248.

Jeronima dala podići obitelj Althan o čemu pak svjedoči grb postavljen na prednjoj plohi postamenta na kojoj se također navodi 1766. kao godina izrade. Anđela Horvat ovaj je rad, za koji napominje da “odskače finom izvedbom među našim javnim plastikama 18. stoljeća”, pripisala austrijskom kiparu V. Königeru.²⁸⁸

4.7. Fortifikacijski sklop

Prilikom obnove rezidencijalnoga dijela korišten je materijal preuzet s fortifikacijskog sklopa, a fortifikacija je, iako ne u cijelosti, ipak obnovljena. Naime, ulazni bastion služio je kao glavni ulaz koji vodi do dvorca te je kao takav morao zadovoljavati određene estetske zahtjeve kako ne bi narušavao izgled novoobnovljene palače te kako bi odgovarao statusu svojih vlasnika. Već je istaknuto kako je toranj sa satom smješten nad ulazni bastion vjerojatno odmah po Althanovu preuzimanju Čakovca. To je najvjerojatnije bio jedini zahvat koji su Althani izveli na bastionima do 1752. godine. Naime, Bedeković u svome djelu – objavljen 1752. – ističe kako je “srušen prethodni toranj” te je “izvana i iznad vrata zidina na samom bedemu” podignut novi, ističući dalje kako je “izgled vanjske [utvrde], ili opkopa, odnosno zidina, ostao [...] dosad stari i očekuje svoje preuređenje”.²⁸⁹ Na prikazu Čakovca – gledanu s jugoistoka – objavljen u Bedekovićevu djelu (sl. 33) vidi se novi toranj nad ulaznim bastionom, novoizgrađene jednokatne zgrade s unutarnje strane sjevernog dijela fortifikacijskog zida kao i srušeni južni bastion te jugoistočni zid koji je nekoć povezivao južni s istočnim bastionom.

Slika 33: Veduta utvrde i oppiduma (trgovišta) Čakovec

²⁸⁸ Horvat (1982.), str. 262–263.

²⁸⁹ Bedeković (2017.), str. 249. Usp. Puhmajer (2006.), str. 37–38.

5. OBITELJ FESTETIĆ

Grofovi Festetics (Feštetić/Festetić) staro su hrvatsko plemstvo porijeklom iz Turopolja koje je grofovsku titulu dobilo 5. studenog 1766. od kraljice Marije Terezije, a mađarsku grofovsku titulu 24. veljače 1772. godine. Grof Juraj (Đuro) Festetić de Tolna kupuje Međimurje 1791. godine od grofova Mije, Franje i Mikše Atlhana za cijenu od milijun i 600 tisuća forinti.²⁹⁰ Time grana Festetić de Tolne postaje vlasnik međimurskog vlastelinstva kojim upravljaju 132 godine kao posljednji feudalni vlasnici.²⁹¹ Festetići su u Stari grad – od svih vlasnika – najmanje “graditeljski kvalitetno uložili” te je, njihovim preuzimanjem, započelo “bespoštedno propadanje” Staroga grada.²⁹² Godine 1923. Čakovec od obitelji Festetić kupuje tvrtka ‘Slavonija d.d.’.²⁹³

U opisu što ga donosi Dominik Teleki von Szék,²⁹⁴ navodi se kako se u Čakovcu nalazi “utvrđeni grad, nekad vlasništvo Zrinski”.²⁹⁵ Teleki ukratko opisuje grad utvrđen “jakim zidinama i bastionima, a vlasnik mu je grof Feštetić”.²⁹⁶ Navodi i podatak kako su “raniji vlasnici, grofovi Althan, podigli [...] stari jednokatni dvorac na dva sprata” te da iako “izvana izgleda žalosno” iznutra je “prekrasna palača”.²⁹⁷ Prema pisanju Zrínya 28. rujna 1847. “dvorac se obnavlja u čast raskošnosti velemožne gospode kada je u kružnom putu palatin István dodirnuo i čakovečki dvorac”.²⁹⁸

5.1. Planovi

U Državnom arhivu Mađarske u Budimpešti čuvaju se planovi Starog grada Čakovca izrađeni u vrijeme Festetića. Najranija su četiri tlocrta palače Staroga grada što ih je 1796.–1797., nedugo nakon što je vlasnikom Čakovca postao grof Festetić, snimio Josephus Lippay (sl. 30, 31, 32). Na njima, kao i na nepotpisanom tlocrtu iz 1810. (sl. 34) na čijoj je legendi označeno o kojem se dijelu palače radi (polukat, kapela, oružarnica), vidljive su adaptacije koje je grof Festetić namjeravao provesti. Međutim, te adaptacije nisu provedene. Provedene su samo manje

²⁹⁰ Horvat (1907.), str. 293–294. Đurić i Feletar (1992.), str. 62. Bagarić, Botica, Dundović (2020.), str. 200.

²⁹¹ Kalšan (2006.), str. 195.

²⁹² Srša (2016.), str. 62.

²⁹³ Đurić i Feletar (1992.), str. 62.

²⁹⁴ Teleki von Szék (1805.), str. 212–218.

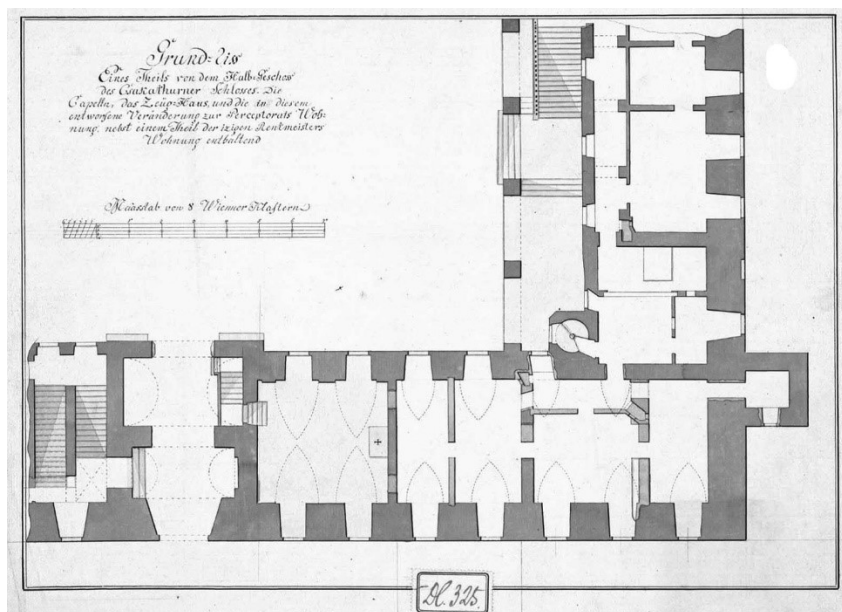
²⁹⁵ Teleki von Szék prema Kalšan (2006.), str. 195.

²⁹⁶ Isto.

²⁹⁷ Isto.

²⁹⁸ Zríny (2005.), str. 84.

pregradnje koje su funkcionirale kao privremena rješenja, što se lako zapaža ako se usporede, primjerice, plan međukata iz 1796./1797. s planom iz 1810. godine.²⁹⁹

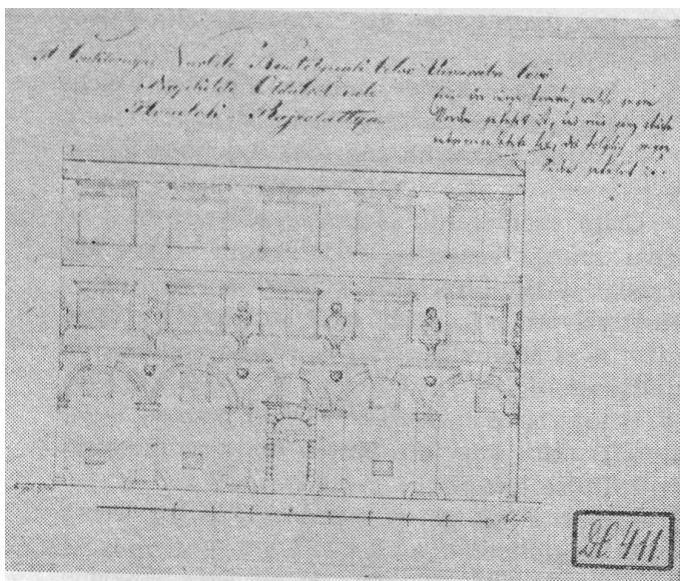

Slika 34: Nepotpisani plan iz 1810.

U obiteljskom arhivu obitelji Festetić, također smještenom u mađarskom Državnom arhivu, čuvaju se planovi izrađeni između 1820. i 1822. godine. Planove su izveli inženjeri Janós Szajdenswartz – plan i presjek palače, glavno pročelje, južna i vanjska sjeverna fronta palače (sl. 20) – i Carl Reich – glavno vanjsko pročelje palače i dio unutrašnjeg dvorišta palače prikazanog u tri dijela (sl. 35). Na tim je planovima prikazana drastična obnova palače Staroga grada, što je posebice vidljivo na Reichovom planu obnove jednog od dvorišnih pročelja koje bi time bilo dekorirano “portretnim bistama članova obitelji Zrinski, habsburških careva i ugarskih velikaša” smještenim povrh arkadnih lukova.³⁰⁰ Planirani radovi prikazani na planovima iz 1820. i 1822. nisu izvedeni.

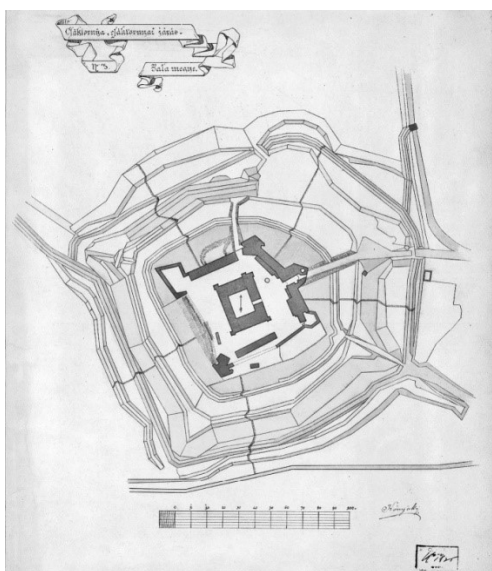
²⁹⁹ Srša (2006.), str. 305.

³⁰⁰ Bagarić, Botica, Dundović (2020.), str. 200. Usp. Žvorc (2014.), nav. dj.

Slika 35: Plan jednog od dvoršnih pročelja, Carl Reich, 1822.

Cjelokupni sklop Staroga grada prikazan je na nacrtu iz 1884. kojeg je izradio József Könyöki (sl. 36), kopirajući ga sa starijeg predloška, vjerojatno onoga što ga je 1796./1797. izradio J. Lippay. Ipak, na Könyökijevu se nacrtu uočavaju razlike u odnosu na stariji predložak. Te su razlike najočitije u okolišu oko fortifikacijskog sklopa. Naime, u razdoblju od 1796. do 1825. isušena su oba jarka, na prostoru vanjskoga jarka zasađeno je drveće, a u unutarnjem nisko raslinje.³⁰¹ U obiteljskom su arhivu Festetića sačuvani i brojni nedatirani i nepotpisani planovi iz 19. stoljeća.³⁰²

Slika 36: Sklop Staroga grada, József Könyöki, 1884.

³⁰¹ Srša (2006.), str. 305–306.

³⁰² Lentić-Kugli (1979.), str. 24–28.

5.2. Šećerana u Starom gradu

Na svome je posjedu, grof Juraj Festetić (1815.–1883.) zajedno s “grupom od 114 dioničara, poduzetnika šećerne industrije iz Brna i Opave”, 1858. otvorio prvi veliki industrijski pogon u Čakovcu – šećeranu (sl. 37).³⁰³ Nedaleko dvorca izgrađena je, između 1857. i 1859., nova zgrada uprave vlastelinstva u engleskom neogotičkom stilu.³⁰⁴

Slika 37: Katastarski prikaz Čakovca 1895., detalj s prikazom dvorca – tada šećerane

Dakako, bilo je potrebno adaptirati Stari grad za novu namjenu. Radovi na adaptaciji trajali su od 1855. do 1858., a prilikom tih radova razrušen je zapadni dio fortifikacije kako bi se dobio nužan građevni materijal. Pritom “nije isključeno da se istom građom za potrebe šećerane iza dvorca sagradila i tvornica koštanog ugljena” s obzirom da je “tvornica manjim dijelom bila u palači, a većim u trima dvorišnim građevinama, u dvije koje su bile između palače i preostalih bedema sa sjeverozapadne strane i u jednoj prigradenoj uz jugozapadno pročelje palače, neposredno do zapadnog rizalita”.³⁰⁵ Uz adaptaciju dvorca u šećeranu mogu se vezati graditeljski zahvati izvedeni u zapadnom dijelu jugozapadna krila gdje je bila dozidana tvornica koštanog ugljena te uz sjeverozapadno krilo gdje je bila dozidana “građevina koja je palaču povezivala sa velikom zgradom tvornice šećera”.³⁰⁶ Manja zgrada smještena uz sjeverozapadno pročelje, izravno povezana s dvorcem, bila je u razini prizemlja i međukata, a o tome su “možda svjedočili

³⁰³ Kalšan (2006.), str. 221–222. V. i Feletar (1968.), str. 169–171.

³⁰⁴ Bagarić, Botica, Dundović (2020.), str. 201.

³⁰⁵ Srša (2016.), str. 65–66.

³⁰⁶ Isto, str. 66.

i zazidani otvori na tom pročelju koji su bili vidljivi još 1979. godine”.³⁰⁷ U preinakama provedenima na sjeverozapadnom krilu odstranjeni su “uski hodnik ispod trijema u međukatu i pred velikim hodnikom na I. katu” te gotovo “cijela ‘utroba’ toga krila”, a o problemima koje su ti zahvati uzrokovali svjedoči i izvještaj inženjera Mladena Fučića iz 1947. godine.³⁰⁸ Iako o dogradnji koja bi bila povezana s dvorcem na jugozapadnom pročelju nema tragova, na tom je prostoru ipak izveden veliki građevinski zahvat – rušenje reprezentativnog Althanovog stubišta.³⁰⁹ U zapadnom dijelu jugozapadnog krila zahvati izvedeni u doba šećerane najvidljiviji su u prizemlju, “u velikoj prostoriji koja zaprema prostor nekadašnjega stubišta, uskog hodnika uz nutarnje dvorište i trijem i prostorije u zapadnom kutu do rizalita”.³¹⁰ U toj prostoriji tri stupa u relativno pravilnim razmacima, koji se “produžuju i u međukat, sve do stropne konstrukcije između međukata i I. kata”, podupiru “snažne poprečne grede oslonjene na vanjski jugozapadni zid i na nutarnji sjeveroistočni zid” (sl. 21).³¹¹

Kao posljedica smještanja šećerane u Stari grad nestao je i Zverinjak koji je iskrčen za potrebe uzgoja šećerne repe. Međutim, nekvalitetna voda s previše željeza te nedostatak sirovina doveli su do propasti šećerane. Kao uspomena da se u Starome gradu nekoć nalazila tvornica svjedoči “carinska kuća, dok su ostale zgrade sve porušene”.³¹² Preostali od dva tvornička dimnjaka “srušit će se 1880. godine nakon zemljotresa, dok je prvi već odavno srušen” (sl. 38).³¹³

³⁰⁷ Isto.

³⁰⁸ Isto, str. 66, 67.

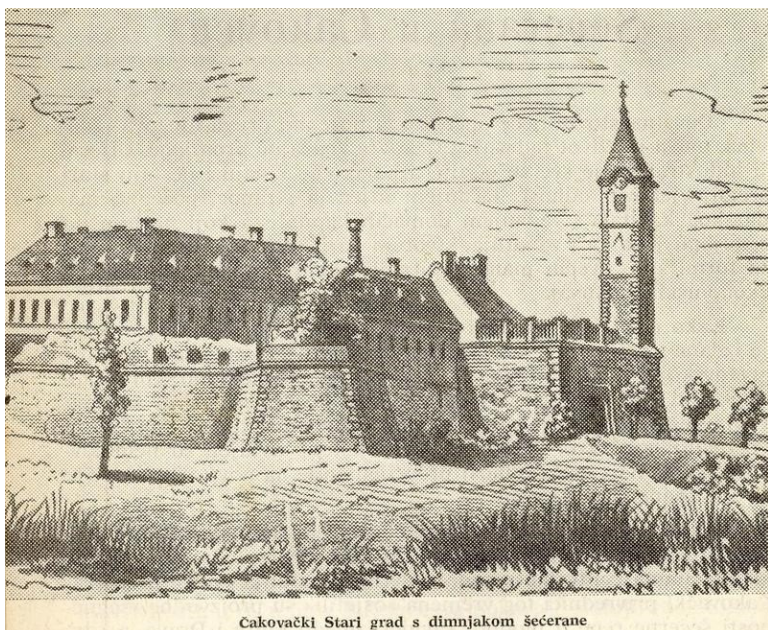
³⁰⁹ Isto, str. 66.

³¹⁰ Isto, str. 67.

³¹¹ Isto.

³¹² Zríny (2005.), str. 86.

³¹³ Isto.

Slika 38: Stari grad s dimnjakom šećerane

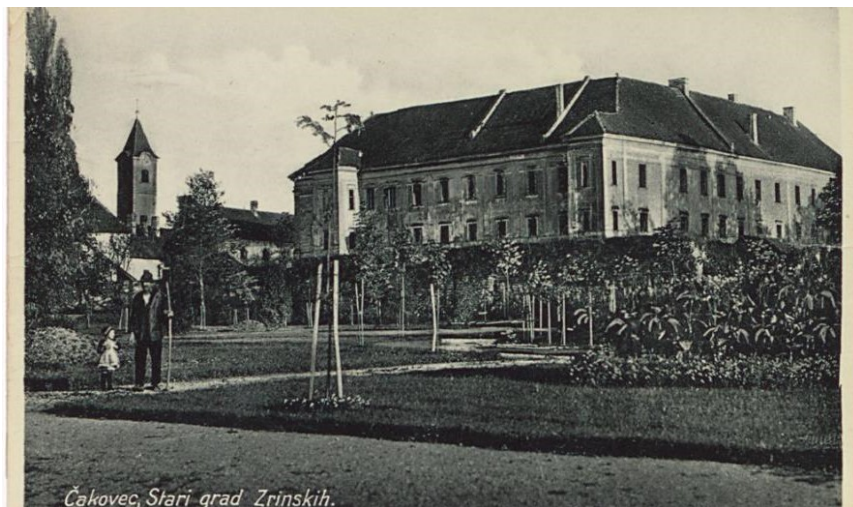
Obitelj Festetić na kraju je u potpunosti napustila Stari grad zamijenivši ga neogotičkim dvorcem u Pribislavcu, sagrađenim na mjestu gdje se u 17. stoljeću nalazio dvorac Zrinskih.³¹⁴ Stari grad Festetići su iznajmili raznim službama,³¹⁵ pa su se tako u njegovim prostorijama nalazili: Kraljevska zakonodavna stolica (1872.–1888.), učiteljsko-obrazovno učilište (1879.–1888.), kotarski sud, zemljišnoknjižni ured.³¹⁶ Kompleks Staroga grada od obitelji Festetić kupuje 'Slavonija d.d.' 1923. godine te time završava razdoblje u kojemu su Stari grad posjedovali privatni vlasnici.

³¹⁴ Usp. Bagarić, Botica, Dundović (2020.), str. 201–202.

³¹⁵ Kalšan (2006.), str. 222–223.

³¹⁶ Zríny (2005.), str. 87. Srša (2006.), str. 314–315.

6. STARI GRAD U 20. I 21. STOLJEĆU

Slika 39: Stari grad Čakovec na razglednici iz 1930.

‘Slavonija d.d.’ Stari je grad planirala prodati već 1932. godine jer ga više nije smatrala “korisnim i rentabilnim da ga i dalje uzdržava”.³¹⁷ U to je vrijeme Stari grad služio, između ostalog, i kao stambena zgrada koja je smještala 200 osoba. Između dvaju svjetskih ratova služio je u razne gospodarske i društvene svrhe, a u vrijeme Drugog svjetskoga rata, kao i tokom komunističkog režima, u prostorijama smještenima uz sjeveroistočni zid bastiona, nalazila se mučionica i zatvor.³¹⁸ Poslije 1945. Stari grad većinom služi za prosvjetne svrhe – u njemu se nalazio dio razreda čakovečkih srednjih škola kao i onih namijenjenih obrazovanju odraslih. U razdoblju između 1945. i 1948. provedeni su prvi zahvati obnove na Starome gradu. Naime, krov nad stubištem istočnog dijela jugoistočnog krila u Drugome svjetskom ratu izravno pogođen bombom što je uzrokovalo oštećenja krovne i (djelomično) stropne konstrukcije. Također, oštećeno je i stubište, a “bio je srušen i svod od opeka nad stubištem i stubišnim podestom II. kata, [...] srušen je i dio stubišnog zida, popucale su stube prvoga tavanskog kraka i strop drugoga kraka stubišta na I. katu”.³¹⁹ Na obnovi Staroga grada radio je Hrvatski državni konzervatorski zavod.³²⁰ Dvorac je oštećenja pretrpio i tokom povlačenja vojske Kraljevine Jugoslavije 1941. kada je “zapaljen, a u požaru su nestali i posljednji sačuvani ostatci njegove izvorne opreme”.³²¹ Godine 1954. u prostorijama palače svoje je mjesto našao i Muzej

³¹⁷ Srša (2006.), str. 327.

³¹⁸ Isto, str. 327–328.

³¹⁹ Isto, str. 337.

³²⁰ Srša (2006.), str. 337–344.

³²¹ Bagarić, Botica, Dundović (2020.), str. 202.

Međimurja³²² koji danas na raspolaganju ima cijeli prostor Staroga grada,³²³ a u srpnju 2021., u prostoru sjevernog, ulaznog i istočnog bastiona, te prostorijama koje se naslanjaju na zid koji ove bastione povezuje, otvoren je novi muzej nematerijalne baštine ‘Riznica Međimurja’.³²⁴ Stari grad Čakovec upisan je u *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske* pod brojem N-23 te danas ima status pojedinačnog zaštićenog kulturnog dobra.³²⁵

³²² Aleksandar Schulteis. “Gradski muzej Čakovec”, u *Muzeji sjeverne Hrvatske: Bjelovar, Čakovec, Krapina, Koprivnica, Križevci, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice*, ur. Krešimir Filić. Varaždin: Društvo muz. konzervator. radnika NRH. Podružnica, 1957., 7–8. “Povijest Muzeja”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, <https://mmc.hr/povijest.html> (posjećeno 12. travnja 2021.).

³²³ Đurić i Feletar (1992.), str. 62. Srša (2016.), str. 70–78. O djelovanju Likovne galerije Muzeja v. Erika Nađ-Jerković. “Likovna galerija Muzeja Međimurja Čakovec” u *Muzejski vjesnik, glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, Vol. XVII, No. 17, 1994., 9–11.

³²⁴ “Riznica Međimurja”, Mrežna stranica muzeja *Riznica Međimurja Čakovec*, <https://riznica.hr/riznica-medimurja/> (posjećeno 26. kolovoza 2021.).

³²⁵ *Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske*. Mrežna stranica Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-908> (posjećeno 12. travnja 2021.).

7. ZAKLJUČAK

Ovaj je diplomski rad pokušao okupiti rezultate novih istraživanja, provedenih na sklopu Staroga čakovečkog grada od 2006. godine, te ta saznanja usporediti s dosadašnjim spoznajama. U radu su primarno razmatrana razdoblja vladavine dviju obitelji – Zrinskih i Althana – koja se poklapaju sa stilskim razdobljima renesanse i baroka. Također, u radu je pokazano kako su upravo Zrinski i Althani u najvećoj mjeri, kao naručitelji ekstenzivnih građevinskih radova, utjecali na današnji izgled Staroga čakovečkog grada, unatoč tome što, zbog nepovoljnih povijesnih okolnosti, nije sačuvano puno materijalnih ostataka vezanih uz Zrinske. Nadalje, rad je donio osvrt i na razdoblje posljednjih feudalnih gospodara Čakovca, hrvatsko-mađarskih grofova Festetića. Taj je uvid u razdoblje Festetićeve vladavine pokazao kako su oni, uistinu, u najvećoj mjeri utjecali na propadanje Staroga grada, ponajviše njegovom adaptacijom za potrebe šećerane. Posljedica te adaptacije je, između ostalog, bilo uklanjanje reprezentativnog stubišta u sjeverozapadnom krilu koje je izveo arhitekt A. E. Martinelli, kao i djelomično narušavanje prostorne organizacije definirane u vrijeme Althana koja se pak, uz minimalne prilagodbe, nastavljala na prostornu organizaciju iz vremena Zrinskih. Nakon stradavanja u Drugome svjetskome ratu i poraću te provedene obnove i smještanja Muzeja Međimurja u njegove prostore, započela je revitalizacija nekadašnjeg sijela Zrinskih. Danas, s novim saznanjima dobivenima provedenim istraživanjima, Muzej Međimurja i Riznica Međimurja prezentiraju, uz baštinu međimurskog kraja, veličanstvenu baštinu Zrinskih – unatoč njezinoj okrnjenosti – te, posebice postavom *Stoljeća utvrde*, fortifikacijski sklop njihova najvažnijeg posjeda.

IZVORI

a) ARHIVSKI

1. Konzervatorski odjel u Varaždinu

Kruhek, Milan, Pavić, Vladimira, Petrić, Ksenija. *Stari grad Čakovec – utvrda. Povijesna studija građevinskog razvoja*. Regionalni zavod za zaštitu spomenika kulture u Zagrebu, Zagreb, 1989.

Novak, Silvije, Matica, Blanda, Minks, Josip. *Izveštaj o istraživanju jugoistočnog dijela utvrda čakovečkog Starog grada*. Restauratorski zavod Hrvatske, 1990.

Pavić, Vladimira. *Čakovec – Povijesni pregled razvoja tvrđave*. Muzej Međimurja Čakovec, 1988.

Srša, Ivan. *Čakovec – Novi dvor, 2. Izveštaj o rezultatima konzervatorsko-restauratorskih istraživanja žbukanih i bojenih slojeva na trima razinama (prizemlju, međukatu i katu) u jugoistočnom i jugozapadnom krilu palače u kompleksu Staroga grada u Čakovcu*. Hrvatski restauratorski zavod: Odjel za zidno slikarstvo i mozaik, 2006.

2. Hrvatski restauratorski zavod, Zagreb

Puhmajer, Petar. *Čakovec: Stari grad – Novi dvor: povijesno-umjetnička studija*. Zagreb: Hrvatski restauratorski zavod: Služba za nepokretnu baštinu, 2006.

b) MUZEJ MEĐIMURJA

Hrustek Sobočan, Maša. “Ukratko – o radovima na Starome gradu”, e-mail korespondencija s kustosicom povijesnih zbirki Magdalenom Vrbanc (26. kolovoza 2021.).

c) INTERNETSKI

“Geofizička istraživanja Staroga grada Čakovca, 2014.”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/istrazivanja_art07.html (posjećeno 22. srpnja 2021.).

“Minijature”, Mrežna stranica muzeja *Riznica Međimurja*, <https://riznica.hr/minijature/> (posjećeno 7. rujna 2021.).

“Obnova objekata MMČ-a”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, <https://mmc.hr/obnova.html> (posjećeno 9. kolovoza 2021.).

“Povijest Muzeja”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, <https://mmc.hr/povijest.html> (posjećeno 12. travnja 2021.).

“Riznica Međimurja”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/projekti05_art09.html (posjećeno 9. kolovoza 2021.).

“Riznica Međimurja”, Mrežna stranica muzeja *Riznica Međimurja Čakovec*, <https://riznica.hr/riznica-medimurja/> (posjećeno 26. kolovoza 2021.).

“Stalni postav ‘Stoljeća utvrde’”, Mrežna stranica muzeja *Riznica Međimurja Čakovec*, <https://riznica.hr/stoljeca-utvrde/> (posjećeno 26. kolovoza 2021.).

“Sustavna arheološka istraživanja zapadnog bastiona Staroga grada Čakovca 2013.”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/istrazivanja_art08.html (posjećeno 22. srpnja 2021.).

“Sustavna arheološka istraživanja zapadnog bastiona Staroga grada Čakovca 2014.”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/istrazivanja_art06.html (posjećeno 22. srpnja 2021.).

“Sustavna arheološka iskopavanja nalazišta Stari grad Čakovec, 2016. godine”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/istrazivanja_art11.html (posjećeno 22. srpnja 2021.).

“Sustavna i geozifička istraživanja nalazišta Stari grad Čakovec, 2015.”, Mrežna stranica *Muzeja Međimurja Čakovec*, https://mmc.hr/istrazivanja_art02.html (posjećeno 22. srpnja 2021.).

Mrežna stranica muzeja *Riznica Međimurja Čakovec*, <https://riznica.hr/> (posjećeno 26. kolovoza 2021.).

Registar kulturnih dobara Republike Hrvatske. Mrežna stranica *Ministarstva kulture i medija Republike Hrvatske*, <https://registar.kulturnadobra.hr/#/details/Z-908> (posjećeno 12. travnja 2021.).

LITERATURA

Adamček, Josip. “Zrinsko-frankopanska zavjera (1664.–1671.)”, u *Hrvatski knezovi Zrinski i Frankopani. Katalog izložbe u povodu 300-godišnjice pogibije Petra Zrinskog i Frana Krste Frankopana 30. travnja 1671.*, ur. Miljenko Pandžić i Milan Kruhek. Zagreb: 1971., 5–14.

Adamček, Josip. “Zrinsko-frankopanski posjedi u XVII stoljeću”, u *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Vol. 2, No. 1, 1972., 23–46.

Bagarić, Marina, Botica, Dubravka, Dundović, Boris. “Likovna baština ugarskoga plemstva u Hrvatskoj” u *Ars et virtus: Hrvatska - Mađarska: 800 godina zajedničke kulturne baštine*, katalog izložbe (Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 24. 9.–22. 11. 2020., Budimpešta, Mađarski nacionalni muzej, 16. 12. 2020.–15. 3. 2021.), (ur.) Marina Bagarić et al., Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, Budimpešta: Mađarski nacionalni muzej, 2020., 182–211.

Bedeković, Josip. *Knjiga o sv. Jeronimu, Iliriku i Međimurju*, preveo Marko Rašić. Zagreb: Čakovec: Samobor: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Tkalčić - Društvo za povjesnicu Zagrebačke nadbiskupije: Družba "Braća Hrvatskoga Zmaja", Matica hrvatska, Ogranak; Zrinska garda; Meridijani, 2017. [1752.].

Bregovac Pisk, Marina, Botica, Dubravka. “Posjedi obitelji Zrinski. Ostatci aristokratskih rezidencija ranog novog vijeka.” u *Ars et virtus: Hrvatska - Mađarska: 800 godina zajedničke kulturne baštine*, katalog izložbe (Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 24. 9.–22. 11. 2020., Budimpešta, Mađarski nacionalni muzej, 16. 12. 2020.–15. 3. 2021.), (ur.) Marina Bagarić et al., Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, Budimpešta: Mađarski nacionalni muzej, 2020., 134–147.

Botica, Dubravka. “Arhitektura 18. st. kontinentalne Hrvatske u kontekstu srednjoeuropske arhitekture - problemi istraživanja utjecaja bečke arhitekture na odabranim primjerima (Belje, Čakovec, Zagreb)”, u *Zbornik trećeg kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti (25.–27. XI. 2010.; Zagreb, Hrvatska)*, ur. Andrej Žmegač, Zagreb: Institut za povijest umjetnosti, 2013., 189–195.

Čelebi, Evlija. *Putopis. Odlomci o jugoslavenskim zemljama*, preveo Hazim Šabanović. Sarajevo: Svjetlost, 1954.

Dobrica, Ladislav. “Arhivski izvori za povijest obitelji Zrinski u Hrvatskome državnom arhivu”, u *Povijest obitelji Zrinski. Zbornik radova sa znanstvenog skupa što je održan u palači Matice hrvatske 8–9. studenog 2004.*, ur. Jelena Hekman, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., 319–325.

Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin. “Čakovec”, u *Stari gradovi, dvorci i crkve sjeverozapadne Hrvatske*. Koprivnica: Mali princ, 1994. [4. nadopunjeno izdanje], 59–65.

Feletar, Drago. *Iz povijesti Međimurja. Slike iz hrvatske povijesti i drugi feljtoni*, Čakovec: Ogranak Matice hrvatske: Zrinski, 1968.

Đurić, Tomislav, Feletar, Dragutin. “Čakovec”, u *Navik on živi ki zgine pošteno. Kratka povjesnica Zrinskih i frankopana. Deset povijesnih gradova*. Zagreb: Nakladna kuća ‘Dr. Feletar’, 1997. [5. dopunjeno izdanje], str. 75–83.

Feletar, Dragutin, Petrić, Hrvoje, Šetić, Nevio. *Zrinski i Frankopani. 100 godina od povratka u domovinu*. Zagreb: Meridijani, 2019.

Gönzi, Ferencz. *Međimurje. Ljudi, vjerovanja, običaji*, preveo Ladislav Antauer. Budimpešta 1895., Čakovec: TIZ Zrinski, 1995. [prijevod].

Gudelj, Jasenka, Botica, Dubravka. *Arte et marte: knjige o arhitekturi u Zriniani. Iz zbirke starih knjiga i rukopisa Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Katalog izložbe održane od 25. siječnja do 11. veljače 2012.*, ur. J. Gudelj, D. Botica. Zagreb: Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu, 2012.

Horvat, Anđela. *Spomenici arhitekture i likovnih umjetnosti u Međumurju*. Zagreb: Konzervatorski zavod, 1956.

Horvat, Anđela. “Barok u kontinentalnoj Hrvatskoj”, u Anđela Horvat, Radmila Matejčić, Kruno Prijatelj, *Barok u Hrvatskoj*, Zagreb: Sveučilišna naklada Liber, 1982., 3–381.

Horvat, Rudolf. *Povjest Medjumurja*. Varaždin: Tiskom St. pl. Platzera, 1907. ili isto: Zagreb: Knjižara St. Kugli, 1907. [2. izdanje].

Horvat, Rudolf. “Zapljena Zrinskih imanja” u *Hrvatsko kolo*, Vol. 4, Matica hrvatska: Dionička tiskara u Zagrebu, 1908., 184–235

Horvat, Rudolf. *Slike iz hrvatske povjesti*. Zagreb: Hrvatska pučka seljačka tiskara, 1910.

Horvat, Rudolf. “Kako su grofovi Althan stekli Međumurje?”, u *Hrvatska revija: mjesečnik Matice hrvatske*, Vol. 2, No. 5, Zagreb, 1929., 334–336.

Horvat, Rudolf. *Povijest grada Varaždina*. Varaždin: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Grad Varaždin, 1993. [rukopis 1909.].

Horvat, Zorislav. *Katalog gotičkih profilacija arhitekture kontinentalne Hrvatske*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 1992.

Horvat, Zorislav. *Burgologija. Srednjovjekovni utvrđeni gradovi srednjovjekovne Hrvatske*. Zagreb: UPI-2M PLUS d.o.o.: Sveučilište u Zagrebu, Arhitektonski fakultet, 2014.

Horvat–Levaj, Katarina. *Barokna arhitektura*. Zagreb: Naklada Ljevak, 2015.

Ilijanić, Mira. “Muzej Međimurja u Čakovcu”, u *Bulletin Instituta za likovne umjetnosti Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Vol. 6, No. 1, 1958., 51.

Jambrišakova, Marija. “Katarina Frankopanka, banica hrvatska” u *Znamenite žene iz priče i poviesti*. Zagreb: Naklada knjižare Mučnjaka i Senftlebens, 1885., 78–82.

Jurišić, Ivan. “Ostatci dobara Zrinskih nakon konfiskacije, prema popisu i procjeni 1672–1673., na primjeru utvrde Čakovec i popisa njenog inventara od 9. svibnja 1673.”, u *Povijest obitelji Zrinski. Zbornik radova sa znanstvenog skupa što je održan u palači Matice hrvatske 8–9. studenog 2004.*, ur. Jelena Hekman, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., 77–90.

Kalšan, Vladimir. “Obnova i revitalizacija Starog grada u Čakovcu”, u *Muzejski vjesnik, glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, Vol. 10, No. 10, 1987., 3–4.

Kalšan, Vladimir. *Međimurska povijest*. Čakovec: Vladimir Kalšan, 2006.

Kalšan, Vladimir. *Zrinski u Međimurju (1546.–1691.)*. Čakovec: Povijesni odjel, Muzej Međimurja Čakovec, 2007.

Kalšan, Vladimir. “Graditeljska ostavština Zrinskih u Međimurju i njezino značenje danas”, u *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Čakovcu 6. i 7. listopada 2010.*, ur. prof. dr. sc. mons. Juraj Kolarić. Čakovec: Letis d.o.o. Pretetinec, 2011., 213–224.

Kapun, Vladimir. *Međimurje 1918*. Čakovec: Zrinski, 1982.

Klemm, Miroslav. “Planovi Čakovca, Kotoribe i Legrada iz druge polovice 17. stoljeća u Bečkom vojnopovijesnom muzeju”, u *Radovi Zavoda za znanstveni rad Varaždin*, No. 1, 1986., 193–202.

Krmpotić, Ljudevit. *Izvještaji o utvrđivanju granica hrvatskoga kraljevstva od 16. do 18. stoljeća*, Hannover: Karlobag: Čakovec: Nakladni zavod Hrvatski zapisnik, 1997.

Kruhek, Milan. *Posjedi i gradovi Zrinskih i Frankopana u XVII stoljeću*, Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1971.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. “Dragocjene i umjetne stvari grofovah Zrinjskih u gradu Čakovcu”, u *Arkiv za povjestnicu jugoslavensku* 1, 1851., 155–172.

Kukuljević Sakcinski, Ivan. *Nadpisi sredovječni i novovjeki na crkvah, javnih i privatnih sgradah i.t.d. u Hrvatskoj i Slavoniji*. Zagreb: Knjižara Jugoslavenske akademije, 1891.

Laszowski, Emilij. “Adam grof Zrinski (1662.–1691.): biogravska studija.”, u *Vjesnik Kraljevskog državnog arkiva*, No. 8, 1937., 79–101.

Laszowski, Emilij. “Razgrabljene stvari grofa Petra Zrinskoga i Franje Krsta Frankopana i njihovih pristaša g. 1670.–1671.”, u *Starine, knjiga 41*, Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1948., 159–237.

Lentić-Kugli, Ivy. “Nekoliko planova Starog grada u Čakovcu”, u *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, Vol. 28, No. 1, Zagreb, 1979., 22–31.

Lolić, Tatjana, Vekić, Amelio, Olić, Slobodan. “Izvještaj o arheološkim iskopavanjima u Čakovcu provedenim 1992. godine na lokalitetu Stari grad”, u *Muzejski vjesnik, glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, Vol. 16, No. 16, 1993., 21–23.

Marković, Mirko. “Čakovec”, u *Hrvatski gradovi na starim planovima i vedutama*, Zagreb: AGM, 2001., 95–100.

Marković, Vladimir. “Anton Erhard Martinelli graditelj Althanovog dvorca u Čakovcu”, u: *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, No. 1–2, 1972., 13–21.

Marković, Vladimir. “Arhitektura u Hrvatskoj”, u *Hrvatska i Europa: Kultura, znanosti i umjetnost. Svezak III: Barok i prosvjetiteljstvo (XVII – XVIII. stoljeće)*, ur. Ivan Golub, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti: Školska knjiga, 2003., 599–616.

Maruševski, Olga. “Sadržaji i iskazi života hrvatskog društva u 17. i 18. stoljeću”, u *Od svagdana do blagdana: barok u Hrvatskoj. Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb, 25. 5.–26. 9. 1993.*, ur. Vladimir Maleković. Zagreb: Muzej za umjetnost i obrt, 1993., 32–91.

Mesić, Matija. *Život Nikole Zrinjskog sigetskog junaka*. Zagreb: Troškom Matice ilirske: Brzoteka Antuna Jakića, 1866.

Miletić, Drago. *Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske*. Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2012.

Modrić, Rajka. *Monumenta historica familiarum Zrinski et Frankopan. Vol. 1. Conscriptiones et aestimationes bonorum (1672.–1673.)*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1974.

Nađ-Jerković, Erika. “Likovna galerija Muzeja Međimurja Čakovec” u *Muzejski vjesnik, glasilo muzeja sjeverozapadne Hrvatske*, Vol. XVII, No. 17, 1994., 9–11.

Pálffy, Géza. “Hrvatsko-mađarska obitelj Zrinski u aristokraciji Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva i Habsburške Monarhije”, u *Politička, kulturna i društvena djelatnost Zrinskih i Frankopana u Hrvatskoj. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u Čakovcu 6. i 7. listopada 2010.*, ur. prof. dr. sc. mons. Juraj Kolarić. Čakovec: Letis d.o.o. Pretetinec, 2011., 77–89.

Pelc, Milan. *Renesansa*, Zagreb: Ljevak, 2007.

Perči, Ljerka. “Vedute i planovi tvrđave Čakovec iz 17. stoljeća”, u *Muzejski vjesnik*, Vol. 10, No. 10, Varaždin, 1987., 49–52.

Perči, Ljerka. “Tlocrt i veduta tvrđave u Čakovcu od G. G. Spalle”, u *Muzejski vjesnik*, Vol. 18, No. 18/19, Kumrovec, 1996., 105–108.

Perči, Ljerka. “Prilog poznavanju zemljovida Međimurja 16. i 17. stoljeća”, u *Kaj*, Vol. 31, No. 2, Zagreb, 1998., 89–101.

Pickl, Othmar. “Slavonija godine 1688. (Prema dnevniku grofa Sigmunda Joachima od Trauttmansdorffa)”, u *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Vol. 11, No. 1, 1978., 131–145.

Piffl, Erika. “Vjenčalonica u Novom dvoru u Čakovcu”, u *Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske*, 4/1978.–5/1979., Zagreb, 333–338.

Rački, Franjo. *Izprave o uroti bana P. Zrinskog i kneza Fr. Frankopana*. Zagreb: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, 1873.

Regan, Krešimir. “Plemićki gradovi, kašteli i tvrđave obitelji Zrinski”, u *Povijest obitelji Zrinski. Zbornik radova sa znanstvenog skupa što je održan u palači Matice hrvatske 8–9. studenog 2004.*, ur. Jelena Hekman, Zagreb: Matica hrvatska, 2007., 137–192.

Samardžija, Dijana. “Tvrdava Čakovec”, u *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, Vol. 22, No. 2, Zagreb, 1973., 13–16.

Schulteis, Aleksandar. “Gradski muzej Čakovec”, u *Muzeji sjeverne Hrvatske: Bjelovar, Čakovec, Krapina, Koprivnica, Križevci, Trakošćan, Varaždin, Varaždinske Toplice*, ur. Krešimir Filić. Varaždin: Društvo muz. konzervator. radnika NRH. Podružnica, 1957., 7–8.

Srša, Ivan. “Čakovečki Stari grad za Ernušta”, u *Kaj: časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, Vol. 41, No. 4–5, Zagreb, 2008., 103–128.

Srša, Ivan. “Stari grad Čakovec 1791.–1948.”, u *Kaj: časopis za književnost, umjetnost, kulturu*, Vol. 49, No. 1–2, Zagreb, 2016., 61–79.

Šidak, Jaroslav. “Nikola Šubić Zrinski u svom vremenu”, u *Kroz pet stoljeća hrvatske povijesti*, Zagreb: Školska knjiga, 1981., 61–70.

Štefanec, Nataša. *Heretik njegova veličanstva. Povijest o Jurju IV. Zrinskom i njegovom rodu*. Zagreb: Barbat, 2001.

Štefanec, Nataša. “Hrvatska i Mađarska od 16. do 18. stoljeća”, u *Ars et virtus: Hrvatska - Mađarska: 800 godina zajedničke kulturne baštine*, katalog izložbe (Zagreb, Galerija Klovićevi dvori, 24. 9.–22. 11. 2020., Budimpešta, Mađarski nacionalni muzej, 16. 12. 2020.–15. 3. 2021.), (ur.) Marina Bagarić et al., Zagreb: Galerija Klovićevi dvori, Budimpešta: Mađarski nacionalni muzej, 2020., 44–57.

Teleki von Szék, Dominik. *Reisen durch Unger und einige angränzende Länder. Beschrieben vom Dominik Teleki von Szek; aus dem Ungarischen übersetzt durch Ladislaus Nemeth*. Pešta: Konrad Adolph Hartleben, 1805.

Tollius, Jacob. *Epistolae itinerariae: ex Auctoris Schedis Posthumis Recensitae, Suppletæ, Digestæ; Annotationibus, Observationibus & Figuris adornatae, cura et studio Henrici Christiani Henninii*. Amsterdam: Typis Francisci Halmae, 1700.

Tollius, Jacob. “Šesto putno pismo Jakova Tolla Preplemenitome i presvijetlome gospodinu Nikoli Witsenu. Gradačko putovanje i gostoprimstvo Zrinskih”, u *Zrinski i Europa*, ur. Jadranka Damjanov, prevela Bruna Kuntić Makvić. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000., 151–158.

Tomičić, Željko. “Stari grad Čakovec 1966.”, u *Stoljeća utvrde: rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja fortifikacije Starog grada Čakovca*. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1994., 10.

Tomičić, Željko. “Stari grad – Čakovec 1975–1979.”, u *Stoljeća utvrde: rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja fortifikacije Starog grada Čakovca*. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1994., 11.

Végh, Ferenc. “Nepoznati tlocrt čakovečke utvrde iz 1680. godine: za kronologiju građevinarstva Nikole VII. Zrinskog”, u *Podravina: časopis za multidisciplinarna istraživanja*, Vol. 17, No. 34, Koprivnica, 2018., 39–50.

Vidović, Josip. “Najnovija arheološka istraživanja u Starom gradu u Čakovcu”, u *Muzejski vjesnik, glasilo muzejskog društva sjeverozapadne Hrvatske*, Vol. 10, No. 10, Varaždin, 1987., 40–41.

Vidović, Josip. *Stoljeća utvrde: rezultati zaštitnih arheoloških istraživanja fortifikacije Starog grada Čakovca*. Čakovec: Muzej Međimurja Čakovec, 1994.

Vlašić, Anđelko. “Obitelj Zrinski u *Putopisu* Evlije Čelebija i usporedba s neosmanskim izvorima”, u *Povijesni prilozi*, Vol. 36, No. 52, 2017., 29–51.

Vujić, Žarka. “Baštinski svijet Nikole Zrinskog u Čakovcu”, u *Zrinski i Europa*, sv. 1, ur. Jadranka Damjanov. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, 2000., 12–45.

Vujić, Žarka. *Izvori muzeja u Hrvatskoj*. Zagreb: Kontura Art Magazin, 2007.

Zágorec-Csuka, Judit. *Tragom Zrinskih. Zbirka studija*, prijevod Helena Molnar. Zagreb: Društvo mađarskih znanstvenika i umjetnika u Hrvatskoj, Zagreb i Kulturno društvo “Priateljski krug” Pomurja, 2009. [original 2003.].

Zrínyi, Károly. *Monografija grada Čakovca. Povijest dvorca i grada. Popis stanovništva iz 1901.*, prevela Isabella Brzak. Čakovec: Povijesno društvo Međimurske županije, 2005. [original 1905.].

Žmegač, Andrej. *Bastioni kontinentalne Hrvatske. Prilog poznavanju fortifikacijskoga graditeljstva u Hrvatskoj od 16. do 18. stoljeća*. Zagreb: Golden marketing: Institut za povijest umjetnosti, 2000.

Žvorc, Maja. *Portretna poprsja iz Muzeja Međimurja u Čakovcu*, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske, 2014.

Žvorc, Maja. "Herculean Allegory at the Čakovec Old Castle: Commissioner and Context", u *Radovi Instituta za povijest umjetnosti*, No. 41, 2017., 83–96.

Žvorc, Maja. "Muzej Međimurja Čakovec i obitelj Zrinski: problemi i izazovi prezentacije raznesene materijalne baštine", u *Zbornik 4. kongresa hrvatskih povjesničara umjetnosti, Zagreb, Muzej suvremene umjetnosti, 24.–26. studenoga 2016.*, ur. Ivana Mance, Martina Petrinović, Tanja Trška, Zagreb: Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske: Institut za povijest umjetnosti, 2019., 73–79.

SLIKOVNI PRILOZI

Slika 1: Situacijski plan Staroga grada Čakovca, Muzej Međimurja Čakovec

Slika 2: Tlocrt prizemlja – današnji izgled, Muzej Međimurja Čakovec

Slika 3: Tlocrt međukata – današnji izgled, Muzej Međimurja Čakovec

Slika 4: Tlocrt prvog kata – današnji izgled, Muzej Međimurja Čakovec

Slika 5: Tlocrt drugog kata – današnji izgled, Muzej Međimurja Čakovec

Slika 6: Kontrafor sjeveroistočnog i sjeverozapadnog krila te kutni rizaliti sjeverozapadnog krila, pogled sa sjevera, foto: Jelena Vrbančić, 2021.

Slika 7: Pogled sa sjevera na kontrafore sjeveroistočnog krila, foto: Jelena Vrbančić, 2021.

Slika 8: Glavno pročelje, pogled sa sjeveroistoka, foto: Jelena Vrbančić, 2021.

Slika 8a: Dvostruki pilastri iznad kontrafora, foto: Jelena Vrbančić, 2021.

Slika 8b: Plastički naglašeni pilastar sjeveroistočnog pročelja, foto: Jelena Vrbančić, 2021.

Slika 9: Glavni portal, foto: Jelena Vrbančić, 2021.

Slika 10: Jugoistočno pročelje, pogled s juga, foto: Jelena Vrbančić, 2021.

Slika 11: Sjeverni rizalit sjeverozapadnog pročelja, foto: Jelena Vrbančić, 2021.

Slika 12: Dvorišno pročelje sjeverozapadnog krila, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Atrij_pala%C4%8De_Starog_grada_Zrinskih%2C_%C4%8Cakovec_%28Croati a%29.JPG (pristup 20. svibnja 2021.)

Slika 12a: Portal sjeverozapadnog krila, https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/8/8d/Atrij_pala%C4%8De_Starog_grada_Zrinskih%2C_%C4%8Cakovec_%28Croati a%29.JPG (pristup 20. svibnja 2021.)

Slika 13: Dvorišno pročelje jugoistočnog krila, <https://preview.redd.it/d1zj5tzqwy571.jpg?width=3264&format=pjpg&auto=webp&s=83c7327a1d76fab6bd858666b8ac7688ade68fe7> (pristup 30. lipnja 2021.)

Slika 14: Dvorišna pročelja jugozapadnog i sjeverozapadnog krila, pogled s istoka, <https://preview.redd.it/komp1naqwy571.jpg?width=3264&format=pjpg&auto=webp&s=6ab6a627edda72695cde58096bf48c787d01447d> (pristup 30. lipnja 2021.)

Slika 15: Stari grad Čakovec, pogled sa sjevera, https://mmc.hr/projekti05_art09.html (pristup 30. srpnja 2021.)

Slika 16: Ulazni bastion s tornjem sa satom, foto: Jelena Vrbanić, 2021.

Slika 17: Zgrade s dvorišne strane bastiona, pogled s istoka, foto: Jelena Vrbanić, 2021.

Slika 18: Faksimil barokne zgrade, pogled s istoka, foto: Jelena Vrbanić, 2021.

Slika 19: Anton Maria Konrath, *Alegorija*, 1797., ulje na platnu, Muzej Međimurja, Čakovec, http://mmc.hr/vijesti/i20200427_2.html (pristup 20. svibnja 2021.)

Slika 20: Janós Szajdenswartz, *Nacrt reprezentativnoga stubišta i njegov presjek*, Petar Puhmajer (2006.)

Slika 21: Grafika Ladislava Kralja Međimurca iz 1924. godine, Ivan Srša (2016.)

Slika 22: Veit Königer, *Spomenik sv. Jeronimu*, 1766., Perivoj Zrinski, http://www.visitcakovec.com/2020/05/22/sv_jeronim/ (pristup 20. svibnja 2021.)

Slika 23: Lapidarij Muzeja s portretnim bistama, [https://hr.m.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Lapidarij_%C4%8Cakovec_\(Croatia\)_-_biste.JPG](https://hr.m.wikipedia.org/wiki/Datoteka:Lapidarij_%C4%8Cakovec_(Croatia)_-_biste.JPG) (pristup 20. svibnja 2021.)

Slika 24: Veduta J. Ledentua, 1639., Ferenc Vég (2018.)

Slika 25: Martin Siter, Veduta Čakovca, Mirko Marković (2001.)

Slika 26: Martin Stier, Tlocrt čakovečke utvrde, Ljudevit Krmpotić (1997.)

Slika 27: Karta Međimurja G. G. Spalle s prikazom Čakovca u donjem dijelu, Ljerka Perčić (1998.)

Slika 27a: G. G. Spalla, Čakovec, detalj, Dragutin Feletar, Hrvoje Petrić, Nevio Šetić (2019.)

Slika 28: G. G. Spalla, Prikaz Čakovca, 1670. Dragutin Feletar, Hrvoje Petrić, Nevio Šetić (2019.)

Slika 29: G. G. Spalla, Plan utvrde Čakovec, Miroslav Klemm (1986.)

Slika 30: Plan međukata iz 1796./1797., J. Lippay, Ivan Srša (2016.)

Slika 31: Plan II ‘Novog dvora’ u Čakovcu, 1797., J. Lippay, Ivy Lentić Kugli (1979.)

Slika 32: Plan III ‘Novog dvora’ u Čakovcu, 1797., J. Lippay, Ivy Lentić Kugli (1979.)

Slika 33: Veduta utvrde i *oppiduma* (trgovišta) Čakovec, Bedeković (2017.)

Slika 34: Nepotpisani plan iz 1810., Ivan Srša (2016.)

Slika 35: Plan jednog od dvoršnih pročelja, Carl Reich, 1822., Ivy Lentić Kugli (1979.)

Slika 36: Sklop Staroga grada, József Könyöki, 1884., Ivan Srša (2016.)

Slika 37: Katastarski prikaz Čakovca 1895., detalj s prikazom dvorca – tada šećerane, *Habsburgermonarchie – Franziszeischer Kataster*, Österreichisches Staatsarchiv, <https://maps.arcanum.com/de/map/cadastral/?bbox=1827691.0793578418%2C5841853.047370769%2C1834135.6763051355%2C5844093.607762378&map-list=1&layers=3%2C4> (pristup 10. svibnja 2021.)

Slika 38: Stari grad s dimnjakom šećerane, <https://www.skyscrapercity.com/threads/%C4%8Cakovec-me%C4%91imurje-old-photos-stare-fotografije.2077953/> (pristup 10. svibnja 2021.)

Slika 39: Stari grad Čakovec na razglednici iz 1930., Digitalne zbirke Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu, <https://digitalna.nsk.hr/pb/?object=info&id=566484> (pristup 12. srpnja 2021.)

SUMMARY:

Old town in Čakovec stands out as one of the most significant examples of profane architecture in northwest Croatia. It's situated in Čakovec city center and it consists of the fortification system of the bastions within which the residential palace is located. Čakovec old town had turbulent history during which it changed dozens of owners – with Zrinski, Althan and Festetić families being the most influential – and which have contributed to its present appearance through renovations and upgrades. Considering that lately there have been numerous researches carried out at Old town, the results of those researches will be incorporated in this thesis as well as pictorial representations and historical descriptions from a time from which we have no material remains or they're not available. This primarily refers to the period of the Zrinski family.

Construction history research of the Old town will begin with Nikola Šubić Zrinski, the first owner of Čakovec from the Zrinski family, and with the rebuilding of the fortification system he carried out from 1556 to 1562. After Nikola's death at Siget in 1566, his son, Juraj IV, became the head of the family. Juraj hired Italian architects, Martin Secco and Giovanni Arconti, to complete the rebuilding of the fortification system. He also restored the castle. Last commissioner from the Zrinski family was Nikola VII. He carried out the reconstruction of the fortification system and castle on which he employed Italian architect Filiberto Lucchese. After the failure of the Zrinski-Frankopan conspiracy and the death of Petar Zrinski in 1671, possessions and property of the Zrinski family were confiscated. Last Zrinski that owned a part of Međimurje – without Čakovec – was Adam, son of Nikola VII. After his death numerous owners changed, until the Althan family became owner of Čakovec in 1719. Althans are the next important commissioners in the history of Čakovec old town. In 1738, they employed the Viennese architect A. E. Martinelli who rebuilt and redesigned the castle in baroque style giving it its present-day look. The restorations were finished in 1743. In 1791, the Althan family sold Čakovec and Međimurje to count Juraj Festetić, the last feudal owner as well as the owner that played the biggest part in the destruction of the castle and surrounding fortifications. The alterations and remodeling that Festetić family carried out in the Old town will be presented in the final part of this thesis.

Keywords: architecture, commissioners, Althan family, Festetić family, Zrinski family, construction history, Old town in Čakovec